

มิลขลยพิชชา

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง

เล่ม ๓

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย

กรมขุนลพบุรีราเมศวร์

โปรดให้พิมพ์ในจารพระศพ

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา สิริวิภาภรณ์

กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา

เมื่อมถ. พ.ศ. ๒๔๖๘

มลิ ขกขยัญหา

ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง

เล่ม ๓

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร

กรมขุนลพบุรีราเมศวร์

โปรดให้พิมพ์ในจารพระศัพ

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนิพธดาฯ สิริวิภาภรรณวดี

กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา

พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกถกิจ

MS. 0.15.5.1
733308

294 3123

ว. 37

กรมหอสมุด

หอสมุดแห่งชาติ

กรุงเทพฯ

๒๕๑๓

หนังสือที่ส่งมอบให้... กรมหอสมุดแห่งชาติ

๗ กรมหอสมุดแห่งชาติ

๖๒

๒๖๑๓ กรมหอสมุดแห่งชาติ

๑๒

คำสั่งกรมหอสมุดแห่งชาติ กรมหอสมุดแห่งชาติ กรมหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ กรมหอสมุดแห่งชาติ

๒๕๑๓ กรมหอสมุดแห่งชาติ

หมวดอายุ 01/09/2566

กรมหอสมุดแห่งชาติ กรมหอสมุดแห่งชาติ

ปี 2 ค.ศ. 2541

๙ 3 6 3 7

พระรูปหมู่ นายเมือ พ.ศ. ๒๔๖๖

พระรูปแต่ซ้ายไปขวา

(แถวหลัง)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล
สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์

(แถวกลาง)

สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา
พระอรรคชายาเธอ ฯ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ
สมเด็จพระเจ้านิภาณุวงศ์

(แถวหน้า)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร

หมดยุ 01/09/2566

สารบรรพ์

- ๘ อนุมาณปัญหา, ถ้ามว่าพระพุทธเจ้ามีจริงหรือ
ใครเป็นผู้ได้เห็นพระองค์ หน้า ๗๖๙
- วิดิชันนาโดยชกูปมานูปไมยเรื่องโลกิยนคร
กับธรรมนครพิศดารมากมาย โดยอนุมาณปัญญา ๗๗๒
- จัดธรรมเปรียบด้วยร้านตลาดต่าง ๆ ในธรรมนคร ๗๗๖
- จัดธรรมเปรียบด้วยชาวเมืองในธรรมนคร ๗๙๐
- จัดธรรมเปรียบด้วยข้าราชการในธรรมนคร ๗๙๓
- จัดธรรมเปรียบด้วยชาวร้านตลาดชายของในธรรมนคร ๗๙๕
- เปรียบมหาสมุทรกับโลกสมุทร ๗๙๘
- เปรียบหิมวันตบรรพต กับธรรมบรรพต ๘๐๓
- เปรียบจตุที่ปกหมาเมฆ กับธรรมเมฆ ๘๐๗
- เปรียบด้วยรอยเท้าชัศดาร กับรอยพระพุทธบาท ๘๐๘
- เปรียบพระยาดั้หราช กับพระพุทธองค์ ๘๑๓
- เปรียบมหาเมฆที่ตกบนยอดเขา กับธรรมนที ๘๑๖
- ๙ รุดงค์ปัญหา, พระยามิตินที่ปรารภจะถามเรื่อง
รุดงค์กะพระนาคเด็น ๘๒๐
- ถ้ามว่าฤหัดถ์ที่ปฏิบัตินชอบทำนิพพานให้แจ้ง
ได้หรือไม่ ๘๒๒

ถามว่าฤๅหัตถ์ปฏิบัติได้นิพพาน ถ้านั้นชุกคี่ ๑๓
 จะมีประโยชน์อะไรแกภิกษุเด้า หน้า ๘๒๖

ว่าด้วยชุกคี่คุณ ๒๘ ประการ " ๘๒๗

ว่าด้วยผู้มาทานชุกคี่แต่ยอมไต่คุณานิดดี
 ๑๘ ประการ " ๘๒๘

ว่าด้วยบุคคลผู้จะรักษาชุกคี่ ต้องประกอบด้วย
 คุณ ๑๐ ประการ " ๘๒๙

ว่าด้วยชื่อชุกคี่ ๑๓ ประการ " ๘๔๑

จบเมณฑกปัญหา " ๘๔๗

อุปมาภาปญญา ถามว่าภิกษุที่ดำเร็จพระอรหัตต์
 กอบด้วยองค์ก็อย่าง วิดีษนาตั้งเปเนบทมมาติกาว่า
 ให้ถือปฏิปทาเปรียบด้วยองค์ต่าง ๆ ม้องค์แห่งฟ้า
 มีเตียงพิตกเปเนตน " ๘๔๘

โฆรสรวรรค ที่ ๑ " ๘๕๑

๑ องค์แห่งฟ้ามีเตียงพิตก ประการ ๑ " ๘๕๑

๒ องค์แห่งไก่อี ๕ ประการ " ๘๕๒

๓ องค์แห่งกะแต ประการ ๑ " ๘๕๕

๔ องค์แห่งแม่เตือเห็ดอง ประการ ๑ " ๘๕๖

๕ องค์แห่งพ่อเตือเห็ดอง ๒ ประการ " ๘๕๗

๖	องค์แห่งเต่า ๕ ประการ	หน้า ๘๕๙
๗	องค์แห่งบี๊ ประการ ๑	” ๘๖๑
๘	องค์แห่งแห่งงูบน ประการ ๑	” ๘๖๒
๙	องค์แห่งกา ๒ ประการ	” ๘๖๓
๑๐	องค์แห่งฉานร ๒ ประการ	” ๘๖๔

ดาวฤกษ์ดาวรรค ที่ ๒

		” ๘๖๖
๑	องค์แห่งน้ำเต้า ประการ ๑	” ๘๖๖
๒	องค์แห่งประทุมชาติ ๓ ประการ	” ๘๖๗
๓	องค์แห่งพืช ๒ ประการ	” ๘๖๘
๔	องค์แห่งไม้ชานาง ประการ ๑	” ๘๖๙
๕	องค์แห่งนาวา ๓ ประการ	” ๘๗๐
๖	องค์แห่งนาวาอันติดได้โครก ๒ ประการ	” ๘๗๑
๗	องค์แห่งเส้ากระโถง ประการ ๑	” ๘๗๒
๘	องค์แห่งตาตาคันหน ๓ ประการ	” ๘๗๓
๙	องค์แห่งคนทำการงาร ประการ ๑	” ๘๗๕
๑๐	องค์แห่งมหาสมุทร ๕ ประการ	” ๘๗๖

จักรกัณฑ์ดาวรรค ที่ ๓

		” ๘๗๙
๑	องค์แห่งรัฐพี ๕ ประการ	” ๘๗๙
๒	องค์แห่งน้ำ ๕ ประการ	” ๘๘๑

(ค)

๓	องค์แห่งเพลิง ๕ ประการ	หน้า	๘๘๓
๔	องค์แห่งวาโย ๕ ประการ	”	๘๘๕
๕	องค์แห่งบรรพต ๕ ประการ	”	๘๘๖
๖	องค์แห่งอากาศ ๕ ประการ	”	๘๙๐
๗	องค์แห่งพระจันทร์ ๕ ประการ	”	๘๙๒
๘	องค์แห่งพระอาทิตย์ ๗ ประการ	”	๘๙๔
๙	องค์แห่งท้าวสักกะ ๓ ประการ	”	๘๙๖
๑๐	องค์แห่งพระเจ้าจักรพรรดิราช ๔ ประการ	”	๘๙๗

กุญชรวรรค ที่ ๔

		”	๙๐๐
๑	องค์แห่งปลวุก ประการ ๑	”	๙๐๐
๒	องค์แห่งแมว ๒ ประการ	”	๙๐๑
๓	องค์แห่งหนู ประการ ๑	”	๙๐๒
๔	องค์แห่งแมลงป่อง ประการ ๑	”	๙๐๒
๕	องค์แห่งพังพอน ประการ ๑	”	๙๐๓
๖	องค์แห่งสุนัขจิ้งจอก ๒ ประการ	”	๙๐๔
๗	องค์แห่งมฤค ๓ ประการ	”	๙๐๕
๘	องค์แห่งโค ๔ ประการ	”	๙๐๗
๙	องค์แห่งสัตว์ ๒ ประการ	”	๙๐๙
๑๐	องค์แห่งช้าง ๕ ประการ	”	๙๑๐

ตีหวรรณคดีที่ ๕		หน้า
๑	องค์แห่งราชดีที่ ๗ ประการ	๕๑๒
๒	องค์แห่งนกจากพราว ๓ ประการ	๕๑๓
๓	องค์แห่งนกเงือก ๒ ประการ	๕๑๔
๔	องค์แห่งนกกระเจอก ประการ ๑	๕๑๕
๕	องค์แห่งนกเค้า ๒ ประการ	๕๑๖
๖	องค์แห่งตะขาบ ประการ ๑	๕๑๗
๗	องค์แห่งค่างคาว ๒ ประการ	๕๑๘
๘	องค์แห่งปลิง ประการ ๑	๕๑๙
๙	องค์แห่งงู ๓ ประการ	๕๒๐
๑๐	องค์แห่งงูเห่าอม ประการ ๑	๕๒๑

มัทกกฎวรรณคดีที่ ๖		หน้า
๑	องค์แห่งแมลงมูมทำรังไถด้าง ประการ ๑	๕๒๒
๒	องค์แห่งทารกอินตุนนมมารดา ประการ ๑	๕๒๓
๓	องค์แห่งเต่าเห็ดอง ประการ ๑	๕๒๔
๔	องค์แห่งป่าชัย ๕ ประการ	๕๒๕
๕	องค์แห่งรุกขชาติ ๓ ประการ	๕๒๖
๖	องค์แห่งเมฆ ๕ ประการ	๕๒๗
๗	องค์แห่งมณีรัตน ๓ ประการ	๕๒๘
๘	องค์แห่งพรานเหยื่อ ๔ ประการ	๕๒๙

๙ องค์แห่งพรานเบ็ด ๒ ประการ หน้า ๙๓๖

๑๐ องค์แห่งช่างถักไม้ ๒ ประการ ” ๙๓๗

กุมภาวรรค ที่ ๗ ” ๙๓๙

๑ องค์แห่งหม้อ ประการ ๑ ” ๙๓๙

๒ องค์แห่งกาดักน้ำ ๒ ประการ ” ๙๔๐

๓ องค์แห่งฉัตร ๓ ประการ ” ๙๔๑

๔ องค์แห่งนา ๓ ประการ ” ๙๔๓

๕ องค์แห่งยาคับพิษณุ ๒ ประการ ” ๙๔๕

๖ องค์แห่งโภชนะ ๓ ประการ ” ๙๔๕

๗ องค์แห่งนายขมังธนู ๔ ประการ ” ๙๔๖

อุปรภาคกถา ” ๙๕๑

๑ เกิดอรรถจักรย์ เมื่อจบปฐมาภินิชา ” ๙๕๑

๒ พระยามิณฑิที่ทรงเดือมิได้ทรงสร้างวิหารถวายพระ
นาคเด่น แล้วมอบราชสมบัติให้แก่พระราชโอรส ” ๙๕๒

๓ พระยามิณฑิที่เด็จออกทรงบรรพชา แล้วดำริจะ
พระอรหันต์ ” ๙๕๓

๔ จบเรื่องมิดินทปญหา ” ๙๕๔

มิลินทปัญหา

อนุมาณปัญหา ที่ ๗^๑

“ออกไซ” ในกาถนั้นแท้จริง “โส มิลินโท ราชา” อันว่าสมเด็จพระเจ้ามิลินทที่ ปันกะศรีย มีพระราชโองการตรัสปราได้อภัยคำเปณดาราศนียกถา กับด้วยพระนาคเสนผู้จอมปราชญ์แล้ว มีพระหฤทัยใคร่จะทรงทราบสิ่งที่ยังไม่ทรงทราบ แต่เพื่อทรงจำไว้กระทำให้แจ้ง เห็นแสงสว่างแห่งญาณ

(๑) คัมภีร์มิลินทปัญหานี้ตอนอรัมภกถาแบ่งปัญหาไว้เป็นประเภทใหญ่ ๕ ประเภท คือประเภทที่ ๑ มิลินทปัญหา ประเภทที่ ๒ เมณฑกปัญหา ประเภทที่ ๓ อนุมาณปัญหา ประเภทที่ ๔ ลักขณปัญหา ประเภทที่ ๕ อุปมาถาปัญหา แต่ในในตอนนั้นแบ่งปัญหาประเภทใหญ่ออกเปนมวรรคเป็นเรื่อง ประเภทที่ ๓ ที่ ๔ หายไป ชื่ออนุมาณปัญหาซึ่งปรากฏอยู่ แต่เอา บวกเข้าเป็นเรื่องที่ ๘ ในวรรคที่ ๘ ของเมณฑกปัญหา สังเกตดูรูปความเห็นว่าเป็นอนุมาณปัญหาประเภทใหญ่นี้เอง แลหากไม่ได้แบ่งเปนมวรรคเป็นเรื่อง ผู้รวมเรื่องในชั้นเดิมจึงจัดเอาเป็นปัญหาหนึ่ง รวมเข้าเสียในเมณฑกปัญหา ที่ถูกลงเป็นปัญหาประเภทใหญ่ที่ ๓ นั้นเอง จึงแยกออกพิมพ์เป็นประเภท ๑ ต่างหาก คงแต่คำว่าวรรคแลเรื่องจำนวนเลขไว้ตามบาลี บอกไว้สำหรับพิจารณาเท่านั้น ส่วนปัญหาประเภทใหญ่ที่ ๔ คือลักขณปัญหานี้หาขสุญข้อไปทีเดียว แต่เมื่อตรวจดูรูปความเห็นว่าคุณคัมภีร์ปัญหาเรื่องที่ ๘ ต่อจากอนุมาณปัญหานี้ แลเปลี่ยนลักขณปัญหา เพราะกล่าวถึงลักขณต่าง ๆ มาก แต่เนื้อเรื่องกล่าวด้วยขุคังค ผู้ให้ ข้อจึงเขียนลงไว้ว่า ขุคังคปัญหา ได้พิมพ์แยกไว้เป็นแผนกหนึ่งเหมือนกัน จะผิดดูอย่างไรแล้วแต่นักปราชญ์จะวินิจฉัย

ทำตายอวิชาียงบัญญัติให้เกิดชน ก้าวล่วงกระแด้แห่งดั่งด้าวแดคคกระแด้
 แห่งคัญหา คัมซึ่งนำอมฤตรัตคือพระนิพพาน จึงทรงคังพระฉันทอทธยา
 ศรัยแดพระวายามบัญญัติ อุดสาหะตั้งดีดัดมีปชัญญะให้มันคงเป็นอันดีแล้ว
 ครัดถามพระนาคเด่นค่อไปว่า “ ภาณุเต นาคเด่น ” ข้าแต่พระนาคเด่นผู้
 ปรีชา “ พุทฺโธ ” อันว่าองค์สมเด็จพระพุทธเจ้านั้น “ ตยา ทัญโจ ”
 อันผู้เป็นเจ้าใดเห็นหรือประการใด

พระนาคเด่นวิดิษนาว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรพระราชดำมภาร
 อาตมาจะได้ทักตนาการเห็นห้ามได้

ดัมเด็จพระเจ้ามิตินทภมिनทราชิตัมพระราชโองการตรัสว่า “ ภาณุเต
 นาคเด่น ” ข้าแต่พระนาคเด่นผู้ปรีชา “ พุทฺโธ ” อันว่าดัมเด็จพระพุทธ
 ดัมพญญณผู้เป็นเจ้าไม่เห็น ก็อาจารย์ของผูเป็นเจ้าเห็นหรือไม่ได้

พระนาคเด่นมีเถรวาจาว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรพระราชดำมภาร
 อาจารย์ของอาตมากไม่ไคเห็น

พระเจ้ามิตินทภมिनทราชิตัมพระราชโองการตรัสว่า “ ภาณุเต นาค-
 เด่น ” ข้าแต่พระนาคเด่นผู้ปรีชา โยมกิดว่าคณผู้เป็นเจ้าไม่เห็น อาจารย์
 ของผูเป็นเจ้าจะเห็น น้ออาจารย์กหาเห็นไม่ ถ้าเช่นนนพระพุทฺธเจ้ากไมม
 เพราะไมมีใครเห็นปรากฏจะมีอย่างไรได้

พระนาคเด่นจึงมีเถรวาจากถามว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพร พระมหา
 กษตริยทเป็นคนพระวงศ์ของพระองค์มอยหรือมหาบพิตรพระราชดำมภาร

พระเจ้ามิตินทจึงมีพระราชโองการตรัสว่า “ ภาณุเต นาคเด่น ” ข้า

แต่พระนาคเด้นผู้ปรีชา พระผู้เป็นเจ้านั่งด้อยอะไร พระมหากษัตริย์ที่เป็น
คนพระวงศ์ของโยมนี้ มีชพระผู้เป็นเจ้า

พระนาคเด้นจึงมีเถรวาจาถามว่า “มหाराช” ขอถวายพระพร
บพิตรพระราชดำภาร กษัตริย์ที่เป็นคนพระวงศ์ของมหาบพิตรนั้น มหา
บพิตรได้เห็นหรือ

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชบัณฑิตมีพระราชโองการตรัสว่า “ภณเด
นาคเด้น ข้าแต่พระนาคเด้นผู้ปรีชา พระมหากษัตริย์ที่เป็นคนพระวงศ์ของ
โยม ๆ ไม่เห็น

พระนาคเด้นมีเถรวาจาว่า “มหाराช” ขอถวายพระพรบุโรหิตผู้เฒ่า
เด่นาบดผู้เฒ่าได้เห็นหรือ ๆ ว่าห้ามได้ประการใด

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชบัณฑิตมีพระราชโองการตรัสว่า ห้ามได้

พระนาคเด้นจึงมีเถรวาจาว่า “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตร
พระราชดำภาร ข้าตมานมาได้ใจว่ากษัตริย์ที่เป็นคนพระวงศ์นั้น มหา
บพิตรไม่เห็นกับพระนครของมหาบพิตร เด่นาบดผู้เฒ่าบุโรหิตผู้เฒ่าท่านจะ
เห็นบาง นึกหาเห็นไม่ เออจะเอาอะไรเป็นที่อ้างเด่า นึกษัตริย์ที่เป็นคน
พระวงศ์ก็เปล่าไป ไม่นั่นช บพิตรพระราชดำภาร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชบัณฑิตมีพระราชโองการตรัสว่า “ภณเด
นาคเด้น” ข้าแต่พระนาคเด้นผู้ปรีชา กษัตริย์ที่เป็นคนพระวงศ์มีถึง ๕
พระองค์ แมตบสูญไปแล้วก็จริงแต่ แต่ทว่าเครื่องราชกกุธภัณฑ์ยังมี
เป็นที่อ้างออกหลายสิ่งหลายอัน “เสวยยถา” คือสิ่งอะไรบางอย่าง “เสตคคุด”
คือเสวตรฉัตร ๑ “อุณฺหิต” คือพระมงกุฏ ๑ “วาทวิษณฺ” คือพัด

นคร จึงพิจารณาตไงที่ชยฺภมฺแห่งหนไงซึ่งเสไมอเปไนอัน๑๑ จะได๑มกอน
 กรวดแ๑น๑คไดาห๑มิได๑ เปไนภ๑ม๑ภา๑ค๑น๑ว๑ม๑ร๑น๑ชน๑บาน๑ ปรา๑ค๑จาก๑อัน
 ๑คร๑ย๑แ๑ต๑โ๑ษ๑ซึ่ง๑จะ๑เก๑ต๑ช๑น๑ทาง๑ใจ๑ “ปล๑ดี๑ดี๑วา” ๑คร๑น๑พิจารณา๑ตไง๑ด๑ง
 ๑ท๑ง๑ป๑วง๑น๑น๑แ๑ด๑ “วิ๑ด๑มี๑ ต๑มี๑ ก๑รา๑เว๑ต๑วา” ๑จ๑ง๑ไซ๑ โห๑คน๑ท๑ง๑หลาย๑ท๑ทำ
 ๑ที่๑ไม๑เสไม๑อ๑ให้๑เสไม๑ ให้๑ข๑ว๑ระ๑ซึ่ง๑หล๑ก๑ต๑อ๑ไม๑ห๑น๑าม๑แ๑ด๑ จึง๑สร๑าง๑เม๑อง๑จ๑ม
 ๑คว๑ระ๑จะ๑ท๑ล๑น๑การ๑เด๑ง๑แ๑ด๑ใน๑ที่๑น๑น๑ “วิ๑ภ๑ช๑ช๑ติ” ๑เม๑อง๑น๑น๑น๑าย๑ข๑าง๑จ๑ำ๑แ๑ก
 ๑ค๑แ๑ด๑ “โ๑ก๑ิ๑ณ๑น๑ป๑ริ๑ก๑จ๑” ๑ร๑อบ๑น๑อก๑ม๑ค๑ก๑น๑ “ป๑า๑การ๑ท๑พ๑ห๑” ๑ใน๑ค๑
 ๑ก๑ำ๑แ๑ง๑ม๑ห๑อ๑ร๑บ๑เช๑ง๑เท๑น๑อัน๑ม๑น๑ค๑ง๑ “จ๑ตุ๑ก๑ก๑ณ๑น๑ส๑น๑ุช๑” ๑มี๑ท๑ค๑อ๑ตาม๑ม๑น๑ก๑ำ๑แ๑ง
 ๑ท๑ง๑ ๑ ๑ม๑ถ๑น๑ ๑ ๑แ๑ง๑ถ๑น๑ ๑ ๑แ๑ง๑แ๑ด๑ถ๑น๑ ๑ห๑ล๑ด๑ว๑ ๑ร๑าน๑ค๑ด๑ก๑ท๑ง๑ป๑วง๑แ๑ด๑ด๑ว๑น
 ๑ห๑ด๑ว๑อ๑ุ๑ย๑าน๑ด๑ำ๑รา๑ญ๑ใจ๑ ส๑ระ๑น๑้อย๑ส๑ระ๑ใหญ่๑ ส๑ระ๑โบ๑ก๑ข๑ร๑ณ๑แ๑ด๑ท๑อ๑น๑ำ๑ แ๑ด๑
 ๑จ๑ง๑กระ๑ทำ๑เปไน๑นิ๑เว๑ค๑น๑ห๑ง๑ใน๑ ๑ประ๑ก๑อบ๑ไป๑ด๑ว๑ย๑า๑ช๑เว๑ร๑เ๑น๑ห๑ด๑ว๑ ปรา๑ด๑า๑ท๑รา๑ช
 ๑ม๑ณ๑เท๑ย๑ร๑ท๑ง๑ป๑วง๑ท๑ง๑ค๑ด๑ง๑แ๑ด๑ด๑าง๑ตไง๑ ๑” ส๑ร๑าง๑เปไน๑เร๑ือ๑น๑กระ๑ทำ๑ด๑ว๑ย๑ห๑ญา๑ใจ
 ๑โ๑ให้๑คน๑อา๑ศ๑ร๑ย๑ “ค๑น๑ ค๑ว๑” ๑พระ๑น๑คร๑น๑น๑ไซ๑ ๑นิ๑ร๑ำ๑ค๑ท๑ก๑ช๑แ๑น๑ด๑น๑ก๑ด๑บ๑าย
 ๑หา๑อัน๑คร๑าย๑มิ๑ได๑ ๑ประ๑ก๑อบ๑ค๑ว๑ย๑ส๑ุ๑ช๑ส๑โม๑ส๑ร๑ “โ๑ด๑ ๑ว๑ท๑ม๑ก๑” ๑นาย๑ข๑าง๑น๑น
 ๑คร๑น๑ส๑ร๑าง๑น๑คร๑ด๑ง๑แ๑ด๑หา๑อ๑ย๑ไม๑ “อ๑น๑ญ๑ ป๑เท๑ล๑ ค๑จ๑เ๑ย๑ย๑” ๑ก็๑ไป๑ด๑ั๑ประ๑เท๑ศ
 ๑ท๑อ๑น๑ตาม๑ปรา๑ด๑นา๑ “อ๑ป๑เว๑น๑ ส๑ม๑เ๑น๑” ๑โดย๑ส๑ม๑ย๑อ๑น๑ “ค๑น๑ค๑ว๑” ๑อัน๑ว๑า
 ๑พระ๑น๑คร๑น๑น๑ “ส๑ุ๑ภ๑ก๑ช๑” ๑ข๑าว๑อ๑ก๑ถู๑ก๑ไม๑ม๑ล๑ด๑ ส๑ำ๑ร๑พ๑ด๑อาหาร๑เด๑ย๑ง๑ชน๑มี๑ท๑ก๑ด๑ง
 ๑“ส๑ุ๑ร๑ม๑” ๑เปไน๑เม๑อง๑ย๑ิง๑เก๑ษ๑ม๑ด๑ำ๑น๑ค๑ “ส๑ุ๑ส๑มิ๑ท๑ฐ๑ ส๑ิว๑” ๑ม๑ง๑ค๑ง๑เ๑น๑ด๑ำ๑รา๑ญ
 ๑แ๑น๑ด๑บ๑าย๑ “อ๑น๑ค๑ก๑ น๑ิ๑ร๑ุ๑ป๑ท๑ท๑ว๑” ๑มิ๑ได๑ปรา๑ค๑จ๑าก๑ระ๑เม๑ย๑ม๑ก๑ฎ๑ห๑มา๑ย๑แ๑ด๑หา
 ๑อ๑บ๑ท๑ว๑น๑คร๑าย๑มิ๑ได๑ “น๑า๑น๑า๑ชน๑น๑ด๑ำ๑ก๑ด๑” ๑อ๑าก๑ถ๑ม๑ด๑ไป๑ด๑ว๑ย๑ไฟ๑ร๑ไฟ๑ประ๑ช๑า๑น๑ิ๑กร
 ๑อ๑ย๑อ๑อ๑อ๑ง๑ ค๑อ๑ก๑ษ๑ค๑ร๑ย๑แ๑ด๑พ๑รา๑ห๑ม๑ณ๑ แ๑ด๑พ๑อ๑ค๑ำ๑ ข๑าว๑นา๑ แ๑ด๑พ๑อ๑ค๑ว๑ด๑ นาย

๑หน๑ม๑ต๑อ๑ย๑ ๑01/09/2566

ข้าง นายมา นายรถ บทจรเคียวเท้า แด่นายขมังชน หมูบั้นเขาะ แด
 กระทบ แดลูกหวดง ตกอำมาตย์ราชเดนา แดทหารโยธา ส้มควรวระ
 ด้งเตนเช่นฆ่าหม้อรินททั้งหลายให้พิภาค อนึ่งประกอบด้วยบุตรทาส บุตร
 คนมีงมแถมบุตรคนปลัดคนมวยต่าง ๆ มีทั้งข้างถมข้างประดะข้างเขี่ยนทุกตั้ง
 สรรพ์ ข้างกระทำจุนจันท์ ข้างทองคำ ข้างเงิน ข้างตีบูก ข้างทองแดง
 ทองเหลือง ข้างแก้ว ข้างเจียรไนย ข้างไม้ ข้างหม้อ ข้างทอ ข้างบัน
 ข้างเกลา ข้างพระขรรค์ ข้างทำดาพ หอกน้อยหอกใหญ่ ข้างไม้ ข้าง
 กระบี่ ข้างประดับประดา ข้างทำดินทำทราย ข้างคราม ข้างครั่ง ข้าง
 บึงมั่งดัง ข้างทำด้ารับกับข้าว ด้ารพัดจะมีทุกตั้งไป สิ่งไรที่จะไม่มีในพระ
 นครนั้นเปนนว่าหาไม่ได้ ประกอบไปด้วยตลาดพิศาต โรงร้านเรียงราย ฝูง
 มนุษย์นิกหรหญิงชายผู้ ไต่เที่ยวไป ได้เห็นพระนครอันเป็นดุจดั่งนุกด้าราย
 ดิ่งนั้น ก็ชมด้วยอนุมานบัญญัติว่า ข้างผู้หนักตาดหนักหนามาสร้างพระนคร
 ไว้ "ยถา" มีครุวนาอุปมาฉันใด "มหาราช" ขอลถวายพระพรบพิตร
 พระราชลัมภาร "โธ ภควา" อันว่าลัมเด็จพระศาสดาจารย์ ผู้ทรงพระ
 ภาคนั้น "อลัมลโม" บุคคลผู้ใดจะเปรียบเสมอพระองค์หาไม่ได้ ทรง
 พระพุทธคุณแดพระบารมีคุณจะนับมิได้ "อนนุตเตโส" มีเดชจะนับ
 มิได้ "อนนุตพลโต" มีพระกำลังจะนับมิได้ ทรงไว้ซึ่งพระพุทพถบารมี
 กิริยาอันถึงที่สุดจะนับมิได้ "อนนุตวิโร" มีเพียรจะนับมิได้ "อนนุ-
 ตพลมารี นีหริตวา" พระองค์มากำจัดเสียซึ่งมารอันจะนับมิได้ ยังมาร
 กับเสนาให้อปราชัย พระองค์มาทำลายเสียซึ่งช้ายคือทิวฐีให้ระจัดกระ
 เจาย ทำลายเสียซึ่งอวิชาแตกามตณหาอันของอยู่ ยังวิชาให้บังเกิดแล้ว

ทรงไว้ซึ่งพระบรมจักรอันประเสริฐ ดำรงแก่พระสัพพัญญุตญาณ
 “วิชิตสงคราม” มีสงครามกับมารอันชนะแล้ว “ชมพูนคร มาเปิด”
 พระองค์ก็มาตบแต่งธรรมนครสร้างธรรมนครดงไว้ เหมือนนายช่างสร้าง
 พระนครขึ้นไว้ ในกาลนั้น “ภควโต โข มหาราช ชมฺปนฺนํ” ขอถวาย
 พระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่าธรรมนครของสมเด็จพระพุทธองค์เจ้า
 ผู้ทรงพระภาคเป็นอันงามนั้น “ดีดปากาวิ” มีดีดเป็นกำแพง “หิริป—
 ริกฺขิ” มีตะอายบาปเป็นคู “ดีติโทวาริกิ” มีดีติเป็นนายประตู “พา—
 ณทวารโกฏฐกั” มีพระญาณเป็นซุ้มประตู “วิริยอุฏฐาดกั” มีเพ็ชร
 เป็นหอรบ “สุทฺธาอัสสกั” มีศรัทธาเป็นยอดปราสาท “ปญฺญาปาสาทิ”
 มีปัญญาเป็นตั้วปราสาท “สุทฺตฺตฺนุคฺคปจฺจวิ” มีพระสุตฺตคັນคี่ฎีกเป็นถนน
 หลวง “อภิธมฺมัสสัฏฐากั” มีพระอภิธรรมเป็นตะแคงแกลงถนนด้ามแฉง
 “วินยวินิจฺฉยั” มีพระวินัยเป็นโรงราชวินิจฉัย “ดีติปฏฺฐานวิธิกั”
 มีพระดีติปฏฺฐานเป็นถนนใหญ่อันดำราบ “มหาราช” ขอถวายพระพร
 บพิตรพระราชสมภาร ถ้าตบถนนมีร้านค้าต่าง ๆ “เสยฺยถั” คือ
 ดั่งไรบ่าง “ปุปฺผาปณั” คือร้านค้าตาดอกไม้ “คฺนุชาปณั” ร้านตาด
 ของหอม “ผลตาปณั” ร้านตาดผลไม้ “อกฺทปาปณั” ร้านตาดยาต้ม
 พิษ “โอสถปาปณั” ร้านตาดยาต่าง ๆ “อมตาปณั” ร้านตาดน้ำ
 อมฤตอันหวาน “รัตนปาปณั” ร้านขายแก้ว “สพฺพปาปณั” ร้านตาด
 ของเบ็ดเตล็ดสารพัดมี ดีริเป็น ๘ ตาดคดด้วยกัน ขอถวายพระพร
 สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทราริบัติ มีพระราชโองการตรัสถามว่า

“ภนฺเต นาคเดฺน” ข้าแต่พระนาคเดฺนผู้ปรีชา “ปุบุมาปณฺ” อันว่าราชนครคตคอกไม้หน้ประการใด

พระนาคเดฺนวิสัยนาแก่ไขว่ว่า “มหาราช” ขอถวายพระพรพิตรพระราชดํมภาร อันว่าราชนครคตคอกไม้หน้ ได้แก่อสุภัตถุญญา อันดํมเด็จพระบรมโลกนาถคาศัดดาจารย์ ฌรณเหินเปนองค้พระอรหันค้ดํมมาดํมพุทธเจ้าวางไว้ซ้าย ตถุญญาท้งหลายค้คือ อนิจจตถุญญา, ทุกขตถุญญา, อนัตตตถุญญา, มรณตถุญญา, อสุภตถุญญา, อาทํหนวตถุญญา, ปหานตถุญญา, วิราคตถุญญา, นิโรชตถุญญา, ตัฟฟโถเก อนภิวตถุญญา, ตัฟฟลัชาเวสุ อนิจจตถุญญา, อัญญิกตถุญญา, ปุตุวตถุญญา, วินีตตถุญญา, วิจจิตทกตถุญญา, วิปุพพตถุญญา, อุกุทุมาคกตถุญญา, วิชชายิตกตถุญญา, หควิกชิตคกตถุญญา, โถหิตกตถุญญา, แตพระเมตคาคตถุญญา, กรุณาคตถุญญา, มุทิตาคตถุญญา, อุกุเปกขาคตถุญญา, อานกปานลัคิ, มรณานุสัลลัคิ, กายกคาคตถุญญา, “มหาราช” ขอถวายพระพรพิตรพระราชดํมภาร “อิมาคตถุญญา” อันว่าตถุญญาท้งหลายนี้ ดํมเด็จพระฌมพระภาคเจ้าครัดเทค้หาไว้ว่า เปนคตคตขายคอกไม้ โยคคาวจรเจ้าท้งหลายถือเอาตถุญญาเปนนารมณเด็แล้ว จะพ้นจากราคะโทษะโมหะมานะทิวฐิ จะข้ามพ้นดงคาวห้ามเด็ช้งกระแด้คณินหา จะคตเด็ช้งคความดงลัถย จะกัจจเด็ช้งกิเกดล จะประเวค้หน้เข้าสูพระนครนินพพาน “นครคคคิม” เปนพระนครอันอुकมบรมด้าเด็ค้ ประเด็ริฐูกว่านครท้งปวง เม็องนินพพานน้ดงเด็ช้งกัถย ประกอบไปค้วยลัชุปรีคาคโดยลัถวาระแท้ “อชาคํ อชวี อมรณ” ไม่รู้เก็ค ไม่รู้แค้ ไม่รู้คาย ประเด็ริฐูเปนนิจจคิคปราชจากราคมคคิน “มหาราช” ขอถวายพระพร น้แหเด

เป็นร้านตลาดคอกไม้ของเดิมเจ้าพระบรมศาสดา ยุติด้วยกระแด้พระพุทธรูป
ฎีกาว่า บุคคลถือเอาบริการอันเป็นมรดกเข้ามาร้านตลาด ชื่อเอาอารมณ์
อันเป็นเพียงคอกไม้ ย่อมจะรรมยหอมช่นเบ็กบานใจ ด้วยวิมุติธรรม
อันประเสริฐดังนี้ ขอถวายพระพร

เดิมเจ้าพระเจามดินทภมฺนทราชบดิน จึงมีพระราชโองการตรัสว่า
“ภนฺเต นาคเฒัน” ข้าแต่พระนาคเฒันมปฺรชา “กฤโถสฺ” ยเป็นเจ้าวิธฺชานา
นํดมคฺวรณกหนาดงนํ แด้วครัดถตามค้อไปว่า “กนฺชาปณฺ” อันว่าร้าน
ตลาดของหอมได้แก่อังไร

พระนาคเฒันวิธฺชานาแกไขว้า “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตร
พระราชดำมการ ร้านตลาดของหอมได้แก่อังไร ธรรมดว่าดัดมณพราหมณฺ
ด้าชดฺตบรูษณฺ ไดถอศฺตมณฺ ศัดนณเรยรยอมนกตณหอมฟงไป คตคอด
มนุชยโลกแตเทวโลก ทงทศนอยทศใหญ่ ธรรมดว่ากถินคอกไม้ ย่อม
จะหอมไปได้แต่ตามดม กถินศัดนไซ้ หอมไปตามดมก็ไดทวนดมก็ได้
ศัดนณ ค้อไตรธฺรณคมนฺ แดศัด ๕ ประการ ศัด ๘ ประการ ศัด ๑๐
ประการ ศัดทนบเนองให้อุทเทศทง ๕ แดปาดิโมกชดฺวศัด ศัดทงปวงน
“มหาราช” ขอถวายพระพร นันแหะเป็นร้านตลาดของหอมของเดิมเจ้าพระ
บรมศาสดา ยุติด้วยกระแด้พระพุทธรูปฎีกา อันเดิมเจ้าพระมหากฤษณาเป็น
เทวดาอันประเสริฐกว่าเทวดาทงหลาย ครัดพระดัดธรรมเทศนาไว้ว่า
“จณฺทณฺ คคร” อันว่าจณฺทณฺแดกฤษณาอันหอมหนักหนา “มถฺดิภา” ค้อ
คอกไม้ มมตเป็นคณฺ แดกกถินอบตบมภาทวักถินหอม ประเสริฐกว่าคณฺช

รานตลาคผดไผ่ ที่ส้มเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระราชทานไว้ บุคคลผู้ใด
 ให้หมุดคำ กล่าวคือบำเพ็ญเพียรบริกรรมภาวนา ก็จะได้ผลไผ่ไม่ได้ค
 บัคคิผลเป็นคน ส้มดังความปราถนา มีอุปไมยเหมือนคนมะม่วงอันมีผล
 เป็นนิตยฉันนี้ "มหาราช" ขอถวายพระพร นี้แหละเป็นรานตลาคผดไผ่
 ของส้มเด็จพระบรมศาสดา ยึดด้วยกระแสพระพุทธรูฏีกาว่าชนทั้งหลายมา
 ให้หมุดคำ กล่าวคือบริกรรมภาวนาแล้ว ย่อมขอเอาไผ่ซึ่งอมผล ผู้ที่ช
 อมผลด้วยบริกรรมภาวนานี้ ย่อมเป็นผู้ถึงซึ่งความสุขในโลกดังนี้ ขอ
 ถวายพระพร

ส้มเด็จพระเจ้ามณฑล บินประชา จึงมี พระราชโองการ ตรัสว่า
 "ภานุเต นาคเด่น" ข้าแต่พระนาคเด่นผู้ประชา "กตโถส" พระผู้เป็นเจ้า
 นิดตลกนิกหนา ซึ่งวิดิชันานไฟเพราะนิกดังนี้ แดวตรัสถามต่อไปว่า "อก-
 ทาปณ" อันว่ารานตลาคผดบิพิษงันนี้ ไผ่แก่กรรมดังใดเล่า

พระนาคเด่นจึงวิดิชันานว่า "มหาราช" ขอถวายพระพรบพิตรพระราช
 ส้มภาร รานตลาคผดบิพิษงัน ของส้มเด็จพระบรมครูนั้น คือกรรมอันค
 กิเถด ที่พระองค์ตรัสพระดีที่กรรมเทคนาไว้ ไผ่แก่นวงคัสตูก้าสดนา คือคำ
 ดั่งล่อนมอังก์เกา คือ สุตตะ เคยยะ เวชยาภระณะ คากา อูทานะ อิติวุตตะกะ
 ชาตกะ อัมพทชัมมะ เวทิตตะ ถ้าผู้ใดให้หมุดคำ กล่าวคือ อดล้าหัดดับ
 พังพระดีที่กรรมเทคนาเล่าเรียนจำเริญภาวนาไปในวงคัสตูก้าสดนนั้น ไม่
 ชำกจะดับพิษกิเถดประเวศน์เขาดันพพาน จะพ้นจากทุกขกัณดาร คือชาคิ
 ชราพยาธิแถมรณทุกข์ แดโล่กะปริเทวะล่อนฮาดัย แดความทกข์โทม
 นั้แต่ความคับแค้นอันเป็นพิษใหญ่ ส้มด้วยพระพุทธรูฏีกาที่ตรัสพระดีที่

หนตอายุ 01709/2566

ธรรมเทกว่าไว้ว่า “ภิกขเว” ตถกรภิกษุทั้งหลายยาดังใดสิ่งหนึ่งที่จะบ
 พิชกิเดรัย จะประเดรัยเดมอพระธรรมนนั้นไม่มี ท่านจงชวนชวายตมซึ่ง
 ยา คือพระธรรมนเถต น้แหตเดมเดจพระตัพพัญญูประเดรัยตรวดไวดน
 เดมเดจพระเจามิตนทกมทวธาธบตมพระราชโองการตรวดว่า “ภนเด
 นาคเดณ” ขาแต่พระนาคเดณมปฐา ซึ่งวดีชานาควรอย กรานตตาดยา
 รัษาโรค ของเดมเดจพระบรมมครตงไวดิแก่ธรรมตงไรเดาพระมเป็นเจ้า
 พระนาคเดณจิงวดีชานาแกไขว่า “มหาราช” ขอลววยพระพรบพิตร
 พระราชเดมถาร เดมเดจพระบรมโลกุตตมาจารย์ ทรงรัษาโรค คือโรค
 ทกิเดธ แห่งมนุษย์นกรอมเรคร้ทงหลาย ให้เบาบางทงหลายด้วยธรรม
 ทงหลายตงใด อนว่าธรรมนนี้ใช้ ใช่อื่นใช่ไถด “จตุคาโร ตติปฏชานา”
 คือพระตติปฏฐาน ๔ “จตุคาโร ตมมปฐานา” คือพระตมมปฐาน ๔
 “จตุคาโร อิทฐิปาธา” คือพระอิทธิบาท ๔ “ปญจอินุทริยานิ” คือ
 อินุทริย ๕ “ปญจพถานิ” คือพถ ๕ “ตตตโพชฌงกา” คือโพชฌงค ๗
 “อฏฐังกิกโก มกุโค” คือ อฏฐังกิกมรรคอันอุม ดีริเป็นโพธิบักขิยธรรม
 ๓๗ นี้ เปนยารักษาโรคแห่งตตตมนุษย์นกรเทวดาทงหลาย อนเปนมิจดา
 ทิฏฐิ เห็นผิด มิจดางกปป ตาวิห้ผิด มิจดาจจา กถาจจาผิด มิจดา
 กัมมันต ประกอบการผิด มิจดาอาชวะ เดียงชวิตผิด มิจดาจยามะ เพียร
 ผิด มิจดาสติ ตงตติผิด มิจดาสมาริ ตงตมาริผิด เรียกว่าเปนโรค
 คือปฏิกตผิดนนี้ ให้ ปฏิกตเดยให้ชอบท เดมเดจพระชินดีท้เจายิงเทวดา
 แตมนุษย์ทงหลาย ให้ พนจากภยอันตราย แดวให้คคตตตเดยซึ่งบวงทวง
 โยให้ พนไปจากทุกขจากกนตารแตว ยังจคต ให้ได้มนตตการในโพธิ

ปักษยธรรม คิงวดีชานาแมน แด เรียกว่าวานคตคยาอนวิเศษของสมเด็จพระเจ้า
พระศาสดา ยกด้วยกระแด้พระพุทธรูปกาทกรดีใจจนว่า "ภิกขเว" ตรา
นะภิกษุทั้งหลาย "เขเกจิโอสถา" อันว่ายาวิเศษชานาโคชานาหนึ่ง ซึ่ง
จะประเสริฐกว่ายาดีธรรมของคตคต มีพระลิตปฏิฐานเป็นคนคตคตจนถึง
พระอัฐรุ้งกิมมรคณนหามโค เชนทงหลายจงตมกันซึ่งยา คือธรรมนั้น
ดังนี้

สมเด็จพระเจ้ามณฑลภูมินทรราชมี พระราชโองการตรัสว่า "ภนฺเต
นาคเสน" ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา "โอสถาปนิน" อันว่าวานคตคยา
"สุปถาริต" สมเด็จพระมหากรุณาตั้งไว้เปิดไว้เป็นอันดีแล้ว แต่ว่ายาดี
ธรรมนี้ บุคคลผู้ใดได้บริโภคแล้วอาจดับกิเลสให้สิ้นไปได้ด้วยประการใด

พระนาคเสนจึงวิดิชานาแก้ไขว่า "มหาราช" ขอถวายพระพรบพิตร
พระราชสมภาร "สุคปพุพิ" พระองค์จะไม่ได้ทรงสดนาการฟังมาบ้างหรือ
ว่า ครวงหนึ่งมนุษย์ทั้งหลาย ทูลถามสมเด็จพระพุทธเจ้าเป็นด้ามายก
นิมิตร คือคิดกันถามปัญหาพระองค์ ด้วยความคิขของคน สมเด็จพระ
ทศพลกัทรงวิดิชานา อันสมเด็จพระมหากรุณาแล้ว ใครถามปัญหา พระ
องค์กวิดิชานาได้สิ้น ปัญหาบพิตรจะไม่เคยได้ยินหรือ พระราชสมภาร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลภูมินทรราชมี พระราชโองการตรัสว่า "ภนฺเต
นาคเสน" ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชาญาณ "สุคปพุพิ" โยมได้เคย
สดนาการฟังมาแต่ก่อน

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า "มหาราช" ขอถวายพระพร
บพิตรพระราชสมภาร "เอเต จญฺเฒ" ชนเหล่านั้นแต่ทเวคาทงหลาย

อันมาทถามปัญหา ดมเด็จพระทศพรญาณก็ทรงแก้ไขเข้าใจ “ขโมโม—
ดดี บิวิคฺวาน” มนุษย์ นิกฺรเวทคทาทั้งหลายเหล่านั้น ได้ ดุดคัมขโม
ดถนินแฉว ก็ดบกเด็ชเาพระนิพพาน ดบเด็ชซึ่งชาคิกนคาร ชวากันคาร
พยาธิกันคาร มรณกันคาร สุธเกษมด้านต์เป็นเอกันคบรมสุข

ดมเด็จพระเจามิตินท ภูมินทวาทธิบคฺ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า
“กตุโถติ” อันว่ารานคตาคทงหลายผู้เป็นเจ้ากล่าวปริยายนี้ดมควรชย
“อมตอปณ” อันว่ารานคตาดหน้าอมฤตกินไม่วุ้ คายนนี้ได้ แก่กรรมสิ่งไร
เด้า พระเจ้า

พระนาคเสนจึงถวายวิดิชันว่า “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตร
พระราชสมภาร “อมตอปณ” อันว่ารานคตาดหน้าอมฤตนั้นได้ แก่กาย
คตาคติ ๆ นี้ ถ้าบุคคลผู้ใดจำเวญภาวนาแล้ว ได้ ชื่อว่าบริโภคซึ่งรลพระ
นิพพาน จะดบเด็ชซึ่งชาคิชรพาพยาธิมรณะได้กปริเทวทุกขโทมนัสสุปายาส
ทงหลาย แม้ยังจะเว็ชน่วยอยในวิฏฐสงคาร ยังไม่ถึงพระนิพพานก่อน
บุคคลผู้ นนบห่อนจะไคไปสุคฺควาบาย มีแต่ว่าจะไปเกิดในสุคฺคิอันคิ ดม
คยกระแฉพระพุทฐฎกาทครดพระด้ทกรรมเทศนาไว้ว่า “ภิกฺขเว” ต
กรภิกษุทงหลาย หมลคฺคทงหลายเหล่าใด ได้คัมกินซึ่งกายคตาคติ หม
ดคฺคทงหลายนั้นได้ ชื่อว่าคัมกินซึ่งหน้าอมฤตไม่วุ้ คาย ละดงเด็ชได้ ซึ่งทุกค
วินิบาตแตนรกตริจฉานทงปวงดงนี้ ขอถวายพระพร

ดมเด็จพระเจามิตินท บนประชำมีพระราชโองการตรัสว่า “ภนฺเต
นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา ซึ่งวิดิชันามานี้ดมควรแล้ว ก็ราน
คตาคทงของดมเด็จพระบรมคฺรณนี้ ได้ แก่กรรมสิ่งไรเด้าพระผู้เป็นเจ้า

พระนาคเสนจึงวิดิษนาแก้ไขว่า “มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตร
 พระราชสมภาร อันว่าร้านตลาดแก้วนั้น ได้แก่ศีลรัศนะ ดมาธิรัศนะ
 ปัญญารัศนะ วิมุติรัศนะ วิมุติญาณทัตถะรัศนะ โภชนังครรัศนะ ปฏิบัติ
 รัศนะ “มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่า
 ศีลรัศนะนั้น ดมเด็จพระสุวรรณเพ็ญพุทธเจ้ามีพระพุทธเจ้าอีกโปรดประทาน
 ไว้ว่า ได้แก่พระปาติโมกข์สังวรศีล อินทรีย์สังวรศีล อาชีวประวัติที่ ศีลศีล
 บัจจยสิน นดี ดัตถศีล จุฬศีล มัชฌิมศีล มหาศีล มกคศีล ผลศีล “มหา-
 ราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ “เทวมनुสสา”
 เทวดามนุษย์ทั้งหลาย ในมมนุษย์โลกกับเทวดาพรหมโลก แต่ดมณะ
 พรหมณาจารย์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญซึ่งบุคคลอันประคับแก้ว กล่าว
 แล้วคือศีลรัศนะ “มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร
 พระภิกษุทั้งหลายทรงไว้ซึ่งศีลรัศนะนั้น รุ่งเรืองงามไปทั่วทิศเหนือทิศใต้
 ทิศวันตกวันออกแต่ทิศใหญ่่น้อยทั้งหลาย ทิศเบื้องต่ำเบื้องบนตลอดถึง
 ภูวคคพรหม อุดมกว่าแก้วทั้งหลายในไตรโลกนี้ ดมด้วยพระพุทธเจ้าที่
 ดมเด็จพระเทวาทิ.ทวะ สรดีพระดีทธรรมเทศนาว่า ความสงัดได้ มีแก่เรา
 ว่า คึงประเสริฐกว่าหรือสุตะประเสริฐกว่าตงัน คีตนั้นแหละประเสริฐกว่า
 สุตะ ความสงัดนี้มีได้มีแก่เราแล้ว คีตเห็นปานนี้มีอยู่ในร้านตลาดของเรา
 ท่านทั้งหลายจงซื้อศีลรัศนะนั้นด้วยการปฏิบัติ กล่าวคือ อุดสาหรัศยาคีต
 ให้มัน แล้วจงเอาศีลรัศนะนั้นไปประดับเถิด

“มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่าดมาธิ
 รัศนะนั้น ได้แก่ธรรมสิ่งไร อันว่าดมาธิรัศนะนั้น ได้แก่ดีวิคคกดีวิจารณ์

ด้มารี ขวักกถกขวารด้มารี ขวักกถกขวารด้มารี ด้ญญคด้มารี อนิมิตต
 ด้มารี อปฺปนหิตด้มารี โยคาวจรภิกษรปโคททรงไว้ ซึ่งด้มารีรณะด้งน
 แดวี้ ก้จะห่มเดี่ยวแด้เดี่ยวซึ่งกามวิตก พยาปาทวิตก วิหิต้าวิตก แด
 มานอฺทฺธิจติฐฐิวิจิกจนาวิตก แดวิตกด้วยกิเลสทั้งหลาย อันมีประเภท
 ค้าง ๆ มิให้เบ้นมตทินอยู่ เพราะด้มารีเป็นธรรมบริด้ฐีแด้ทำจิตต์ให้
 แนวนั้น เปรียบคฺดูไบบวหลวงอนิมิตมีหยาดน้ำซึมซาบได้ เหตุคว่าไบบว
 นันบริด้ฐีปราศจากมตทินโทษเป็นธรรมคา “มหาราช” ขอลถวายพระ
 พรบพิตรพระราชด้มถาร ด้มารีรณะเห็นปานนั้นแหะ เป็นร้านตลาตด้มารี
 รณะของด้มเด็จพระบรมค้ำด้ดา ยุคิตด้วยกระแด้พระพุทฺฐิกาทศรด้ไว้ว่า
 ด้มารีรณะนั้น มิให้วิตกอันร้ายกาจเกิดได้ แดมิให้ขัดทอกไปซึ่งจิตต์
 “เอคํ कुमुहे” ทานทั้งหลายจงประดับซึ่งแก้วอันกล้าวแด้วี้ คือดด้มารี
 รณะนั้น

“มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชด้มถาร อันด้บัญญัติ
 รณะได้แด้ธรรมด้งไร บัญญารณะนั้นได้แด้พระอริยด้วอก ผู้ว่าด้งน
 เป็นโทษ ด้งนเป็นคณ ด้งนไม่ควรแด้พ ด้งนไม่ควรแด้พ ด้งนแด้ว ด้งน
 ประณีต ด้งนค้ำ ด้งนชาว ด้งนทั้งค้ำทั้งชาว ด้งนเป็นด้วนเปรียบ
 “ยถากุคฺ ปชานาคิ” ย่อมรวู้ โดยแท้ว่าด้งนเป็นทุกข ด้งนเป็นทุกขด้มทุย
 ด้งนเป็นทุกขนิโรธ ด้งนเป็นทุกขนิโรธคามินันุปฏิปทา “มหาราช” ขอ
 ถวายพระพรบพิตรพระราชด้มถาร บัญญารณะเห็นปานนั้นแหะ เป็น
 ร้านตลาตบัญญัติรณะของด้มเด็จพระบรมค้ำด้ดา ยุคิตด้วยกระแด้พระพุทฺฐ
 กาทศรด้ไว้ว่า บุคคลประดับบัญญัติรณะนั้นแด้วี้ ย่อมเว้ยนว่ายอยู่ใน

ภพอีกไม่นาน ก็พดด้วงบินลุ่มลมตามหานิพพาน ไม่นึกในภพต่อไป คือ
ไม่ปรากฏว่าจะเกิดอีก

“มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่าวิมุติ
 รัตนนั้นได้แก่ธรรมสิ่งไร อันว่าวิมุติรัตนนั้นได้แก่พระอรหัตต์ โยคา
 วจรเจ้าที่ดำรงค์พระอรหัตต์นั้น ได้ชื่อว่าประดับซึ่งวิมุติรัตนะ คุชบุรุษ
 ผู้หนึ่งทรงอาภรณ์ประดับมุกดาหารแดแก่วมณี แดแก่้วประพาฬแด
 ชะโลมทาด้วยเครื่องทา คือกฤษณา ชะดัด ขอนดอก กระแจะจันทร์ อัน
 มีกลิ่นหอมวิเศษ แดประดับด้วยดอกไม้ทั้งหลายซึ่งมีนครชาติอันหอม คือ
 พิภุค บุนนาค ดำหวุด พุทธชาติ เบญจมาศ มะติซ้อน มะติดา กรรณิกา
 จำปา กากหลง มหาหง ชงโค ทั้งต้น แดดอกอบต้อนมีกลิ่นหอมไปไ้เจ็ดวัน
 แดดอกไม้อันมีกลิ่นหอมไปไ้เดือนนั้น กิ่งเรืองเปนทองงามแดง
 อร่ามครอบงำด้วยซึ่งมาตาภรณ์ แดคันธภรณ์ทั้งหลายนั้น “ยกา”
 มีครุณานันไ้ “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อัน
 ว่าพระชนิาดวงเจ้า “อรหัตต์ ปทุโค” ดำรงค์พระอรหัตต์แล้ว ไ้ชื่อ
 ว่าประดับวิมุติรัตนะเปนแก้วอนมรัคมีอร่าม กังามเปนดัง่ากว่าบุคชุน
 ภิภุชทั้งหลาย อุปไมยเหมือนบุรุษอันแต่งตัวอย่างงั้นนั้น เพราะเหตุไ้ไร
 เพราะเหตุไ้ประดับคือวิมุติ รัตนะเปนเครื่องประดับอันเลิศกว่าวิมุติทั้งหลาย
 “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร วิมุติรัตนะเห็น
 ปานนี้แหละ เปนร้านตลาวิมุติรัตนะของสมเด็จพระบรมศาสดา ยุกติด้วย
 กระแด้พระพุทธรูทีกาว่า สมเด็จพระบรมกษัตริย์ทรงเครื่องประดับเปน

เป็นผู้มทาทางดินที่ตนมั่งง่า ในกาดเมื่อจะเข้าไปด้ท่ามกวางบริษัท ๔
 “มหาธา” ขอลววยพระพร ธรรมดาว่าบุรุษอื่นแกด้วกด้าในการ
 ดังกรามกมได้เข็ดขามกรามกด้ว แต่งตัวผูกถอดเขาขิงอาวธ ๕ ประการ
 แด้ว บุรุษผู้นนั๊กหัวหาญในใจว่า ถ้าเหมหมธาคักมาไกล “อุดฺดา
 ปาคยิดด้ามิ” อาตมาจะยิงให้ถ่มตง แม้วายิงผิดไปจะตรงเข้ามา อาตมา
 จะพุ่งด้วยหอกน้อย จะโบยด้วยกฤษ จะแทงด้วยหอกใหญ่ บุรุษผู้นน
 คิดในใจฉนี้ ก็ไม่มความกลัว จึงแต่งตัวเข้าด้ดังกราม ความนั๊กเหมหม
 พระภิกษุอื่นได้ พระปฏิดัมภิทาทั้ง ๔ จะเข้าด้บริษัท ๔ ก็องอาจไม่ด้กุง
 ตกใจฉนั้น แท้จริงอันว่าพระภิกษุผู้ได้พระปฏิดัมภิทา ๔ นั๊กในใจว่า ถ้า
 บริษัทถามอาตมาโดยอรรถ ก็แจะแก้ โดยอรรถ ถามอาตมาโดยบัจจัยก็แจะ
 แก้ โดยบัจจัย ถามอาตมาโดยเหตุ ก็แจะแก้ โดยเหตุ ถามอาตมาโดยนัย
 ก็แจะแก้ โดยนัย จะกระทำให้ด้นสังด้ยในบัญญัติที่ถามฉนั้น ๗ ประการหนึ่ง
 “โยโกจิ ปุคฺคโธ” อันว่าบุคคลทั้งปวง แม้ จะถามขิงปัญหาในขัมมปฏิ
 ดัมภิทา ถ้าถามอาตมาโดยธรรม อาตมาจะแก้ โดยธรรม ถามโดยอมต
 ธรรม จะแก้ โดยอมตธรรม ถามโดยอสังขตธรรม จะแก้ โดยอสังขต
 ธรรม ถามโดยพระนิพพานธรรม จะแก้ โดยพระนิพพานธรรม ถาม
 โดยสุญญตธรรม จะแก้ โดยสุญญตธรรม ถามโดยอนิมิตธรรม จะแก้
 โดยอนิมิตธรรม ถามโดยอัปนิหิตธรรม จะแก้ โดยอัปนิหิตธรรม
 ถามโดยอเนชชธรรม จะแก้ โดยอเนชชธรรม ถามโดยอเบกขาธรรม
 จะแก้ โดยอเบกขาธรรม ถามโดยธรรมด้งไร อาตมาจะแก้ ให้ด้นสังด้ย
 โดยธรรมฉนั้น ๗ ประการหนึ่ง บุคคลผู้ใดจะถามปัญหาโดยนิริคคิปฏิดัม

สัมภิตา อาตมาจะวิธัสนาโดยนิรุตติบัญญัติสัมภิตา ตามโดยบท จะแก้ โดยบท
 ตามโดยอนุบท จะแก้โดยอนุบท ตามโดยอักษระ จะแก้โดยอักษระ
 ตามโดยสนธิ จะแก้โดยสนธิ ตามโดยพยัญชนะ จะแก้โดยพยัญชนะ
 ตามโดยอนุพยัญชนะ จะแก้โดยอนุพยัญชนะ ตามโดยวรรณ จะแก้
 โดยวรรณ ตามโดยสระ จะแก้โดยสระ ตามโดยบัญญัติ จะแก้โดย
 บัญญัติ ตามโดยโวหาร จะแก้โดยโวหาร อาตมาจะแก้ให้สิ้นสงสัย
 ประการหนึ่ง “โยโกจิ” บุคคลทั้งปวงจักถามปัญหาในปฏิภาณบัญญัติ
 ภิตา คือถามโดยปฏิภาณ จะแก้โดยปฏิภาณ ตามโดยอุปมา จะแก้
 โดยอุปมา ตามโดยรส จะแก้โดยรส ตามโดยลักษณะ จะแก้โดย
 ลักษณะ อาตมาจะเปิดองเดียวให้สิ้นวิมุติสงสัยในกาลนั้น “มหาราช”
 ขอถวายพระพรบทพิตรพระราชดำการ ปฏิบัติสัมภิตารัตนะดังกล่าวมานี้ เป็น
 รัตนตถาตบัญญัติสัมภิตารัตนะของสมเด็จพระบรมศาสดา ยุติด้วยกระแด้พระ
 พุทธฎีกาที่ประธานพระดีถีธรรมเทศนาไว้ว่า ภิกษุขอปฏิบัติสัมภิตาทั้งหลาย
 ได้แล้วพึงถูกต้องด้วยญาณ กล่าวคือเชี่ยวชาญด้วยปัญญา ไม่ต้องเป็น
 ผู้หวาดเสียวครันคร้าม งามไฟโรจน์ดวงเดียวซึ่งเทวดาแดนมนุษย์ทั้งหลาย
 ดึงนี้

“มหาราช” ขอถวายพระพรบทพิตรพระราชดำการ อันว่ารัตน
 ตถาตแก้ว คือโพชฌงค์นั้นเป็นประการใด “มหาราช” ขอถวาย
 พระพร พระโยคาวจรผู้ใด ประดับไปด้วยโพชฌงค์รัตนะ ๗ ประการ
 คือสลัดล้มโพชฌงค์รัตนะ จมมวิจยล้มโพชฌงค์รัตนะ วิริยล้มโพ
 ฌงค์รัตนะ ปิตล้มโพชฌงค์รัตนะ บัดลัททิลล้มโพชฌงค์รัตนะ ตมาธิ

ด้มโพษณังครัตนะ อุกุเปกชาด้มโพษณังครัตนะ พระโยคาวจรนั กั
จะยังโองาสัให้เกดงามรุ่งโรจน์ โชตนาการไป ครอบงำเดี่ยซึ่งมมนุษย์
โลกแตเทวโลก

“ มหาราช ” ขอลถวายพระพร นันี้แหตระด้มเด็จพระบรมศาสดา
มีพระพุทธุฎกัการศัว่ารานตลาค กัคือด้มโพษณังครัตนะ ยุคิตด้วยพระ
พุทธุฎกัว่า คุกรภิกษุทงหลาย เทวดาแตมมนุษย์ทงหลายยอมเด็จแตค
ผู้ทประคบัคด้วยโพษณังครัตนะ แม่ทานทงหลายกัจขัขอโพษณังครัตนะ
เหล่านันี้ ด้วยการบรกรรมเจริญภาวนาเอามาประคบัคนันี้ ขอลถวายพระพร
ด้มเด็จพระเจามัดินทั บันี้ประชามีพระราชโองการครศัว่า “ ภาณุเด
นาคเด็จ ” ขัแตพระนาคเด็จผู้ปรัชา “ สัพพปาปณั ” อนัว่ารานตลาค
ของเบ็คเด็จรัจทงด้น ของด้มเด็จพระมุนันทรศัพพญณุนันี้ ใคแกกรรมดึงใค
พระนาคเด็จจ้งวิด้ชันนาแกไขว้ว่า “ มหาราช ” ขอลถวายพระพรบพิตร
พระราชด้มภาาร อนัว่ารานตลาคของเบ็คเด็จรัจ ใคแกณวัจกัศตถุศาสดันา
กัคือ ค่ำดึ้งด้อนของพระศาสดามัองคั ๙ ประการ แตพระศัวรัวิกชาตุ
บรโภคเจคัย สังฆระตนะ ในรานตลาคเหล่านันี้ ย่อมมีของวางชาย
เกดอณกตลาค คือชาคด้มบตกัมี โภคด้มบตกัมี แตอายุด้มบตั อารอคย
ด้มบตั วัณณด้มบตั บัญญาด้มบตั มาณุสิคด้มบตั ทิพยด้มบตั
นิพพานด้มบตั ศัวรัพัตจะมิชาย บุกคตทงหลายปราถนาแตอพิงใหม่ตค้ำ
กถาวคคองใจปฏิบัตตามณวัจกัศตถุศาสดันาเปณคณนันี้ กัจะใคด้มความ
ปราถนา มีอุปมาเหม็อนของในตลาคกรรมตา คือ ถัวงำสาคแตขัว
ศัวรัทงหลาย เขาย่อมขัอกนัใค ด้วยใค รากาศด้ม ๗ กัณ “ ยถา ”

พระภิกษุทั้งหลายอันประกอบด้วยศีลแต่สังคละ แต่ภิกษุที่เป็นเวไนย คือ
 ควรจะเป็นสาวก แต่ภิกษุที่วิญญู แต่พระภิกษุทั้งหลายอันเจริญใน
 โขสมณคภาวณาแต่อนุตตติ แต่พระภิกษุอันเรียนซึ่งวิบัติสงฆา แต่พระ
 ภิกษุทั้งหลาย อันถือได้ดำเนินกรุดงค์แต่ถึงบึงดักต แต่ถ้อยถาณนริตติ
 รุดงค์ แต่ถ้อยโพโภาดักกรุดงค์ อริญญิกกรุดงค์ รุกขมตติกรุดงค์ แต่
 ถ้อยเนตติชชกรุดงค์ แต่พระภิกษุผู้ปฏิบัติเพื่อผล พระภิกษุผู้ตั้งอยู่ในผล
 แต่พระภิกษุเป็นแต่ขมดัดมังกี แต่พระภิกษุผู้ได้ พระโสดา แต่พระภิกษุ
 ผู้ได้ พระสกิทกคา พระภิกษุผู้ได้ พระอนาคา พระภิกษุผู้ได้พระอรหัตต
 แต่พระภิกษุผู้ได้ ไตรวิชชา พระภิกษุได้ อภิญา ๒ พระภิกษุมุตติ
 พระภิกษุบัญญัติบารมีอันบริบูรณ์ แต่พระภิกษุจำเริญพระสติปฏิฐาน ๔
 แต่พระภิกษุจำเริญพระสัมปธาน ๔ แต่พระภิกษุจำเริญอิทธิบาท ๔
 พระภิกษุจำเริญอินทรีย์ ๕ พระภิกษุจำเริญพละ ๕ พระภิกษุจำเริญ
 โขสมณค ๗ พระภิกษุจำเริญอัฐสังคิมรรค ๘ พระภิกษุจำเริญฉาน
 พระภิกษุมีความสำคัญมั่นหมายในรูปแต่ใช้รูปหลุดพ้นแล้ว แต่พระภิกษุ
 มีธรรมเครื่องอยู่ เป็นสุข พระภิกษุได้สุญญตธรรม พระภิกษุได้อนิ
 มิตตธรรม พระภิกษุได้อัปนิหิตธรรม แต่พระภิกษุได้อเนญชอุเบกขา
 ผลสมาบัติ ย่อมอยู่ในธรรมนครนั้น “นพวันถรวณ” อันว่าป่าไม้ออ
 แต่ป่าต้น อันต่างไปด้วยต้นอ้อแต่ต้นต่าง ๆ นา ๆ ป่าทั้งสองนี้
 อาภะรณอากาศแอดมัวมุต ชับซ้อนกันไป “ยถา” มีอุปมา
 ฉนี้โต ธรรมนครนี้ ก็แอดไปด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย มีอุปไมย
 ดังป่าอ้อป่าต้นหน ขอดถวายพระพร

ใน^๕ที่พระคันถรจนจารย์ประพันธ์คาถา ^๕พรรณนาความข้างต้นนั้น
 ไว้มโนใจความว่า ท่าน^๕ทั้งหลายที่เป็น^๕วิคฺคราคะ แต่ท่าน^๕ทั้งหลายที่เป็น
 วิคฺคโทสะ แต่ท่าน^๕ทั้งหลายที่เป็น^๕วิคฺคโมหะ แต่ท่าน^๕ทั้งหลายที่เป็น^๕วิคฺคตณฺหา
 แต่ท่าน^๕ที่หาอุปาทานมิได้^๕นั้น “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่ “^๕ชฺมุมนคฺเร” ใน
 ชรรมนฺคร แต่ภิกษุ^๕ทั้งหลาย อันได้^๕ซึ่งวิมุคฺคิฌาน พระภิกษุ^๕ทั้งหลาย
 ถ้อย^๕อริยญฺจนิกะ พระภิกษุ^๕ถ้อย^๕เนตฺตชฺชิกะ พระภิกษุ^๕ถ้อย^๕ได้^๕ดำนิกะ พระ
 ภิกษุ^๕ถ้อย^๕จกฺกรม ถ้อย^๕บัง^๕ดู^๕กัฏฺฐว ร ถ้อย^๕คจฺจวริกะ ถ้อย^๕ชมนันตฺตเป็น^๕คัมภ ๔
 แต่พระภิกษุ^๕ทั้งหลายเป็น^๕ผู้^๕ชรรมเป็น^๕อย่าง^๕เอกราช^๕นี้ “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่
 “^๕ชฺมุมนคฺเร” ในชรรมนฺคร แต่พระภิกษุ^๕ทั้งหลายเป็น^๕อภิปิชา แต่
 พระภิกษุ^๕ทั้งหลายเป็น^๕ชฺรคฺคังคฺคมาจฺจว แต่พระภิกษุ^๕เป็น^๕ถ้อย^๕ดัด^๕ดุกุคฺคิ แต่
 พระภิกษุ^๕สัน^๕โคช^๕ใน^๕ตารภ “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่ “^๕ชฺมุมนคฺเร” ในชรรมนฺคร
 ประการหนึ่ง^๕ท่าน^๕ทั้งหลาย “^๕ณายี” อันได้^๕ฌาน “^๕ฌานรตฺตา” ยินดี^๕ใน
 ฌาน “^๕ชฺรรา” มี^๕บุญญา “^๕ถฺนคฺคิจฺจคฺคา” มี^๕จิต^๕ตั้ง^๕รับ^๕บาป “^๕ถฺมา
 หิตา” มี^๕จิต^๕คต^๕งมน^๕เป็น^๕อันดี “^๕อาภิณฺญจฺญณฺโณ ปฏฺฐชฺยมานา” ปรารถนา
 จะ^๕เข้า^๕สู่^๕อาภิณฺญา^๕ยตน^๕ถมา^๕บตี บันดา^๕ภิกษุ^๕ทั้งหลายอัน^๕มี^๕ฤทธิ์ แต่หา^๕ฤทธิ์
 มิได้^๕นั้น “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่ “^๕ชฺมุมนคฺเร” ในชรรมนฺคร ประการหนึ่ง
 พระภิกษุ^๕ปฏิบัติ^๕เพื่อ^๕ผล พระภิกษุ^๕เป็น^๕เด็ก^๕ขมด^๕ถม^๕มังคิ แต่พระภิกษุ^๕ผู้^๕หวัง
 ประโยชน์^๕อัน^๕นุกุณ “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่ “^๕ชฺมุมนคฺเร” ในชรรมนฺคร
 พระภิกษุ^๕เป็น^๕พระ^๕โสดาบัน^๕อัน^๕ปราศ^๕จาก^๕มถิน^๕โทษ แต่เป็น^๕พระ^๕ถ้อย^๕ถิกาคามิ
 แต่เป็น^๕พระ^๕อนาคามิ แต่เป็น^๕พระ^๕อรหันต์ “^๕วถฺตฺตนิคฺคิ” ย่อมอยู่
 “^๕ชฺมุมนคฺเร” ในชรรมนฺคร พระภิกษุ^๕ผู้^๕ฉลาด^๕ใน^๕พระ^๕ถ้อย^๕ตี^๕ปฏิฐาน แต่

พระภิกษุผู้ยินดีในโพชฌังคภาวนา แดพระภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา พระ
 ภิกษุทั้งหลายทั้งหมด “วสันติ” ย่อมอยู่ “ธมฺมนคร” ในธรรมนคร
 พระภิกษุผู้ฉลาดในอิทธิบาท แดพระภิกษุผู้ยินดีในสมาธิภาวนา แดพระ
 ภิกษุผู้ประกอบในสัมมัตตปธาน “วสันติ” ย่อมอยู่ “ธมฺมนคร”
 ในธรรมนคร พระภิกษุผู้บิณฑุกิณฺญาบารมี แดพระภิกษุผู้ประกอบ
 ด้วยขบัต แดพระภิกษุผู้เที่ยวไปในอากาศอันแจ่ม “วสันติ” ย่อมอยู่
 “ธมฺมนคร” ในธรรมนคร พระภิกษุผู้มตาทอดลง ผู้พูดพอประมาณ
 ผู้ระวังรักษาดำรงมทวารด้วยดี ผู้มธรรมอันอุดมผกต์แล้ว ผู้ได้วิชา ๓
 ไต่ อภิญา ๖ ผู้มฤทธีบารมี ผู้มบุญญาบารมี “วสันติ” ย่อมอยู่
 “ธมฺมนคร” ในธรรมนคร พระคณิศรจนายจารย์ประพันธ์คำกล่าว
 มีใจความดังนี้

ในลำดับนั้น พระนาคเสนเถระจึงถวายวิดิชันนาคอไปว่า “มหाराช”

ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ อันว่าพระภิกษุทั้งหลาย
 ผู้ทรงไว้ซึ่งบุญญาอันเลิศจะนับมิได้ แดพระภิกษุผู้หาธรรมเครื่องของ
 มิได้ ไม่เอนเอียงเป็นคู่แข่งธรรม แดพระภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งคุณยศ
 พระภิกษุผู้ทรงไว้ซึ่งคุณศีล ทรงไว้ซึ่งกำลัง ทรงไว้ซึ่งความคิดอัน
 รวดเร็ว ทรงไว้ซึ่งฤทธิ์ ทรงไว้ซึ่งรศมี ทรงไว้ซึ่งอธิบาย ทรงไว้
 ซึ่งวิมุตติ ทรงไว้ซึ่งธรรมจักร แดพระภิกษุที่ดำรงมซึ่งบุญญาบารมี
 ภิกษุเหล่านั้นท่านกล่าวว่า เป็นธรรมเด่นาบดี อยู่ในธรรมนครของสัมเเต็จ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า

ประการหนึ่ง “มหาราช” ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชดำการ
อันดำภิกษุผู้เป็นพุทธบุตรดำเร็จซึ่งที่สุดแห่งฤทธิ แต่ที่ได้ซึ่งปฏิสัมภิกขา ๔
มีจตุเวดำรัชชคุณ ประกอบด้วยอภินิหารม้อริฐฐานฤทธิ อันไม่กำเริบ
อาจหาระไปจับค้องพระจันทรพระอาทิตย์ อาจไปในดำครแดชำแรกดิน
ไปได้ด้วยฤทธิ จัดเปเนปโรหิตสถิตย้อยู่ในธรรมนครนั้น

ประการหนึ่ง พระภิกษุอันถ้อรุดงค์ ปฏิบัติมกนน้อยด้้นโดยเกิดยค
ซึ่งวิญญูด้แต่เอณะณะ แต่ถ้อบิณฑบาทเปเนปทานจาริก รักษาอินทรีย์
มิได้ยนิคในรูป สยงกถินรดโณฐัพพะ มีกริยาเหมื่อนแมดงภูเคดาคด้ง
แต่เกิดรคอกไม้ มิได้ปรารถนาให้ทายกถันเปด้อง แต่ท้านที่ปฏิบัติ
มิได้เอื้อเพอแก่ร่างกายแดชวิต แต่ท้านทงหลายได้ พระอรหคค มิได้
เอื้อเพอด้วยถาถักการทงหลายอันมิได้ ร้อมรเบือในรคตคปฏิบัติ จัดเปเน
“อกุชทด้ดา” เปเนตุงชุนถาดาดชุนศาด แต่ผู้ว่าถาดอญน้อยญใหญ่
อยู่ในธรรมนคร

ประการหนึ่ง จัดถรรพภิกษุทงหลาย อันบริด้ทจกมถินกิดถ
ประกอบไปทวยฉานฤทธิ อันจะเปด้ที่อันโถดแต่ด้ที่อันกว้างกค ก้วถ
เร้วด้วยฉานฤทธิ ทรงไว้ซึ่งด้มกแดมรรคเปเนทิพยจักษุ ให้เปเนผู้หนึ่ง
ยามตามไฟ ตรวจจตราไปในธรรมนคร

ประการหนึ่ง จัดถรรพภิกษุทงหลาย “พหุด้ดา” เปเนพหุด้ตรทรง
ไตรปิฏก “ชาคคาคมา” ทรงไว้ซึ่งประชุนนิกาย “ชมุขรธา” ทรง
ไว้ซึ่งพระธรรม “วินยชธา” ทรงไว้ซึ่งพระวินัย “มาติกาชธา”
ทรงไว้ซึ่งมาติกา แต่พระภิกษุทงหลายอันฉดาดในอักษระน้อยใหญ่ ซึ่ง

เป็นที่ระเป็นรัตตะเป็นดิถีตเป็นชนิด แดทรงไว้ซึ่งนวังคัตตฤคาคำณา ให้
เป็น “ ฆมฺมรทฺธา ” ผู้รักษาธรรมในธรรมนกร

ประการหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลายเป็น “ วินยญฺญ ” วัพระวินย
“ วินยโกวิทา ” ฉดาคในพระวินย ฉดาคในพระสฺตร แดพระภิกษุผู้
ว่ากระทำตั้งนี้เป็นอาบัติ ตั้งนี้หาอาบคมิได้ ตั้งนี้เป็นครุกาบตี ตั้งนี้เป็น
ตหุคามตี แดรู้ว่าควรจะเยี่ยวยาได้ แดเยี่ยวยามีได้ แดฉดาคในพฤฉ
อาเทศตบตงอาคม ขณะเมื่อจะสวดเปลี่ยน จัตเป็น “ รูปทกฺขธา ” คือ
เป็นคนทนายลักษณะในธรรมนกร

ประการหนึ่ง จัตพระภิกษุทั้งหลายอันทรงซึ่งวิมุติ “ วรกฺขม
มาตพฺพธา ” กล่าวคือทตททรงซึ่งดอกไม้อันงามสอาด กล่าวคือพระ
อรหัตตผลอันประเสริฐ ทรงไว้ซึ่งศีลอันยิ่งอันดีเลิศเป็นที่พึ่งแห่งบุคคล
ทั้งหลาย ตั้งไว้เป็น “ ปุปฺปฺปาปนิกา ” คือชาวร้านขายดอกไม้ในธรรม
นกร ของดีมีเดจ์พระบรมศาสดา

ประการหนึ่ง พระภิกษุที่เป็นจตุสัจจาภิธมฺมัย ปฏิบัติเพื่อจะรู้พระ
อริยสัจจ ๔ ปฏิบัติตามเห็นตามได้สัดดีในพระสํามัญญผลทั้ง ๔ อัน
ประเสริฐ ใดซึ่งธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งส่งด้วยในพุทโธวาทชาตอาสวระ เป็นที่
จำเริญผลแก่สํารุชนทนายกทั้งหลาย อันจะทำบุญให้ทาน จัตเป็น “ ผลา-
ปนิกา ” คือชาวร้านขายผลไม้ในธรรมนกร

ประการหนึ่ง จัตเอาพระภิกษุทั้งหลาย อันทรงซึ่งของหอมตบได้
ภายนอกภายใน กล่าวคือทรงไว้ซึ่งกลิ่นศีล ทรงไว้ซึ่งคุณศีลอันมาก

ก่าจัดกตินันราย คือกิดเดมิได้มี จัดเอาพระภิกษุจำพวกนี้เป็น “คนุชา—
ปณิกา” คือชาวบ้านชายของหอมในธรรมนคร

ประการหนึ่ง จัดเอาภิกษุทั้งหลายอันปราศนาธรรม มีแต่จะปรีดา
ปราโมทย์ในพระธรรมแด่พระวินัย แด่พระภิกษุทั้งหลาย “อรรถกถา”
ผู้อยู่ในไพร่สนทที่ประเทศราวป่า “รุกขมุตกถา” ผู้อยู่ในที่โคนไม้
แด่พระภิกษุทั้งหลายที่เป็น “เอกาทนิกา” ถือเอกาทนิกะรุกค แต่เป็น
“คคณคทา” อยู่ยัพโภกาค แต่เป็น “สุญญาकारกทา” อยู่ในที่อยู่
อันสงัด แลผู้ที่คัมภินรต์ คือคุณธรรมอันเลิศ ปฏิบัติตามธรรมอันน้อย
ใหญ่ ด้วยกายวาจาแต่จิตต์ แต่เป็น “อปปิปัจจกถา” กล่าวชมแต่ทาง
มักน้อย “สุนุคฺชจิกถา” กล่าวชมแต่สันโดษ “ปวิเวกกถา” กล่าว
ชมแต่ที่ราวป่าอันสงัดเจียม “อัสสคฺคกถา” กล่าวเปรียบที่จะมีไ้ระคน
ปนอยู่ในหมู่ในคณะ “วิริยารมุกถา” กล่าวชมขึ้นซึ่งความอดุค่าหระมี
เพียร “ลัสสคกถา” กล่าวชมผลคือ “ลมาริกถา” กล่าวสรรเสริญ
พระลมาริ “ปญญาภกถา” กล่าวสรรเสริญชมขึ้นคุณปัญญา “วิมุคฺคิ
กถา” กล่าวสรรเสริญพระอรหัตตมรรค “วิมุคฺคิญาณทลัสสนกถา”
กล่าวสรรเสริญพระอรหัตตผลญาณ พระภิกษุทั้งหลายกล่าวคำดังนี้ ได้
ชื่อว่าคัมภินซึ่งกถาอันกล่าวสรรเสริญต่าง ๆ นี้จัดเป็น “รหมุโสณฺฐา”
นักแดงธรรม แต่เป็น “ปิปาสาโสณฺฐา” นักแดงอันคัมภินซึ่งของควร
จะคัมภินในธรรมนคร ของลุมเต้จพระลัพพัญญูบรมคาสดา

ประการหนึ่ง จัดพระภิกษุทั้งหลายอันมีอิริยาบถนั่งแต่ยืน แต่เตริ
จกรมในราตรี ปฐมยาม มัชฌิมยาม บัจฉิมยาม แด่ดวงหาซึ่งประ

๘ อนุมานบ้นหา

โยชนัแห่งคนโนความเปนนุคนอยุ่ “กิดตปฏิกพหานาย” เพอจะห้ามเสย
ซึ่กิดตท้งหลาย พระภิกษุจำพวคนจตเปนนุ “นกรารกฐา” คือ คนรักษา
พระนกร ในธรรมนกรของสมเด็จพระด้ัพัญญเจ้า ผู้เปนนกรค้ำดทา

ประการหนึ่ง จัดเอาพระภิกษุท้งหลายอันด่อนธรรม แต่ตั้งวิชายา
เล่าเรียนซึ่พระพุททวณะ โดยอรรถ โดยนัย โดยพยัญชนะ โดยเหตุ
โดยผล โดยอุทาหรณนัยใหญ่ เปนชาวบ้านธรรมอันประเสริฐ ใน
ธรรมนกรของสมเด็จพระค้ำดทาจารย์

ประการหนึ่ง จัดเอาพระภิกษุท้งหลายอันนับว่ามัทธย ด้วยบริโภค
ซึ่ชธรรมวัตะ และบริโภคซึ่พระไตรปิฏก คือนิกายพระปริคตแดพระด้ตร
อันวัตถนแห่งสระแดพยัญชนะ เปนธรรมเศรษฐิในธรรมนกร ของ
สมเด็จพระค้ำดทาจารย์

ประการหนึ่ง จัดเอาพระภิกษุอันทรงบารมคุณ รุซึ่ชธรรมเทศนา
อันโอฬารของสมเด็จพระค้ำดทาจารย์ แต่ผู้ตั้งสมปฏิเวชธรรมเปนนกรอัน
แต่ศึกษาจำแนกแจกนิกเทต เปนนกรวัคัธรรม คือ เปนนกรวัคั แต่
ราชบัณฑิตย ดิลกยอยุ่ในธรรมนกร

ชอถวายพระพร “คั นกริ” อันว่าธรรมนกรนั้น ประกอบด้วย
พิทกษรักษาเปนนกร บ่อหอนนุซึ่คักกระทำอันตราย เปนด้ชดบาย
เกษมด้านดี สมเด็จพระด้ัพัญญประติษฐานไว้ แล้วเล็ดเจ้าด้สิ้วาดัย
คือนิพพานตวงไป แต่ธรรมนกรอันใหญ่ของพระพุทธองค์ ยังค้ำรงปรา
กฏอยุ่ อาตมากรัด้วยอนุมานบ้นญญาว่า “ได้ ภควา” สมเด็จพระผู้ทรง
สิริสวัสดิภิกอันยัง ได้ ครัสเปนนกรด้ัพัญญจริง โนโลกน ชอถวายพระพร

ในทันที่นั้นผู้รจนาคัมภีร์ผู้กล่าวแต่ตั้งความข้างต้นไว้ มีใจความว่า
 “นกรวดทุมกั” นายช่างที่สร้างซึ่งโดยยนิครไว้ สร้างแล้วไปตั้งประเทศ
 ตามมาดักดบายใจ ครั้นต้นอายุแล้วก็กระทำกาตกริยาตาย คนทั้งหลาย
 บอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า นกรโดยยนิครนายช่างที่ตายสร้างไว้ “ยธา” มี
 ครุณาณินโดยดี อันว่ากรรมนกรนิกเหมือนกัน ส้มเด็จพระเจ้าพิณญเจ้า
 ทรงประดิษฐานไว้ เพื่อจะให้ถาวรตั้งมั่นคง ๕๐๐๐ พรรษา ถึงว่าส้ม
 เต็จพระบรมโลกนาถศาสดาจารย์เจ้า เขาตั้งพระนิพพานไปแล้วนานห้า มุพ
 พาศาจารย์เป็นต้นย่อมรู้ ได้ โดยชาติที่เจ้าเรียน แต่ตั้งต้นตั้งคือมาอุปไมย
 ฉะนั้น ส้มสมเด็จพระพิงทราบบนโดยอุปมานอุปไมยฉนั้น

“ตทา” กาดครั้งนั้น ส้มเด็จพระเจ้ากรุงมิตินทรมิทินทรมหากษัตริย์
 มีพระราชโองการครัดว่า “ภนุเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชา
 อันว่ากรรมนกรนิก กิษทุทั้งหลายเหล่าอันที่ประกอบด้วยกำลังปรีชาเชี่ยวชาญ
 ชาญเช่นพระผู้เป็นเจ้า ก็อาจดำมารถจะสร้างกุมกันเขาได้ ด้วยเหตุฉนั้นจึง
 ยากที่จะให้ โยมเชื่อว่า ส้มเด็จพระมหากษัตริย์ปรากฏใน โลกนี้เป็นมั่นคง
 นิมนต์ผู้เป็นเจ้าจึงอุปมาให้ภยโยภาจะยิ่งขึ้นไปอีกก่อน

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตกรบพิตรพระราช
 ส้มภาร ประการหนึ่ง ชรวมตว่ามหาสมุทรอันใหญ่ “อนุปพุทคภูโร”
 ดักดักคัมภีร์ภาพนพิสัยเป็นลำดับไป “อปริมิคพาตฤชตโร” ทรง
 ไว้ซึ่งทรายแดงชชาติจะนับมิได้ “คิมคิมกุดตมากุโต” อากตมตมัว
 ด้วยปลาดตัวใหญ่ชื่อคิมคิมกุดตมาจดา เป็นที่ไปมาอาศัยอยู่แห่งหมื่นภาค
 ครุณณ์แต่่อนาน บันดาลตั้งทงหลายย่อมพากันเที่ยวแหวกว่ายแล้วงหา

อาหาร ทองแถวชดธารนั้น ก็กำเวบด้วยหม้อดรัคคคนอง อนึ่งเตียงเมฆ
ก็กกองตะเทอนทองนากมปะนาท พงดงเหมอินเตียงพินพาทของกตองคฺริ
ยางคคนตริยภเวรด์วรคฺ ด้มทุวาวรนนมเกาะเกิดเปเนเขอินนามหตากนบไต้
มากกว่าหมันแด้น มีหม่อมรมแมนเฝ้าแหนด้งด้ถคยทกยอดเขา เทพเจ้า
ย้อมเดวยทพิยส่มบคฺไต้มนันบั้นเทงใจ โดยอาศรัยด้มคคคไต้มอด้รคคคก่อน
มา อนึ่งประกอบคฺวยมหานาวาสลุดุกำบั้นลำภา อินเหน่านิกรวานิชแด้น
ไปมากระทำการคฺขาย อนึ่งประกอบคฺวยด้งทงหตาย คื่อฟองแตรระดอก
คตณพคพนอยุททุกคฺเข้า มีคฺงแดปากอวอเนกนา ๆ มีบ่อนาคอยไต้ เป็น
ที่อาศรัยแห่งหม้อด้ควแดนิกกรชน ประกอบคฺวยจิงจนแดฆาคาด ย้อมเปเน
อคฺจรรยแปลกปลาต อนึ่งวิจิตรโภภาด้คฺวยแคว้เกิดคเนกา มีหม้อปตาแด
เต้าอาศรัยอยุเปเนอินมาก แดฆาคาดคฺวยเกาะแดทออินวามรินด้คฺจะคณนา
“เฮวรปา มจฺดา” อนึ่งว่าปตาทงหตายเห็นปานคิงนี้ คื่อปตาเค้า ปตา
คเพน ปตาสตาต ปตาณตาม ช้างนำ มานาแดเงอกเปเนคน แดปตา
เหล่าอินเปเนอินมากกว่ามาก “ปฏิจคฺนคฺติ” ย้อมอาศรัยอยุที่ด้มทุทรน
“เอโก มหามจฺโจ” ครังนยังมีปตาใหญ่คฺวหนึ่ง จะคฺไรคฺดองคฺก่าด้ง
ของคน คิงคฺดคฺขึ้นไป กระทำให้หม้อด้มทุทรกำเวบเปเนระดอกใหญ่ ชัด
ไปที่ริมฝั่ง “ด้มทุทคฺตรมนุคคา ชนา” อนึ่งว่ามนุชยนิกกรซึ่งด้ยจรไปที่
ริมฝั่งด้มทุทรน เห็นคคคินใหญ่คฺเข้าใจว่า ปตาใหญ่มีอยุมนง คํทว่ามวน
“ยธา” มีครุณานันไต้ “อยุปีโถกด้มทุโท” อนึ่งว่าโถกด้มทุทร มี
อุปไมยเหมอินมหาด้มทุทรน อนึ่งว่าโถกด้มทุทร “อนุปุพคคฺมฏีโร” คค
เปเนอินคคคิน ทรงไต้ซึ่งนำ คื่อราระโทะสะโมหะจะนบมไต้ “พาดปฏ

ชนด์มากได้ ” อากตด้วยพาดบุงชน มีแพ คือ กิเดดัดกถดอยอยู่ แวด
 วงด้วยชายคือมิจฉาทธิฐิติ มีกระแด้ด้ายคือคณหาไหลไป มีรงไชยคือมา
 นะหากยกขึ้นไว้ ร้อนด้วยไฟคือวาระโทะระโมหะเพนอันมาก ประกอบ
 ด้วยมิด คือปราศจากบัญญัติ “ ดุทตดำหิติโก ” มีความดำหิตไปด้วยโถง
 เจตนาเป็นที่สุด โถงดัมมุทรนั้น ผู้มิดติบญญาถวณัดที่เตรียม ประ
 คุจนมีตาข้างเดียว จะเที่ยวไปกิด จะนั่งอยู่กิด มีแต่จะรักษาจักษ
 ของตนเป็นที่สุด อันว่าโถงดัมมุทรนี้ เป็นที่อยู่แห่งคนตามัด คือผู้ที่ประกอบ
 ด้วยมิจฉาทธิฐิติทั้งหลาย แต่เป็นที่อาศัยอยู่ของมนุษย์หญิงชายที่เป็นฝ่าย
 กุกัดแตกกุด คนที่มัยศหยาศมิได้ มีบุญหาบุญมิได้ คนที่มีเคชหาเคช
 มิได้ คนที่มีคุณวิเศษแต่หาคุณวิเศษมิได้ จำเรียแต่หาความจำเรียมมิได้
 คนที่มีบุญแต่หาบุญมิได้ คนที่ทรแต่มิได้ แด็ดคตทั้งหลายที่อาศัย
 อยู่ไม่โถงดัมมุทรนี้ จะมีแต่เท่านั้นหามิได้ กษัตริย์แฉพราหมณ์ พ่อค้า
 แดชวาณา พ่อครัวแดอาชีวก คนหุงชาวแดปริพาชก แดพระพุทสดำวก
 แดคนขอทาน แดคนถือปฏิฐินอนกบพณแผ่นปฐพีภาค แดคนถืออนนข้าง
 เดียว แดคนไม่อาบน้ำ แดคนถือหมักเห็งหมักโคด แดชเบ็ด็อยเปด้า
 ภาย แดพระดาบส์ทั้งหลายเพนอันมากย่อมอยู่ในโถงดัมมุทรนี้เกิดอนกถาด
 ประการหนึ่ง อันว่าดีดัวคูปาถมเอนกนาๆก็ออรูตาพะแคะแดดีดัว
 ๔ เทาทั้งหลายเหล่าอื่น มากมายเหลือที่จะดำว แต่ดีดัวต้องเท่าเปนต้นว่า
 นอกจากพราก นกแก้ว นกล้ำติกา นกกระเหว่า นกพิตาบ เหลือที่จะ
 พรรรณา ดีดัวมีทาวมากแต่หาทาวมิได้ ย่อมลัดฉิยอาศัยอยู่ในโถงดัมมุ
 ทรนี้ บ้างเมื่อสมเด็จพระพุทสดัพพัญญูทรงพระภาคเพนอันงามเลิศ พระ

องค์บังเกิดในโลกนี้ ยังพบนพปฐพีทั่วหมื่นโลกธาตุให้หวาดไหว ได้
 ครัดแก่พระปรมาภิเศกสำเร็จพระพุทธสัมพันธคุณญาณแล้ว ยังมีมนุษย์โลก
 กับเทวโลกให้กำเริบด้วยพระลัทธธรรม แดวกบฏกแพ้วไฉ่ ซึ่งธงชัย คือ
 ธรรมอันเลิศ “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภารผู้ประ
 เจริญ สัมเด็จพระสัมพันธเจ้า ยังโลกให้กำเริบด้วยระตอกกตั้น กต้าว
 คือพระลัทธธรรมเทศนาสั่งสอนสัตว์ คักเคือนสัตว์ เปล็ดองสัตว์ทั้งหลาย
 ให้พ้นจากทุกภคิรพแลภัยอันตราย ประทานน้ำอัมฤตให้แกสัตว์ทั้งหลาย
 ทั่วประเทศ ประทานยาขับพิษดับโรคคอกิเลสให้แกสัตว์ในประเทศทั้ง
 หลาย แดวกบิษาเข้าสู่อวมภิมิอันเกษมด้านต์ คือนิพพานอันเป็นเอกันต
 บรมสุขวิสัย “อมตํ กโรติ” กระทำให้ห้ามตทินมิได้ “วิมตํ กโรติ”
 กระทำให้ปราศจากมตทิน “นิมตํ กโรติ” กระทำให้หมดมตทิน สิ้น
 มตทินชาวบริดทุธิมองได้ ยังสัตว์ทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในพระปฏิสัมภิตา ยัง
 สัตว์ให้ตั้งอยู่ในพระวิโมกข์ ยังสัตว์ให้ตั้งอยู่ใน พระอรหัตต ภูมิอัน
 ดำรง ครัดประทานพระลัทธธรรมเทศนา ซึ่งพระจุกราริยลัจธรรม ยัง
 เทวโลกกับมนุษย์โลกให้กำเริบด้วยคตั้นระตอก คือพระจุกราริยลัจธรรม
 ๔ ประการ “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร หมู
 มนุษย์แต่เทวดาได้ล้วนนาการฟังซึ่งกตั้นระตอกกตั้น คือพระจุกราริยลัจ
 ธรรมัน บางพวกก็ตั้งอยู่ในโลกา บางพวกก็ตั้งอยู่ในตติกา บางพวก
 ก็ตั้งอยู่ในอนาคา บางพวกก็ตั้งอยู่ในอรหัตต บางพวกสมาทานคต
 บางพวกสมาทานพระไตรสรณคมน์ ตั้งอยู่ในภูมิเป็นอุบาทกเป็นอุบาติกา

มีศรัทธาเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
 เสด็จพระพุทธไสยาสน์ ครั้นไปครั้นพระสถิตธรรมเทศาณระเมืองดาวดึงษ์
 สวรรคณั้น เสด็จทรงนั่งเหนือบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์แล้ว ครั้นพระสถิต
 ธรรมเทศาณาพระพุทธรูป เทวคา ๘๐ โกฎิ โสมนันต์ปราโมชขึ้นสมยนิคฺคาใน
 ภาวะธรรม ก็ได้ธรรมจักษุบันธุคุณวิเศษคือมีจักษุบัญญัติปรากฏ เห็น
 ไปด้วยบทว่า “ยักขิณฺจ สมฺพุทธมฺมํ สพุทฺธคฺคํ นิโรธมฺมํ” ถึงอัน
 ไตอันหนึ่ง มีความเกิดเป็นธรรมตา ถึงอันหนึ่งทั้งหมดก็มีความดับเป็น
 ธรรมตา ดังนี้ เทพเจ้าทั้งหลายเห็นกระแฉกคิด กล่าวคือพิจารณาเห็น
 ซึ่งพุทธรูป ก็ปลงบัญญัติเห็นซึ่งนิโรธธรรม ดำริธรรมอันวิเศษ อัน
 สมเด็จพระโลกเชษฐเสด็จประทับณป่าสาณเจดีย์ ครั้นพระสถิตธรรมเทศาณา
 สัมพุทธเจ้าหมู่ชนทั้งหลายได้ดับแล้ว ก็ปราโมชนิคฺคาในพระสถิตธรรมเทศาณา
 ได้ บันธุมรรคผลมากมาย นับจำนวนได้ ๑๔ โกฎิ อันหนึ่งได้ครั้งเมื่อ
 เสด็จลงจากดาวดึงษ์พิภพ สมเด็จพระนารายณ์ก็ได้ครั้นพระสถิตธรรมเทศาณา
 ซึ่งนิโรธธรรม นิกรรชนทั้งหลายได้ดับแล้วหมดความสลดแคล้วในพระพุทธรูป
 คุณ บันธุมรรคผลมากจนเหลือหลาย ประมาณได้ ๓๐ โกฎิ พระสถิต
 ธรรมเทศาณาที่พระมหามุนีโปรดประทานนั้น ปานประหนึ่งว่าคั่นระลอก
 อันชดกระชอกกำเริบหวัดไหวอยู่ในโลกสมุทรอันสุดกว้าง กระทำให้พระ
 ดาวกทั้งหลาย คัดเสียไต่ ซึ่งเครื่องจำของอันมอมลูดยุโนสันดาน ผลาญ
 เสียซึ่งวาระโทษ โมหะ ให้หมดสิ้น มีจิตศรัทธาตั้งมั่นได้จากกิเลสบาป
 ธรรม บันธุถึงพระอรหัตผล เป็นพระอริยบุคคลอันโอฬาร กระทำ
 พระนิพพานให้แจ้งชัดเป็นปรมาตมธรรม ด้วยสามารถแห่งคณใหญ่อัน

ไพศาด ถ้าวคือ พระสังฆกรรมเทศนาปรากฏมาจนทุกวันนี้ “มหाराช”
ศกรบพิตรพระราชสมภาร อาตมาได้ทักนการทราบชัดดังนี้ จึงอนุมาน
ด้วยบัญญัติชื่อว่า “โธ ภควา อตุล” สมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงบัญญัติ
ราชหน มอญเป็นมันคง ขอถวายพระพร

ในทัน พระคณกรจนาจารย์ ประพินชคาถาแสดงถึงความข้างตนไว้ม
ใจความว่า มหาชนทั้งหลายได้เห็นคณใหญ่กำเริบปรากฏอยู่ในมหาสมุทร
ก่อนนากำหนดได้ว่า ในมหาสมุทรนี้มีปลาใหญ่เป็นแม่นมัน “ยถา” มี
ครุวนาฉนโต บันฑิตคณผู้บัญญัติได้เห็นคณ คือพระสังฆกรรมอันโอฬาร
ของพระบรมโลกุตตมาจารย์ผู้ประหารเสียซึ่งความโศก มิได้รพลู โด
ทั่วไปในโลกธาตุของอาจดวงเดียวซึ่งคณหา ปรตเปิดองเหล่าประชาให้พ
จากภพที่ทราบชัดในใจได้ว่า “อตุล โศ พุโธ ภวิสุตติ” สมเด็จพระมุน
พุทธเจ้า ผู้เลิศกว่าสัตว์รพลูสัตว์ทั้งหลาย มอญเป็นมันคงดังนี้ “ตถาเอว”
มอญไปมยฉนมัน ขอถวายพระพร

ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้ามดินทภมินทร์ราชบิดจึงมีพระราช โองการตรัสว่า
“ภนุเต นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา โยมได้ฟังคำเต่ากัน
มาแต่ก่อน ว่าพระฤษภายนอกพระพุทธศาสดานานนี้ย่อมยังมีมนุษย์โลกทั้งปวง
โหกมปนาทหวาดไหวได้ โยมกตว่าแต่ว่าสมเด็จพระพุทธเจ้านั้น ก็จ
เป็นฤษภนเอง เหตุนี้จึงยากที่จะเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามอญ นิมนตพระม
เป็นเจ้า จึงกระทำอุปมาให้ ยิ่งกว่านี้ก่อน

พระนาคเสนจึงถวายพระพรอุปมาว่า “มหाराช” ขอถวายพระพร
บพิตรพระราชสมภาร “หิมวา ปพุตตราชา” อันว่าพระยาเขาหิมพานต์

นั้น ประกอบด้วยระเบียบแห่งเงื่อมเขาชอกเขา แดงไปด้วยคิด ย่อม
 ถัดย้อยู่ในประเทศ ชื่อชชชปด ถักปด อดปด แดเปตคปด เป็นที่อยู่
 แห่งคเชนทรคททนต์ ประกอบด้วยไม้แต่เครือดตาอันปกคลุม เป็นดุ่มทุม
 คณพฤษยา ประดับด้วยโตรกครอกชอกชารเหวท่า ผิงคนชรพจนกร
 กิณนวิชชกกร ดัญจรเที่ยวเดินดำราย อันหนึ่งเขาหิมพานตนั้น เป็นที่อยู่
 แห่งดุมบรรณครุชนาคอดูร์กุมภณัฐแต่ยกษทงหลาย เหล่าอสูร์พิชรายก
 อาศรัยอยู่ ประกอบด้วยโอดถยาถาวรพักษะมี แวดล้อมด้วยยอดครทงหลาย
 คือครทฎ คือไกรถาศฎ คือดุมนฎ จิตทฎ คือยคนชฎ แต่ขึ้น
 ไปในดุมคจเมชอันเป็นชั้นๆ แดชอกเขาหิมพานตนั้น แดดุมถจเมช
 เมอวนแรม ถามณัน คุงทาด้วยคอกอญชอันมถ์เขยวคเป็นถกรรม
 ถ่มวงถ่มนทงหลาย บางกถายเหมื่อนถ์ในกายแห่งนวกราชอันเขยวถ่า
 ถามณัน คุเหมื่อนพยับแดดเคอน ๙ มนุษย์ทงหลาย เห็นชอกเขานันแต่
 โถด ก็เข้าใจด้วยอนมานบัญญัติว่า นนเป็นชอกแห่งพระยาคเขาหิมพานต์
 เขาหิมพานต์บรรพตนั้นอยู่ ความเปรียบประการัน "ยถา" มีครุณา
 ฉนโธ "มหाराช" ชอกถวายพระพรบพิตรพระราชธัมมาร ธรรมบรรพต
 ฎเขาคือธรรมของธัมเด็จพระบรมโลกนาคเจ้าศดาจารย์เจนน ก็เหมื่อนกัน
 อันว่าธรรมบรรพตนั้น "อนกชฎานชมมถดอารมุนฉนทุโธ" พวพิน
 ไปด้วยอารมณั คือฉานแดธรรมแดมดเป็นอนก "ดูญชคณนิมิตต—
 อบุพนิหิตกฏปพการมาตโย" ประดับไปด้วยชอกแดเงื่อม กถ่าจคือ
 ดูญชคณนิมิตตแดอบุพนิหิตวิโมกช "ธมมกถิกวินยชธุดันคิกกถิม—
 มิกาคณโธ" มีทางชนถ่าวคือท่านผู้มบัญญัติเป็นชมมถลิก แต่ท่านผู้ทง

พระสุครุฑ ทรงพระวินัย ทรงพระอิทธิธรรม “อหตุตถกตฺตนิเกโต” เป็น
 ที่สถิตยอาศรัยอยู่แห่งท่านผู้ใด พระอรหัตต์ เป็นที่เกี่ยวไปแห่งท่านผู้
 ปฏิบัติเพื่อบรรพคุณ แด่ท่านผู้ใดมีบรรพคุณ แด่เดชบุคคล แด่ผลดีมงคล
 บุคคล แด่ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อได้ตามศัตถ์ แด่ท่านผู้ทรงธรรมจักร แด่ถ้อย
 บิณฑบาตที่กรุดงค์ แด่เป็นอุปปีจุนามกันน้อย แด่เป็นรุดงค์มาทนาย่อม
 ดุจดำริว่าอยู่รอดพ้นภัยอยู่เป็นอนเภา อันว่าพระธรรมบรรพตนั้น ย่อม
 เป็นที่อยู่แห่งท่านผู้ใด ไตรวิชชาแลอภิญาหก แด่ท่านผู้ใดพระปฏิสัม
 ภิทา แด่ท่านผู้ใดใจกุศลแล้วระชะ แด่ท่านผู้สำเร็จในบารมีญาณ แด่ธรรม
 บรรพตนั้นไซ้ยอมออกเกียรติไปด้วยอกทา คอยาชนคบด้วยซึ่งเพชรราย
 แด่เอาเกียรติไปด้วยโสภณทั้งหลายอันจับโรคทั้งปวง แด่รักษาอายุให้
 จำเริญ ประกอบไปด้วยเงินหนักคือศีล ยาคือศีลละ ภุชณา คือบัญญัติ
 กถิน คือศีลโดยอนบริสุทธินั้น เขาธรรมบรรพตนั้น มีเขาทั้งหลายเป็น
 บริวาร คือพระศีลบัญญัติทั้ง ๔ พระศีลมีปฏิธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
 พล ๕ โพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ แด่พระอัฐรังสีกมรรค มียอดอันตั้งนัก
 ดุจที่อันตรายจะถึงผลบุญได้ กล่าวคือพระนิพพานอันคบด้วยซึ่งความอยาก
 แด่กระวนกระวาย ถอนด้วยซึ่งความอยากให้สิ้นไปซึ่งความยินดี คือวาระ
 ให้สิ้นไปซึ่งโทษโมหะตันหามัสถาวเข็นเป็นสุข คือไม่วิกฤตไม่วิกฤตไม่วิ
 ทย อันว่าธรรมบรรพตดังปรากฏ จะครอบงำด้วยซึ่งปรปปัจวาท คือคำ
 ที่กล่าวคำ องค์ พระพุทธเจ้าไม่มี อันว่าธรรมบรรพตอันตั้งนั้น เป็นที่ไหว
 ่ทัญชาแห่งมนุษย์ นกพรเทวดาทั้งหลาย เหตุดังนี้ อาตมาภาพจึงรศวย
 อนุมาณบัญญัติ จึงเชื่อว่า “ภควา อรหิ สัมมาสัมพุทธโ” สัมเด็จพระ

พระพุทฺธของคณฺหทรงพระนามว่า ภควา ทรงพระนามว่า อรหิ ทรงพระนาม
 ว่า สุมมาตมฺพุทฺโธ มีจริงไม่ดั่งดีย์ ขอลถวายพระพรบพิตรพระราชธมมการ
 ในที่นี้พระคณฺหนาจารย์ประพันธ์คาถา แสดงข้อความที่พระนาคเดิน
 ถวายวิดิชันามาแล้วในเบื้องตน มีใจความว่าภเวหิมพานตอจจกตบรพต
 ดั่งปรากฏตระหังานตา บุคคตไคเห็นแต่ไทด ก็อนุนาเข้าใจว่า เขหิม
 พานต นนมอย "ยถา" ความเปรียบนมครวณาคันไค พระธรรมบรพต
 ของพระบรมไคโรโลกนาถ เปนของเย็นปราศจากกิเลส มีรสเทอน
 ดท้านหวนไหวคังอโยไค เปนอันคิ บณฺฑิตคณฺ มบญญาไคเห็นแจ้งแกไค ก็
 อนุนาไคว่า "อโค โพุโธ ภวิสุตติ" สดมเด็จพระมหามุนีพุทฺธเจ้า
 ผู้จอมปราชญ์ ประเสริฐูเถคกว่าสรวพตคัวทงหตาย มีอโยเปนแม่นมึน
 "ตถา เอว" มีอุปไมยคณฺนินแต

สมเด็จพระเจ้ามิดินทภมมทราชธิบตี มีพระราชโองการตรัสถามว่า
 "ภนฺเต นาคเดิน" ข้าแต่พระนาคเดินผู้ปรีชา ในภายนอกพระพุทฺธ
 คำด้นา ก็มคำสตาคณาจารย์ทงหตาย แดดงโตกสุมทรแตธรรมคิริไคถมไป
 ควโยเหตุณฺ จิงยากทจะให โยมเชอว่า พระพุทฺธเจานน มอโย พระณฺเป็น
 เจ้า จงกระทำอูปมานูปไมโยให้ ยิงไปกวานฺ จะไคเปนทเชอถอค่อไป

พระนาคเดินจึงอูปมานูปไมโยว่า "มหาราช" ขอลถวายพระพรบพิตร
 พระราชธมมการ ยิงมมหาเมฆอนชอว่าจกตปคมหาเมฆเมอจะคังชนไหณ
 ตกนณฺ มีนมคตบงเกิดเปนสาคัญ คอเบองบนอากาศนึน เปนกถมเปน
 กอนหอยยอจจจอยดังวาล มีคอกไมสัวรคบนตาดตกตงมา มีมหา
 วาตาคอยพตมาเรอโย ๆ เย็นเฉอชนลบาย มนุษยนกรทงหตายก็ดีโมสร์

ไต่พระอรหันต์ บางหมู่ได้ชนสมณัตถ์จะบริจาคนาน บางหมู่ชนบานที่จะ
 จำเวียงซึ่งเมตตาทาณา บางหมู่ยัดในที่จะบูชาพระรัตนไตรย ปราถนา
 เพื่อจะให้ ไต่พระนิพพาน มัจฉคปลัดนากาโรหิวนบเควพเพณันต์ อากมา
 เหนซึ่งทานทงหลายปฏิบัตตามวิธชานามา เหตุชนสมณัตถ์ในธรรมเมฆอน
 คกตง กตาดคอกทพระองค์เจ้าครวัดพระดีทธรรมเทศนาไว้ ก็เขาใจถวย
 อนุมานบัญญัติว่า “โอฟ้าโร ไต่ ภควา” พระพุทของคณทรวงพระ
 ภาคเพณ้องาม ทรวงพระคณอนยังมีพระนามช่อว่า อรหิ ดัมมาตัมพุทโธ
 ไต่ครวัดจริงในโตกน ขอถวยพระพรบพิตรพระราชดำการ
 ในทณ พระคณกรจนาจารย ประพนธ์คาคาพรณนาคความช้า ทพระ
 นาคเด่นวิธชานาตัวชางคณ เป็นใจความว่า มหาเมฆคคตงมา กระทำให้
 ประชาชนเยนรบนบเทวอรอนแต้ว อนุมานไต่ความหาเมฆคคณโต มหาเมฆ
 ของพระบรมคคตเจ้า ก็กระทำให้เหต่านกรดีตัวเรึงบเนทงใจอนุมาน
 ไต่ว่า พระบรมคาคคตาให้มหาเมฆ คือพระธรรมคคตงมา ฉนน
 “ราชา” ดัมเตจพระเจ้ากรุงมิดินท ไต่ทรวงสุวรรณการพงคตงน ก็ทรวง
 ไต่มนัดคการยัดชนสมว่า “ดำชู ภาณเต นาคเด่น” ข้าแต่พระนาค
 เด่นผปธา บัญหานเปรียบด้วยธรรมเมฆของพระพุทเจ้า คคตงมาชำระ
 เดียงอวิชชาการ ในดินคานดีตัวทงหลาย อุปมาธิบายฉนคคตงนกา
 นิมคคตเป็นเจ้าวิธชานาซึ่งพระกาดังแห่งดัมเตจพระบรมโลกนาถคาคคตา ให้
 ภยโยภาวะยั้งชนไป โดยเหตุโดยบังจย ในกาตบคคตนี้
 พระนาคเด่นจึงมีเถรวจาอุปมาต่อไปว่า “มหาราช” ขอถวย
 พระพรบพิตรพระราชดำการ “คชราชา” ยังมีพระยากษัตริยตัวหนึ่ง

“ปวโร” ประเสริฐยิ่งกว่าช่างทั้งหลาย “ตศุทุพโพธิ” มีกายสูงได้ ๗ ศอก
 “นวยามิ” ยาวได้ ๙ ศอก “ทตฺตปรินาโห” มีเครื่องประดับมุกตลอด
 ๑๐ ประการ “จรณิคนโก” เป็นเจ้าแห่งฝูงช่างทั้งหลาย อันมีใน
 จรณิ “เสตฺกโฆ” มีตาขาว “เสตฺวาโถ” มีหางสีขาว “เสตฺน—
 ขลฺลิวโร” มีปลายเด็บนกขาว ช่างนหนาวดุจดีหมอก แดงแวดคัคคร แด
 วิมานอันขาว มีกายนหนเต็มคอบ่ออนมิไคพรอง มีอายุคนะบริบูรณ์
 ไพศาล ตุนงามตจจอมครอนมิใหม่หนุณ ๆ ดังดังต่าง ๆ ชนิด แต่พระ
 ยาช่างนหน อาจจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งบจจามครซาศักทงปวงได้ “มาตฺจโค”
 มีดีรกายนหนใหญ่โต “อธําทนุโค” มีงามอนงามด้วยดีวิจิตรคั้งอง
 โถ มีกำลังอาจจะทำสิ่งซึ่งบจจามคร มีฤทธิ์อันหาว่าหาญ เชี่ยวชาญ
 ในการที่จะโทนเที่ยวในทิศต่าง ๆ พระยาช่างยังหนุ่มมีกำลังมากมายยิ่งนัก
 หนา “สกฺมาตยํ ซหฺคฺวา” ตะเสี้ยซึ่งที่อยู่ของอาตมา “โคจฺราย
 อนฺคฺจฺจฺนโค” เที่ยวไปเพื่อจะแสวงหาอาหารในไพร่สวนที่ประเทศ กินหญ้า
 ไปไม่แดงบถอนขนมาทงรอก ถกด้วยบาทา โนมิน่าวด้วยวง ยังไม่ทง
 ปวงให้วินาศไปในที่ทั้งดองช่างมรรคา ดัญจรเที่ยวมาตามดำเนินาห้วยธาร
 ตะหานเขาดำเนินา มีรอยบาทาปรากฏที่ธรณินอันอ่อน ๆ มนุษยนิกร
 ดัญจรเที่ยวไป “ทิสฺวาน” ครันได้เห็นรอยพระยาศาสตร์ตัวประเสริฐ
 วิจิตรไปทวยบุญลักษณะอันตองด้วยแบบอย่าง เมื่อมนุษย์เห็นรอยบาทา
 แห่งพระยาศเช่นทรซาศคินทนต์แล้ว ก็ล้าคณเขาใจด้วยอนุนานบัญญัติว่า
 “อมฺภิ” ดูกรชาวเราเอ๋ย พระยาช่างใหญ่มีในที่บ้านเป็นมั่นคง จึงมี

รอยบาทปรากฏอยู่เป็นพยาน ความประการนี้ “ยกา” มีอุปมาฉันใด
 “โธ ภควา” อันว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ “ตถา นาโค”
 ประเสริฐเหมือนช้างนั้นโดยวิเศษ ด้วยเหตุว่ารอยพระพุทธรบาทมีลักษณะ
 วิดาศ ๑๐๘ ประการ ทรงประดิษฐานไว้เป็นสำคัญ เหมือนกฤษณรัชที่พันต์
 ฉนั้น “ตถา ดีโ” ถ้าเปรียบด้วยพระยาไกรสรราชดีที่ ก็เหมือนกัน
 “ตถา นิสโ” ถ้าจะเปรียบด้วยสิ่งทีประเสริฐ พระองค์ก็ประเสริฐ
 เหมือนกัน “ตถา ทนุโต” ถ้าจะว่าด้วยบุคคลที่ทรमानอินทรีย์ พระ
 องค์ก็เหมือนดังนั้น ถ้าจะว่าด้วยบุคคลที่รับบาป พระองค์ก็เหมือนดังนั้น
 แด่บุคคลอันประกอบด้วยอริฐาน มีเพียรอดคำหะมบัญญัติรุ่งเรืองมีพระ
 ญาณ มีวิสัยอำนาจ มีฤทธิ์รุ่งเรือง มียศมีเดช มีมุกตพินจากภย เป็น
 ดั่งฟ้า เป็นหมู เป็นฤษี เป็นนักปราชญ์ เป็นครู เป็นพระยา เป็น
 เทวดา เป็นอินทร์ เป็นท้าวสักกะ เป็นพรหม แด่จะว่าประกอบด้วย
 ธรรมพระธรรมแต่ธรรมพคุณ แด่เป็นที่พึ่งที่อาศัยที่ชวนที่เร้น แด่ประกอบ
 ด้วยพระพุทธรพระธรรม แด่กรุณาอเนนุชต์มาบค แด่ให้สำเร็จปราถนา
 แด่ฉลาดเหล่านี้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็เหมือนดังนั้น “ภควา” อัน
 ว่าสมเด็จพระภควันตบพิตร เมื่อพระองค์เป็นบรมกษัตริย์ “กบิวดวคฤ
 ฆทุทายิตวา” พระองค์มาจะเสด็จแว้งกรุงแก้วกับลพคค “ปรุวร”
 เป็นเมืองกษัตริย์อันเด็ด้วยวงค์มหาสัมมุต เสด็จซึ่งพระราชบุตรอันพึง
 จะประสูติในวันนั้น กับสมมติอันประกอบด้วยสัตตครันะ ๗ ประการ แด
 ๒ ทงเสด็จนคร พระองค์กตอดยไมยนิค เสด็จหน่อออกสู่มหากินเขกรรม
 อยู่ในไพร่สนทอันดังค แลวงหาซึ่งวิษณญาณอันประเสริฐ เมื่อพระองค์

จะกำจัดเสียซึ่งตอของขลุ่ กถาวคือกิเลสธวาคะ พระองค์จะพรากเสียซึ่ง
 โมหะ แดฆมานะอกุทัตตะจะ คือมัวเมาแต่กระต้างแต่สงสัย จะถอนเสียซึ่ง
 เถาถคา คือทิวฐิอันร้ายกาจ ทำตายเสียซึ่งเครื่องด้วยคือความยินดี จะตัด
 เสียซึ่งโศกะ โทสะทั้งหตาย จะห้ามเสียซึ่งความเวียนว่ายอยู่ในกระแส
 ตณหา แต่กตเสียซึ่งวิตก จะห้ามเสียซึ่งทิวฐิอันลามกเป็นมิจฉา แต่
 ปิตเสียซึ่งมรรคาอันผิด จะเปิดออกซึ่งมรรคาหนทางแห่งอมตมทานคร
 นิพพาน เปิดองค์ตัวให้พ้นจากสังสาร ดมเด็จพระบรมโลกนาถศาสดา
 จารย์ จึงตั้งจกมนการโดยมรรคา หนทางคือพระอัยฆางคิกมรรค
 กัตถ์ซึ่งขรรมนคร ตำเริงแก่ธรรมเพชฌัญญาณ พระองค์จึงทรง
 ประดิษฐานไว้ ซึ่งโพชฌงควรรบาท ๗ ประการ อันว่าโพชฌงควรรบาท
 ของดมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้านั้น มีอายตนะอันกว้างขวาง ประกอบด้วย
 ตักขณะอันวิจิตรโสภา “ทสุตถินยานิ” ควรจะแดงแดง “เปมณิยานิ”
 ควรจะยินดี “เวทณิยานิ” ควรจะเสวยอารมณ์ได้มนต์ “นันทินยานิ”
 ควรจะปรีดา “โสตุถิกรณิยานิ” ควรจะกระทำซึ่งความเกษม “อภย—
 กรณิยานิ” ควรจะกระทำให้หำภยมิได้ “อสุตธาตกรณิยานิ” ควรจะ
 นำมาซึ่งความหายใจออกสบาย “อปริตธาตกรณิยานิ” ควรจะกระทำ
 มิให้ตั้งตักใจ “บัตกรณิยานิ” ควรจะกระทำให้บัต “ปาโมชช—
 กรณิยานิ” ควรจะกระทำให้ปรีดาปราโมช “เอกคฺคกรณิยานิ”
 ควรจะกระทำให้มีอารมณ์แน่วแน่ “ภาวนิยานิ” ควรจะจำเริญ
 “สุภาวนิยานิ” ควรจะจำเริญด้วยดี “สุชททานิ” จะให้สุข “ดีตท—
 ทานิ” จะให้เย็น “ยสททานิ” จะให้ยศ “พลททานิ” จะให้กำลัง

“วณฺณททานิ” จะให้มัตถ์สรรพรรณงาม “โภคททานิ” จะให้มัตถ์
 โภคสมบัติ “กามททานิ” จะให้สำเร็จความใคร่ “ปคฺคิตททานิ”
 จะให้สำเร็จความปรารถนาทั้งใจ “ตพฺพททานิ” จะให้ตมมตทั้งปวง
 “พุทฺธธุดฺดาปทานิ” อันว่าพระบาทแห่งดมเด็จพระพุทฺธธุดฺดาปทานิ
 ประเสริฐนั้น จะครอบงำเสียซึ่งตททแห่งเคียรอย “ตตฺถุ ปทานิ”
 ซึ่งรอยแห่งศาตศาครตตทอนทงหลาย “ตฺถิปปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งราชตฺถิ
 ทงหลาย “นาคปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งนาคทงหลาย “อตุลฺลปทานิ”
 ซึ่งรอยเท้าอตุลฺลราชทงหลาย “วตฺถุปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งโคทงหลาย
 “ยกฺขปทานิ” ซึ่งรอยเท้ายกกษทงหลาย “ราชปทานิ” ซึ่งรอยเท้า
 แห่งพระยาทงหลาย “อินฺทปทานิ” ซึ่งรอยเท้าพระอินททงหลาย
 “เวทปทานิ” ซึ่งรอยเท้าของมุนเวททงหลาย “ตฺถกฺกปทานิ” ซึ่งรอย
 เท้าแห่งทตตททททงหลาย “ปรินุทฺทปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งทาวมุนท
 ทงหลาย “พฺรหฺมปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งพฺรหฺมทงหลาย “ตฺนุค-
 ปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งตฺนุคบตทงหลาย “คณปทานิ” ซึ่งรอย
 เท้าแห่งหมทงหลาย “อติปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งอติทงหลาย
 “มุนปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งมุนทงหลาย “ชินปทานิ” ซึ่งรอยเท้า
 แห่งตฺนุคทงหลาย “วรปทานิ” ซึ่งรอยเท้าแห่งตฺนุคทงหลาย
 “อตุคฺคตมปทานิ” ซึ่งรอยเท้าทงหลายอตุคฺคตม “อตุคฺคปทานิ” ซึ่งรอย
 เท้าทงหลาย อตุคฺคตม แต่ รอย พระวรบาท แห่ง ดมเด็จพระพุทฺธธุดฺดาปทานิ
 “เชฏฺฐปทานิ” เปนรอยเท้าอันประเสริฐโดยวิเศษกว่ารอยเท้าทงหลาย
 “วิมุกฺคตปทานิ” เปนรอยเท้าจะถึงซึ่งวิมุกฺคต “อรหฺนุคฺคปทานิ” เปน

มีกายอันเกิดไฟบดขยี้บวรัยั้ง มีสร้อยเพชรเป็นแถวตามคอ มีขนตายพร้อย
 เป็นวงเวียนทักษิณาวฏีเกิดมาเป็นอภิชาติ ดีดวงทั้งหลายมีอาจะประทุษรู
 ร้ายได้แต่เป็นมฤคาธิบดี หม่อมฤกทั้งหลายใหญ่แดนอยู่ เห็นซึ่งรอยเท้าแห่ง
 ราชส์ห์ ก็มิอาจะปลดาศ์นาการหนีไปได้ ก็สดับชมเชาอยู่กบที่ ราชส์ห์
 นั้นประกอบด้วยกำลัง ประกอบด้วยอดุด้าหะหัดดวงอันจะเด่มอมไต่ ย่อม
 อาศัรยอยในบาอันดังด เด็พซึ่งมฤคาชาติเป็นอาหาร ยามเมื่อด้ายฉนหัดมัย
 เพดาเช่นย้าสันทยา ราชส์ห์ก็ถดถาออกจากที่อาศัรยเหตุยวมาแต่ไปทั้ง ๔ ทิศ
 เข้าไปแอบอยู่ในที่กำบังอันใหญ่ “ปรปานิ วิหะรณฺโต” เมื่อจะเบียด
 เบียดพ้มาเดี่ยซึ่งดีดวงอัน หรือจะยงพนชรณัดดแลพวกแห่งคนให้ราเวิงยนต์
 “ดีหนาทิ ภินทุทติ” ราชส์ห์หนกบนต้อออกซึ่งดีทหัด้านเียง คือดีหนาท
 วนเริงบนเทิงใจ ขณะเมื่อราชส์ห์หับนต้อดีหนาทออกไปนั ดีดวงทั้งหลาย
 อันอยู่ในบาในคหาถาทงหลายนหนักดังตงคกใจหวั่นหวาด แม้เป็นนภินมา
 บนอากาศก็ตกตง เป็นดีดวงจุตบุทกถดมตงกบที่ คนทงหลายเห็นฤทธีราชส์ห์
 แดว ก็เขาใจว่า ราชส์ห์นั้น มีกำลังอาณุภาพมากยงนัทหนา “ยถา” มี
 ครุณานันไต่ “มหाराช” ขอถววยพระพรบพิตรพระราชดัมภาร ดัมเต็จ
 พระคำดศาจารย์มทรวงพระภาคเป็นอันงามนั “วิคตยภะโร” มีภยอัน
 พิด้กปรำคจากพระพุทธรฤททัย “อนมุภิตพุภิตโตมห์โต” มิได้บังเกิดคก
 พระทัยกถัวแดพระโตมามีได้ซันหวั่นไหว ประกอบไปด้วยพระบารมีคุณ
 อดุดธาดะศ์ หาดังจะซังให้เทหาพระคุณบารมีของพระองค์เจ้ามิได้ พระองค์
 ดังส์อนดีดวงให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์เป็นอาทิ แดพระองค์ถึงแก่พระวิมุติ
 เสวครณัตริ ครองดีพัพัญญุตราชดัมบคิโนโตฤกศครราไชสววรรค มีพระกาย

ว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “อนุชปารมิกโต” เป็นผู้ถึงซึ่งพระบารมี
คุณพระนิรมิตได้ ขอถวายพระพร

ในทศวรรษพระชนมวารพระประพัชรกาลา แต่คงขอความที่พระนาคเดิน
ถวายวิดิษนามาแด่นนใจ เป็นใจความว่า หม่อมฤชชาติแต่ดังกุณบักษทงหลาย
ได้ยื่นเคียงพระยาราชดีหอนเปล่งสูรดีหนาทแล้ว ย่อมพากันหวาดหวั่น
ครันครามดัดดัดยง ซึ่งเปเหตุให้มหาชนอนุนานรูไดว่านาทราชดีห
พระยาราชดีหได้เปล่งสูรดีหนาท ฉนโค สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็
ทรงเปล่งพระพุทธรดีหนาท ให้เหล่าเดยรตยเป็นมิจฉาทิกฐูทงหลาย ชย
ครันครามเปเหตุใหอนุนานรูไดว่า สมเด็จพระธรรมราชาได้ประกาศ
พระธรรมเทศนาไว้ มีอุปไมยฉนน

สมเด็จพระเจ้ามณฑป มีพระราชโองการตรัสรับคำพระนาคเดินว่า
“ภนุเต” ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า ๆ ซึ่งอุปมา อันว่าเดยรตยทงหลายพวกมิจฉา
ครันคราไดพงซึ่งพระพุทธรดีหนาท แต่วมิจฉาจะโคตคอบได้เปไปคราบเท่าจน
ทุกฉน “ภโย พุทธพดี ที่เปหิ” นิมนต์พระผู้เปเจ้าอุปมานูปไมย โดย
เหตุโดยบัจย ให้ภโยภวจะยังฉนไปกวานอกกอน พระเจ้าข้า

พระนาคเดินจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ดกรบพิตรพระราช
สมภาร อันว่าคงคาทงหลาย ย่อมไหดมาแต่ป่าหิมวันต์ แดวแดไหลหัง
ดงดุ่มหาดมูทรอันใหญ่ “ยกา” มีอุปมาฉนโค อันว่ามหาเมฆอันใหญ่
บินคาทตกตงมาบนยอดฉนนั้น ก็ไหลหังดงมาท่อมบ่อสระในหิมวา เป
นนำป่าพชอนไม ใหญ่่น้อย แดรากใบเปนด่วระตอยไป สัตวจุศบาคน้อยใหญ่
คือแมงบอง จะขาบ งู พังพอน สุนัข กระต่าย แดเดือป่าเปนคัน ก็พา

๘ อนุมาณปัญหา

กันหันขึ้นไปอาศรัยอุยบนคอน ทัพภักตังอุอนหันไมพณ นำฝนกทวรมคัย
 ไหลพิศพาไปลุ่มหาดมุทร ไซ้แต่เท่านั้น อุทกชั้นชียงพิศพาเอาตั้งได้โคกรก
 บนตามให้ไหลไปสิ้น ชำระปฐพีให้ลัดอากาศตามก แต่หากไหลไปลุ่มหา
 ดมุทรจนแห่งหมกไม่เหลือเลย “อุปเรน ดัมเขน” ครั้นต่อมาณดัมขัย
 เปนอปรภาค มหาชนทั้งหลายเหล่าอันตั้งอุจรมาได้เห็นคราบน้ำมเบอก
 ติคอยู่ตามกอหญ้าแฉยอดไม้ แดรวงรังที่ลัดควเคยอยพนคิน ชนไปทำเป็นที่
 อาศรัยตามซุ้มเชิงอันเป็นที่สูง “อนุมานเนน ชานนติ” ก็อนุมานเข้าใจ
 ได้ว่า “มหา วค โภ อุทกธาดี” นั้นแน่แท้เคยมีวงน้ำใหญ่ไหลมา
 ท่วม ดุซึคราบนชนไปอยู่ถึงยอดไม้ ขอความเปรี่ยบกัน “ยถา” มีครุณา
 ฉันโด “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรผู้ประเดริฐ อันว่าขรรมนที่
 อันเลิศของดัมเด็จพระดีพิพัญญกั้เหมือนกัน “อนุปพเพน ดันุทมานา”
 เมื่อไหลมาโดยลำดับกัน ขณะนั้นกั้ไหลลัดครปากอ่าวอันกั้กล่าวคือพระนิพ-
 พาน “อสังคั” อันหาบัจจยาการประชุมคกแตงมิได้ “อชราอมรณ-
 ดัชิตภาว” มิรู้แก่ไม่รู้คัย มีดีภาวะเปนลุดุซัดบายยิ่งนักหนา เหตุว่า
 ดัมเด็จพระดีพิพัญญเจ้า ออกจากมหากฤษณาดมาบคั ยังโพโรยกัดตัว คือ
 ดัศตออันสร้างบารมมาแกกดาให้รุขรรวมวิเศษ ยังโลกมนุษย์แดเทเวศร์ให้
 อิมไปด้วยขรรเมษเปนอันมาก ให้กัจจเด็ยซึ่งระคะโทชะโมหะ มานะ
 แดมกัชะ คือ ความกระตางแลเหตุคุณท่านผ อันว่าคนคกกว่า แดพระองค์เจ้า
 กั้กัจจเด็ยซึ่งเถาดดาวัดย คือความยินดีอันกดาแลดีกกายทวิฐี แดวิคก
 อันเปนอกุศล เหตุเพิกถอนเด็ยซึ่งกั้เกิดแดอุทกัจจะวิจิทิจฉาแดคัณหาอัน

ราชกุมารีน้อย ให้อดอยเดี่ยวซึ่งอเนลนธรรม บาปกรรมอันพิลึกต่าง ๆ ให้อด
 ดองเดี่ยวซึ่งเบือกตม คือ โมะหะ แดเดณ ค่อมานะ แดเบือกตมกต้าวคือตม
 ตักการ แดให้ย่ำเดี่ยวซึ่งสถนิมิตรแดความเกี่ยจครัน การทะเลาะวิวาท
 ทั้งปวงแดจะระงับเดี่ยวซึ่งอำนาจโกรธ แดกิริยาที่ยกโทษได้ท่านตมหลุดคุณ
 ท่าน แดจะนำเดี่ยวซึ่งโทษสาขารณะทั่วไป เป็ดองเดี่ยวให้พ้นจากอกคต
 โปรดให้พ้นทุกขถึงพระอรหตคต ยังดีควให้ ให้อดไปดู่พระนิพพานดาคกร
 “ มหาราช ” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำการผู้ประเดริฐ ธิ่นว่า
 ธรรมดาคกรอนิเตศ ของดมเด็จพระพุทศดัพพญญบมครเจานกว้างใหญ่
 มณงหาที่ลุดมโต มตกระตอกจะนบนนมโต คอพระดีทธรรม จะพรอง
 หรือเคมกมโตปรากฏ อาตมาเขาใจดวยบัญญัติางน จึงรู้วว่า “ อปฺปเมโย
 โส ภควา ” ดมเด็จพระภควันตบพิตรทรงพระคุณจะนบจะประมาณมิได้
 ขอถวายพระพร

ในที่นพระกัณธนาจารยประพันธคาถา แดตั้งขอความที่พระนาคเด้น
 ถวายวิดิชานามาแตวขางตนนนไววว่า บุคคลเห็นซึ่งแผนดิน ธิ่นเป็นคราบนำ
 แดบมเบอกอนคตคตอญอยู่ กรดวยอนุนานบัญญัติว่า ฝนตกลงมา มอทุกกวร
 หวงนำฝนมาก ดวยเหตุว่าไคเห็นคราบนำฝนน ติคหยอมหญ้ามายกย
 นึกหนา “ ยถา ” มีกรวนาณินโต บันจิตเห็นดีควดอยอยู่ในกระแดจธรรม
 ก็เข้าใจลาคัญว่าพระธรรมจันธิ น ใหญ่คุดห้วงแห่งอทุกังในดาคกร กัม
 อปฺปไมยณินัน ณะพระราชดำการ

ดมเด็จพระเจามิตนท บันกษตริย มีพระราชโองการตรดีว่า “ ภนฺเต
 นาคเด้น ” ขาแดพระนาคเด้นสุปฺรชา ธรรมนทนมเด็จพระมหามุนี ทรง

บัญญัติไว้เพื่อให้ออกเกิดหรือพระผู้เป็นเจ้าของ

พระนาคเด้นจึงมีเถรวาจาว่า “ อาม มหาราช ” ขอถวายพระพร
ธรรมนทนต์มเด็จพระมหามุนี ทรงบัญญัติไว้ให้ออกเกิด

ดมเด็จพระเจ้านิมนต์ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า “ เคนหิ ” ถ้า
กระนั้น นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าของแต่คงพระพุทธรูปกำลังให้ภิกษุโยภายังชันไป
โดยเหตุโดยปัจจัยอีกก่อน

พระนาคเด้นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ดุกรบพิตรพระราช
ดมการผู้เป็นมหิศรัชาติ ชรรณดาว่าน่าฤคตอกไม้ทั้งหลายอันมีเส้าคนธรรด
อันหอมวิเศษ คือพิศุตบุณนาคจำปาการเกิดอันวิเศษอุดม ย่อมมีกลิ่นหอม
ระรื่นชื่นใจไปตามลม ผุ้งชันไม้ใดเด็ดดม แต่หอมกลิ่นอันมาตามดมนั้น
ก็สำคัญด้วยอนุমানปัญหาว่า กลิ่นบุบผาสุกุนธาอันมีอยู่เหนืออดมณโฑ อัน
ว่ากลิ่น คือ คัดที่บุคคลดีมาทาน ก็หอมเหมือนดอกไม้นั้น คัดอันประเสริฐ
อุดมนี้มีพระไตรรัตน์คนนี้เป็นที่ตั้ง คือศีล ๕ คัด ๘ แต่พระปาดิโมกษ
ปริยาบนั้นคัดแต่ฤทศปริยาบนั้นคัดแต่จาวริตวาริตคัด กลิ่นคัดนั้นหอมไปใน
มนุษย์โลกแต่เทวโลก กลิ่นคัดนั้นคุดอกไม้ มีกลิ่นอันหอม เหตุดังนี้
อาตมาจึงรุดขออนุমানปัญหาว่า “ อตุติ โธ ภควา ” ดมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าผู้ทรงพระคุณอันยิ่ง มีอยู่ในโลกนี้ ขอถวายพระพร

ในท้นพระคันถรจนจารย์ ก็ประพันธ์คาถากล่าวความซ้ำกับที่พระ
นาคเด้นถวายวิดิชนาอุปมาข้างคณน มีใจความเปรียบกับกลิ่นคัด กับกลิ่น
ดอกไม้ที่หอมระรื่นตามดมมา อันเป็นเหตุให้รู้เพราะได้รู้บรมจึงทราบได้
งามอยู่ คุณนัยทกกล่าวแล้วในหนหลัง

“มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่าจะประ
 มาณซึ่งกำลังแห่งพระพุทธคุณ โดยเหตุโดยปัจจัยแต่โดยนัยนับเป็นพัน ๆ
 นั้น อาตมาไม่อาจแสดงได้ อาตมานี้เปรียบดังนายมาตาการอันเข้าไปใน
 ส่วนอุทยาน ซึ่งประกอบด้วยดอกไม้ต่าง ๆ แดงแก่ดอกไม้มาร้อยกรองให้
 วิจิตรงดงาม ตามที่อาจารย์สั่งสอนมาโดยควรแก่กำลังนั้น อาตมาก็ปาน
 กันกับนายมาตาการนั้น บพิตรจงโล้มน้ำดีปราณีในพระพุทธคุณที่อาตมา
 วิดีษนามาในกาลบัดนี้

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมหาราชได้สดับนาการพระนาคเด้นวิดิษนา
 ดังนั้น ก็ให้นำพระทัยโล้มน้ำดีรสดีรสดีเรียกว่า “ภนเต นาคเด้น” ข้าแต่
 พระนาคเด้นผู้ปรีชา ผู้เป็นเจ้าน้ำซึ่งอุปมาอุปมัยมาเปรียบเทียบให้เห็นว่า
 พระพุทธคุณานุภาพยังไม่ต่ำปดญะบริบูรณ์เป็นอันใด ที่โยมคิดถามก็ดำ
 เริ่จความปราถนา ปัญหาจะใดเป็นที่ทำลายเสียซึ่งคำเดยรลยทงปวงดี
 ต่อไปนี้

อนุมานบฏา เป็นคำรบ ๘ จบเพียงนี้

ฐติงคปัญา ที่ ๗

อนดบนันสมเด็จพระเจ้ามิตินทรมหาราชได้ จึงจินตนาการหาอรรถ
 ปัญาที่จะไต่ถามพระนาคเด้นต่อไป ก็เกิดวิมคังฆาตังสัยอันใหญ่ช
 ในข้อที่ภิกษุถืออุตุรงค์ ขยู่ในอรัญญิกประเทศแดคฤหิตต์ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติ กั

(๑) น่าจะเป็นลักษณะปัญา คูอธิบายเชิงหน้าที่อนุมานบฏาต้นสมุล

จะนั่งหมกตัวนแคผาอนคมผากาดักพรเป็นตน แลยืนค้อยในเส้าควนช
รด์มกัถันหอม ย่อมประกระแจะจันท์ทรงไว ซึ่งดอกไมแตรเครื่องดบ
ได้อนหอมรณ แลยงชมชนยนคด้วยเงินแตรทอง ผูกเกด้าไม้ด ประดับ
ด้วยแควมณแควมุกตาแตรทองกำจามรุ่งเรือง ถ้าปฏิบัติเป็นดัมมาปฏิบัติ
จะบันดูมรรคแตรผลกระทำพระนิพพานให้แจ้งใดหรือประการใด

พระนาคเสนจึงถวายวิดิชันนาแก่ไขว้า “มหาราช” ขอถวายพระพร
บพิตรพระราชดำการ ซึ่งว่าคฤหัสถ์ปฏิบัติเป็นดัมมาปฏิบัติได้ บันดูมรรค
ผล กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น จะมีน้อย เพียงร้อย ๑ หรือ ๒
ร้อย พัน ๑ หรือ แสน ๑ โภฏิ ๑ เท่านั้น หามิได้ มีอยู่มากมายเหลือ
ที่จะนับจะประมาณ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามดินท บันประชา มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนเต นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา คฤหัสถ์ปฏิบัติเป็นดัมมา
ปฏิบัติ ประกอบความเพียรโดยปริยายเป็นไฉน จึงจะได้ บันดูมรรคผล
นิมิตต์พระผู้เป็นเจ้าวิดิชันนาไปในกาลบัดนี้ ให้ โยมแจ้งก่อน

พระนาคเสนจึงมีเถรวาจาถวายวิดิชันนาว่า “มหาราช” ขอถวาย
พระพร อาตมาจะถวายวิดิชันนาคำณอนันต์คฤหัสถ์ ที่ปฏิบัติเป็นดัมมา
ปฏิบัติแล้วได้ บันดูมรรคผลได้ ด้วยร้อยหรือพัน แสนหรือโภฏิ ร้อย โภฏิ
หรือพัน โภฏิไม่ได้ แต่ข้อปฏิบัติคือสั่งเสขิตาจาร หรือชุกคคุณอันประ
เสริฐในพระพุทธศาสนา อันมีองค์ ๙ ประการนี้ ย่อมรวมอยู่ในเหตุที่
จะให้ บันดูมรรคผลนั้น “มหาราช” ขอถวายพระพร “อภิวิฐฐู อุกกั”
อันว่าน้ำฝนอันตกลงมา โดยทิศทางภาคประเทศทั้งหลาย จะเป็นที่ดุ่มหรือ

ตอน เต็มหรือไม่เต็ม บนบกหรือในน้ำ ก็ตามที่ “ตโตนิวตติคฺคา”
 ย่อมจะไหลไปประชุมรวมลงในมหาสมุทรชั้น “ยถา” ความเปรียบนี้มี
 ครุณานันโต “ธรรมปาทเก สติ” เมื่อเหตุที่จะให้บัณฑิตรวมผล คือดีมีมา
 ปฏิบัติมีอยู่ ข้อปฏิบัติคือสังฆเสนาจาร แต่ตรงกคุณอันประเสริฐในพระ
 พุทธศาสนานั้นมีองค์ ๙ ประการ ก็ประชุมรวมลงในเหตุชั้น “เอว—
 เมวไฮ” มีอุปไมยฉันนั้นแล “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระ
 ราชสัมภาร ด้วยเหตุที่เอาตามเป็นผู้ฉลาดรอบ ในที่นั้นเอาจากักรวมถวาย
 วิดีษนาเหตุ ที่ให้เจริญบัณฑิตรวมผลนั้น เนื้อความจึงจะเป็นจำนงให้
 วิจิตรด้วยคบริบูรณ์เต็มที่ได้ “มหाराช” ขอถวายพระพร “กุตโต
 เตชารโย” อันว่าอาจารย์สอนเลขผู้ฉลาด จะสอนเลข ทั้งจำนวนเลข
 ลงไว้ แล้วบอกสทคนทราบไป ยังจำนวนเลขให้ดังตัวได้ แล้วจดตัวเลข
 ไว้แต่คงเหตุแห่งความเจริญแห่งวิชาเดชะต่อไป ด้วยความเป็นผู้ฉลาดรอบ
 ของตน “ยถา” ความเปรียบนี้มีครุณานันโต เอามาก็จักรวมวิดิษนา
 เหตุที่ให้เจริญบัณฑิตรวมผล ให้เนื้อความวิจิตรบริบูรณ์เต็มที่มีอุปไมย
 ฉันนั้น “มหाराช” ขอถวายพระพร “ปญฺจโกฏิมคฺคา อริยธํวกา”
 อันว่าพระอริยธํวกาของสมเด็จพระศาสดาจารย์เจ้า อยู่ในเมืองธํวคักนั้น
 ๕ โกฎิ แต่บุราณอุปาสกาทิดำเร้งแก่พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล
 ได้ ๓ แฉ่น ๕ หิมิน ๗ พัน แต่บุราณอุปาสกาทิดานั้น ไซ้จะดำเร้งในบรพ
 ชิตหามิได้ ได้ดำเร้งธรรมพิเศษแต่เป็นฆราวาสอยู่ชั้น ไซ้แต่เท่านั้น ครั้น
 เมื่อพระองค์กระทำพระปาฏิหาริ ได้ ไม่นับชามพพลกษณัน “วิดีติ
 ปาณโกฏโย” มนุษย์แต่เทวดาพันทุกซ์กำหนดได้ ๒๐ โกฎิเป็นประมาณ

ใช้แต่เท่านั้น ครั้นเมื่อสมเด็จพระสัมพุทธเจ้าตรัสพระดำรัสธรรมเทศนา ราช
 โถวาทศกร แด่ครั้งเมื่อเทศนามหาเมฆคตสูตร แด่ครั้งเมื่อเทศนามหา
 ดัมมจักขปริยายสูตร แด่ครั้งเมื่อเทศนาปราวาสสูตร แด่ครั้งเมื่อเทศนาจุ
 ดัภททสูตร แด่ครั้งเมื่อเทศนาถวิจวาทศกร แด่ครั้งเมื่อเทศนาจุฑพยสูตร
 มหาพยสูตร ศุภกสูตร เทวตาทั้งหลายได้รับประทานฟังพระดำรัสธรรม
 เทศนา ก็ไว้ดำรงธรรมวิเศษไป จะนับด้วยปัญญาพระดำรัสที่ดุจดั่ง
 นับได้ ใช้แต่เท่านั้น ในกรุงราชคฤห์นั้นก็มีพระอรหันต์บุคคลกำหนดได้ ๕๐
 แด่นับ ๓ หิมิน ครั้นเมื่อพระองค์ดำแดงพระธรรมเทศนา เมื่อครั้งทรงมา
 ชนป่าดหคณิน มนุษย์ก่นพันทุกขตั้ง ๙ หิมิน “อินทลาคคหยา” ครั้นเมื่อ
 ครัสต์เทศนาที่ถาซอชนลาคคหา เทวตาทั้งหลายฟังพระดำรัสธรรมดำเร้จ
 ธรรมวิเศษ ๘๐ โภกฏี ครั้นเมื่อพระสัมพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในนาฬิกายนกร
 ครัสต์เทศนาพระปฐมเทศนา เทวตาได้พันทุกข ๑๘ โภกฏีกับ ๕๙๕ องค์
 เมื่อครั้งสมเด็จพระสัมพุทธเจ้าตรัสพระดำรัสธรรมเทศนา ที่ป่าสาณก เจดีย์
 ครั้งนั้น เทวตาพันทุกข ๑๔ โภกฏี ครั้นเมื่อเทศนาด้วยนายมาตาการกระทำ
 ดักการบุษานัน บุคคลพันทุกข ๘ หิมิน ๔ พัน แด่เมื่อเทศนาอื่น ๆ ก็มี
 เทพตาแถมมนุษย์ ไตรัสธรรมวิเศษเป็นอันมาก ดุจดั่งจะพรรณนามาให้สิ้น
 ไต่ “มหाराช” ขอลอวยพระพร ดัมเด็จพระบรมบพิตรเจ้าผู้ประเสริฐ
 “ยศุติ” ดัมเด็จพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ทรงพระชนมายุ พระองค์เสด็จ
 เทียวตรัสพระดำรัสธรรมเทศนาโปรดไปในที่ใด ๆ อันมีใน ๑๖ ชนบทนั้น
 เทวตาแถมมนุษย์ประชาชนได้พันทุกขถึงธรรมวิเศษดำเร้จไปกวาดละ ๒ บาง

๓ บาง ๔ บาง ๕ บาง ๑๐ บาง ๑๐๐ บาง ๑๐๐๐ บาง ๑๐๐๐๐๐ บาง
 กระทำให้แจ้งซึ่งพระปรมาภิไธยธรรมแต่บัดนี้ถึงพระนิพพาน เทวดาเหล่า
 นี้มากกว่าแสนโกฏิ จะเป็นบรรพชิตหาไม่ได้ ย่อมเป็นฆราวาสบริโภก
 กามคุณ หลับนอนกับบริจาริกา ประดับประดาด้วยอาภรณ์ ชะโลมทา
 ด้วยดอกไม้อชงหอม พร้อมด้วยความยินดีในสังวรณรัชฎมณเฑาะว์ ผูก
 เกิดาเมาต์ประดับด้วยแก้วแหกทองดีน ยิ่งกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้
 มหาราชขอถวายพระพร ซึ่งว่ากระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น ไซ้จะ
 กระทำให้แจ้งได้แต่บรรพชิตฝ่ายเดียวหาไม่ได้ เทพดาทางนรกดี มนุษย์
 อันเป็นฆราวาสก็ดี ก็กระทำไม่ได้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทรราชบพิตร จึงมีพระราชโองการตรัสว่า
 “ภนุเต นาคเด้น” ข้าแต่พระนาคเด้นผู้ปรชา ถ้าว่าพระผู้เป็นเจ้าของ
 คฤหัสถ์ผู้สมมาปฏิบัติ กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานเหมือนกันกับพระภิกษุ
 ได้แล้ว พระภิกษุจะกระทำกิจในขุตงค์ ๑๓ ประการ ให้สำเร็จประโยชน์
 ถึงใดเล่า อุปมาเหมือนคนเป็นโรคพยาธิเบียดเบียดบีบ ถ้าใคร ๆ ก็รักษา
 ได้ จะหาหยูกยาแต่หม่อมมาตองการอะไร หนึ่งถ้ารบชาติก็ด้วยกำมือเปล่า
 ได้ ก็จะต้องการอะไรที่จะหาหอกดาบแต่ธนูนำไม้ ถ้ามีธนู ดุจไม่เป็น
 ปมเปาแต่เป็นโพรงทั้ง โกงทั้งดีน เมื่อเอามาไซ้เป็นพะโองได้ จะต้องการ
 อะไรด้วยหาไม้ยาวทำพะโองได้ หนึ่งถ้าที่นั่งนอนที่แผ่นดินต่างฟูกหมอนได้
 จะหาเสื่อแต่ที่นอนของใคร หนึ่งจะไปทางกนดาร์ไม่กวดภัยของใคร
 อะไรที่จะหาเพื่อนแต่ลำตราอาวูธไปด้วย หนึ่งจะขามแม่นานอยใหญ่ด้วย
 ไซ้กำลังแขนทั้งต้องวายไปได้ จะต้องการดำพานแต่นาวาขามด้วยเรอ

อะไร ประการหนึ่ง ผ่านงาหนามแต่ชาวปลาของความอภัยแล้ว คองการ
 อะไรที่จะไปเที่ยวขอเขา. ประการหนึ่ง ด้ระแแต่บอทมอภัยแล้ว คองการ
 อะไรที่จะตองชุกใหม่ “ภนุเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชา
 อันว่าคฤหัสถ์เปณกามโภคิ ยินดด้วยเงินแต่ของทุกประการ ถ้ากระทำให้
 แจงซึ่งพระนิพพานได้แล้ว จะประโยชน์อะไรด้วยเปณบรรพชิตกรักษาชตุงค
 คุณเด่า นิมนตพระผู้เปณเจ้าวิถัสนหาให้แจง ในกาตบดิน

พระนาคเด็นจึงถวายวิถัสนหาว่า “อญจวิถัติ โข ปน มหาราช อิเม
 ชตุงคคุณา” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชธมภาร อันว่าชตุงคคุณนิน
 มี ๒๘ ประการ ดมเด็จพระบรมโลกนาถศาสดาจารย์ ทรงชวนชวาย
 แลวงหา ก็ชตุงคคุณ ๒๘ ประการนิน “สุทฐาชีวิ” คือจะให้เลี้ยงชีวิต
 เปณสุทฐาชีวะบริดฐิตด้วยคประการ ๑ “สุขมถั” โหฬนเปณสุขประการ ๑
 “อนวชฐิ” เปณกิจอันหาโทษมิได้ประการ ๑ “ปรสตุถั ทุกขปนุทนั”
 มกรยาจะบันเทาเดี่ยซึ่งทุกขชของผู อนประการ ๑ “อกภยิ” หาภยมิได้
 ประการ ๑ “อปพั” หาตั้งจะเบียดเบี่ยพมิได้ประการ ๑ “เอกนคตุทุมมิ—
 อปริหานยิ” มิแต่จะให้เจริณมิเด้อมถอยประการ ๑ “อมายิ” ปราศจาก
 มายาประการ ๑ “อนาวิดิ” มิได้ชุนมวประการ ๑ “อารกขิ” เปณ
 ทบองกนรักษาประการ ๑ “ปคฤถิ” เปณคุณที่ชนทงหลายปราถนา
 ประการ ๑ “ทนคิ” สำหรับจะไต้ทรมาณตนประการ ๑ “สุพพศคฤชปนั”
 เปณเครื่องกำจัดเดี่ยซึ่งดำตราทงปวงประการ ๑ “สิมวริถิ” เปณทเกือ
 กุสแก่ตั้งวรประการ ๑ “ปฏริรูปิ” เปณกิจควรที่จะปฏิบัติประการ ๑
 “อติสนคิ” ทำให้ตั้งบรจยังประการ ๑ “วิปมคคิ” จะให้พนจาก

กิเลสประการ ๑ “รากุขย์” เป็นที่สิ้นแห่งรากประการ ๑ “โทสวุปถมน”
 เป็นเครื่องปราบเสียดซึ่งโทสะประการ ๑ “โมหวินาสน” เป็นเครื่องทำ
 ให้โมหะดับหายไปจากต้นตอประการ ๑ “มานปวาหน” มีกริยาถอย
 เสียดซึ่งมานะประการ ๑ “กุกิตทุกเขตการณ” เป็นเหตุที่จะตัดเสียดซึ่ง
 วิคตอันชั่วประการ ๑ “กุงขาวิตรณ” เป็นเครื่องขามเสียดซึ่งความดั่งดี
 ประการ ๑ “โกธชชวิธิน” มีกริยาจะกำจัดเสียดซึ่งความเกี้ยวจราน
 ประการ ๑ “อรตปวาหน” จะถอยเสียดซึ่งความกระด้นประการ ๑ “ขมน”
 มีกริยาจะให้อดทนประการ ๑ “อคุตอปุปรมาณ” หากคนที่จะซึ่งจะ
 ประมาณให้เท่ามิได้ประการ ๑ “สัพพทุกขุขุขคามิน” มีปรกตियังทุกข
 ทั้งปวงให้สิ้นไปประการ ๑ ศิริเขากันเป็นคุณ ๒๘ ประการด้วยกัน

“มหाराช” ครวณระบบิตรพระราชธมมาร หนึ่งพระโยคาวจรเจ้า
 ที่ตั้งมาทางซึ่งรุดงค์นั้น ย่อมเป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณ ๑๘ ประการ
 “อาจาโร เสด็จ สัจฉิสุทธิ” คือมีมารยาตบริสุทธ์ด้วยดีประการ ๑
 “ปฏิปทา สัจฉิตา” คือมีความปฏิบัติเป็นสัจฉิตประการ ๑ “กાયิกวาจลิก
 สัจฉิต” คือรักษากรรมที่เป็นไปทางกายแควจากใจดีประการ ๑ “มโน
 สัจฉิตุโร” คือมีจิตต์ผ่องใสบริสุทธ์ประการ ๑ “วิริย สัจฉคหิต” คือ
 ประคองซึ่งความเพียรอดุสาห์เป็นอันดีประการ ๑ “ภย อุปถนุด” จะ
 ระวังเสียดซึ่งความกตัญญูประการ ๑ “อตุตทานุกาตทิจุสยปคตดา” จะ
 สละเสียดซึ่งอตุตทานุกาตทิจุสยประการ ๑ “อาฆาฏ อุปถนุด” จะ
 ระวังเสียดซึ่งอาฆาฏของเวรประการ ๑ “เมตตา อุปฏิจิตา” จะได้เข้า
 ถึงไว้ซึ่งเมตตาจิตต์ประการ ๑ “อาหาโร ปริกคหิต” จะกำหนด

อาหารที่บริโภคได้ประการ ๑ “ตัพพตฺตทานํ คุรฺกโต” จะมีจิตตมโน
 น้อมเคารพแก่สัตว์ทั้งปวงประการ ๑ “โฆชเน มตฺตญฺญตฺตา” จะรู้ประ
 มาณในการที่จะฉันทินฺนหฺนประการ ๑ “ชาครียานุโยโค” จะเป็นผู้ประ
 กอบความเพียรในอนฺตนอยุประการ ๑ “อนิเกโต” จะเป็นผู้ไม่มัวอาดัย
 ในที่อยู่ประการ ๑ “ยตฺถ ฆาตุํ ตตฺถ วิหารี” ที่ไหนเป็นธุระสำราญจะ
 ใดอยู่ในที่นั้นประการ ๑ “ปาปเชคุจฺโณ” จะเป็นผู้เกลียดชังบาปประการ ๑
 “วิเวการาโม” จะได้ยินดีในที่วิเวกประการ ๑ “ตฺตคํ อปฺปมาโท”
 จะเป็นผู้ไม่ประมาทหนึ่ง ๆ ประการ ๑ ศิริเปณ ๑๘ ประการดังนี้

“มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชธมมการ ประการหนึ่ง
 บุคคลที่จะสมควรรักษารุติงคนั้น มี ๑๐ ประการ “ตฺตโร” คือมีศรัทธา
 ประการ ๑ “หิริมา” มีหิริประการ ๑ “จิตฺติมา” มีปัญญาประการ ๑
 “อกุโห” มิใช่คนคดโกงประการ ๑ “ชตฺตวดี” ชำนาญอยู่ในประโยชน์
 ประการ ๑ “อโถโถ” มิใช่คนโถเถประการ ๑ “ตฺติชากาโม” เป็น
 คนใคร่ต่อการศึกษาประการ ๑ “ทพฺพหตฺตมาทานโน” มีตฺตมาทานมั่นคง
 ประการ ๑ “อนุชฺชมานพฺพโถ” ไม่มากด้วยคชยยกโทษเขาประการ ๑
 “เมตฺตาวิหารี” อยู่ในเมตตาวพรหมวิหารประการ ๑ ศิริเปณคุณ ๑๐
 ประการด้วยกัน บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณ ๑๐ ประการนี้ ตมควรตมมาทาน
 คุติงคฺไถ

“มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชธมมการ พระราชาผู้
 ประกอบการเป็นกามโลกิยนฺตอยู่ในกามคุณทั้ง ๕ คดกเถลาไปคชยบทร
 แถกรรยา แถยนิคฺคินฺทริญฺญสุวฺรณแถกาวงเงินทอง ทตฺตาทอกไมคชย

หมตอายุ 01/09/2566

หอม พรกพรอมควยอาภรณณานงผาหิม ไวมวยณมประดับควยแกวมณ
 เกตปเปนเมตมผาโพกแดได้หมวก คฤหัดถัจาพวงนได้รักษาตงคมาแต่
 โนชาติก่อนคุณเคยอยู่แล้ว จึงดำเรัจธรรมวิเศษกระทำให้แจ้งทางพระนิพ
 พานได้ “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำมการ ธรรมดา
 ว่านายขมิงชนุ หักขิงชนุไว้จนชำนาญแล้ว ครั้นเข้าไปสู่พระราชธานิง
 ถวายพระบรมภษาศรัย ก็เม้นตงหมาย ได้รับพระราชทานรางวัลเปนตน
 ช่างมาทษาทษานาวิภรรยา แดคามนิคมบ้านด้อยรำวยทพย้มากมาย
 อาศรัยไคเคยดำเหนยกยงเม้นมาแต่ก่อนนิน “ยถา” ความเปรียบนินน
 ไค บพิตรพระราชดำมการ ฆราวาถ์ถึถึงธรรมวิเศษกระทำให้แจ้งพระ
 นิพพานนิน ก็อาศรัยเหตุทักนไคปฏิบัติเปนลัมมาปฏิบัติในชุงคคุณมา
 แต่บุรพชาติจึงดำเรัจไค เหมือนนายขมิงชนุที่ยงเม้นนิน

“มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำมการ บุคคลได้
 รักษาตงคไคแต่ในบุรพชาตินน จะไคพระอรหัตถ์กระทำให้แจ้งชุงพระ
 นิพพานเปนอันว่าหามไค ที่สุดแต่เพียงภุมิพระโสดา บุคคลจะไค กตอง
 อาศรัยเพียรแหวตคปฏิบัติอนนึ่ง จึงกระทำให้แจ้งไค เปรียบดุงบุคคล
 เปนหมอยารักษาโรค แต่แรกตองไปรำเรียนในสำนักอาจารย์ใหญ่ ท่าน
 แนะนำบอกใหจนไคความรูภายหลังหมอนนิกเทยวรักษา ไคชวญเข้าแต่
 ค่ายาเปนบำเหน็จ เหตุไค ตงความเพียรรำเรียนในสำนักอาจารย์มาแต่ก่อน
 “ยถา” มักรูวนานนไค บุคคลที่เปนฆราวาถ์ไคดำเรัจแก่ธรรมวิเศษ
 กระทำให้แจ้งชุงพระนิพพานนิน ก็อาศรัยที่ไค รักษาตงคไคแต่ชาติก่อน
 ดจหมอชุงไคเรียนวิชชามาก่อนนิน

๗๕๖๕๗

อีกประการหนึ่ง อันว่าชุกคณณ เปรียบดังนาวาเป็นที่จะช้ำชามกระแด้
 ดังดาร์ ถึงฝั่งแห่งอมคมหานิพพานประการหนึ่ง เปรียบดังท่อนพวย
 ย่อมจะให้เป็นที่พองพายอาศัยหายใจสบาย แห่งคนอันกตวอนคราย คือชรา
 ทุกข์แถมฉนวนทุกข์ทั้งหลายในวิภูฏดังดาร์ ประการหนึ่งอันว่าชุกคณณ
 “มาตุลัม” เด่มอนหนึ่งมารดา เหตุว่าจะเตยรักษาจำคดีซึ่งทุกข์
 เวทนา คือกิเลส แห่งบุคคลอันปราณาซึ่งวิฤทธิ แดจะกระทำไห้แจ้ง
 ซึ่งพระนิพพาน ประการหนึ่ง “ปทุมัม” เด่มอนบิดา เหตุว่าจะให้เกิด
 ซึ่งส่ามัญญผลแก่บุคคลผู้ปราณาเพื่อไห้บริฤทธิ “มิตตัม มหาราช” ขอ
 ถวายพระพรบพิตรพระราชธมมาร ประการหนึ่ง อันว่าชุกคณณ
 เหมือนหนึ่งจำมิตรร่วมใจ จะให้สำเร็จพระส่ามัญญผล แห่งบุคคลผู้ปราณา
 เพื่อจะไห้บริฤทธิ “ปทุมัม มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราช
 ธมมาร อันว่าชุกคณณ เปรียบดังบุษบาติบัวหลวง อันมิได้ติดตอ
 ไปด้วยอุทกัง คือกิเลสทั้งปวง “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระ
 ราชธมมาร “ชุกคณณ” อันว่าชุกคณณ “จตุชาติวรคณณธม”
 เปรียบดังคณณชาติ ๔ ประการอันหอมประเด็รัฐ อันจะกำจัดเด็ซึ่งกิเลส
 มิตินทกัณณรายส่าชารณ “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราช
 ธมมาร “ชุกคณณ” อันว่าชุกคณณ “ดิเนรุตัม” เปรียบดังหนึ่ง
 ว่าดิเนรุตัมราช บมิได้หวาดไหวด้วยตมโลกธรรม หากิเลสจะครอบงำ
 ย้ายมิได้ มีประจำอยู่ในต้นตานแห่งบุคคลผู้ปราณาจะไห้บริฤทธิถึงพระ
 นิพพาน ประการหนึ่งเด่า ขอถวายพระพร “ชุกคณณ” อันว่าชุกคณณ
 “อากาสถัม” เหมือนด้วยอากาสกว้างใหญ่ไม่มีที่สุด คือหาดีศรีหมกิเลส

กระทำร้ายมิได้ มีแก่บุคคลที่ปรารถนาจะให้บริสุทธิจากสังสาร “มหाराช”
 ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำภาร “ชุติงคคุณ” อันว่าชุติงคคุณ
 “นชฺโชตัม” เปรียบบุคแม่หน้าอันกว้าง จะตางเดี่ยวซึ่งมดทินคือกิเลสทั้ง
 ปวง แห่งบุคคลอันปรารถนาจะให้บริสุทธิจากวิฏฐสังสาร “มหाराช”
 ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำภาร อันว่าชุติงคคุณนี้ “เทตถัม” ได้มีอน
 หนึ่งบุคคลจะนำทางจะให้เยื้องย่างไปสู่ทางตรง มิให้หลงไปตามทางอัน
 ทุเรศ คือทิวฐิวธาตวิเลตอันร้ายกาจ แห่งบุคคลอันปรารถนาจะให้บริสุทธิ
 เข้าดีพระนิพพาน พ้นจากวิฏฐสังสาร “มหाराช” ขอถวายพระพร
 บพิตรพระราชดำภาร “ชุติงคคุณ” อันว่าชุติงคคุณนี้ “ตฺตฺถวาหตัม” ได้มีอน
 หนึ่งพ่อค้าเกวียนผู้ใหญ่ เหตุจะนำไปซึ่งบุคคลผู้ปรารถนาจะให้บริสุทธิ
 จากวิฏฐสังสาร “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำภาร อัน
 ว่าชุติงคคุณนี้ “อาทาสตัม” เปรียบบุคแวงอันบริสุทธิผ่องใส เหตุจะ
 ด้องให้เห็นซึ่งสังสารเปน อนิจจังไม่เที่ยง แก่บุคคลอันปรารถนาจะให้
 บริสุทธิจากวิฏฐสังสาร “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำ
 ภาร อันว่าชุติงคคุณนี้ เปรียบบุคแผ่นกระดานเป็นที่จะคัดคดาซึ่ง
 กิเลส แห่งบุคคลผู้ปรารถนาบริสุทธิ ยังกิเลสเปนกลุ่มเปนก้อนให้อันตรธาน
 “มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำภาร อันว่าชุติงคคุณนี้
 “จนุหตัม” เหมือนหนึ่งพระจันทร มีรัศมีเป็นที่ประโตมใจให้รังับ
 กิเลส เหตุว่าจะประกอบใจให้บริสุทธิอาจหาญ “มหाराช” ขอ
 ถวายพระพรบพิตรพระราชดำภาร อันว่าชุติงคคุณนี้ “สุริยตัม”

เปรียบดังสุริยรังดี อันกำจัดเดี่ยซึ่งมคหมอกคอดวอวิชา แห่งบุคคล
 อันปรากฏาจะให้บริสุทธิถึงซึ่งพระนิพพาน อันเป็นที่สุขดำราญ “มหา
 ราช” ขอดถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร อันว่าคงคคุณนี้ “พหู-
 ปการี” มีคุณอุปการมาก “หิตกร” กระทำให้เป็นคน “โยคกร”
 กระทำให้ประกอบซึ่งอุดมสำหะในปฏิบัติ “บิยกร” กระทำให้เป็นที่รัก
 ด้วยดี “อวชชกร” กระทำให้หาโทษมิได้ “วหิกร” กระทำ
 ให้ไปจากบาป “ปติฏจิต” เป็นที่ตั้งอาศัย “ยสาหิ สุธาหริ”
 จะนำมาซึ่งยศแลศุข “สุชวิปาก” ให้ผลเป็นสุข “คุณราดี” เป็นกอง
 แห่งคุณ “คุณปญช” เป็นกลุ่มแห่งคุณ “วิปริมิตตวรคต” มีดีท้าว
 ประเดรัฐจะนับมิได้ “ดีพพคต ปวรคคจฺจํ” เป็นที่ตั้งแห่งคุณอัน
 ประเดรัฐแต่ประโยชน์อันเลิศในที่ทั้งปวง “ภยานุท” จะกำจัดเดี่ยซึ่งภัย
 อันใหญ่หลวง “โลถกนุท” จะกำจัดเดี่ยซึ่งโลถ “ทกฺขนุท” จะกำจัด
 เดี่ยซึ่งทุกข “ทรถนุท” จะกำจัดเดี่ยซึ่งรอนรน “ปริฟ้าหนุท” จะ
 กำจัดเดี่ยซึ่งกระวนกระวาย หนึ่งจะกำจัดเดี่ยซึ่งอริวิภาคทั้งหลาย แด
 หนักคอดียนหนาม แดจะกำจัดเดี่ยซึ่งภพทั้งสามมิได้บังเกิดต่อไป หนึ่ง
 จะกำจัดเดี่ยซึ่งมานะทิฏฐิธรรมพอกุศลธรรมทั้งปวง เปรียบฉันใดนะบพิตร
 พระราชสมภาร เปรียบปานตจบุรุษอันดั่งเส้ซึ่งโภชนาหาร หวังจะให้
 อุปถัมภ์เป็นกำลังแก่ชีวิตของตน บุคคลบริโภคนเส้ซึ่งยาทั้งปวงหวังจะให้
 โรคมันเทาหาย บุคคลคบมิตรร้ายหวังจะป้องกันซึ่งอันตรายต่าง ๆ บุคคล
 มีนาหวางจะไปทางน้ำแฉวชตมารค บุคคลแสวงคัมภีรชาติมีกถันวิเศษเหตุ
 พอใจหอม บุคคลย่อมนคบคนกล้าเหกว่ากถวิภัย บุคคลอาศัยพนรณเหตุ

ว่าเป็นที่ทรงดำรงอาตมา บุคคลแสวงหาอาจารย์เหตุน่าอยากได้ ศีลป
 คำศรัทธา บุคคลเป็นข้าเฝ้าพระมหากษัตริราชอาศรัยปราชญ์ บุคคล
 แสวงหาพระณเฑาะว์ให้สำเร็จความปรารถนา "ยถา" มีภรรยา
 ฉนิโค "อริยา" อินทวาพระอริยเจาทงหลาย แสวงหาแต่รักใคร่ซึ่ง
 ขุติงค ๑๓ เหตุความปรารถนาซึ่งพระดำบัญญัติณ "เอวเมว" เหมือน
 กนกบทเปรียบมาข้างคณน

"มหาราช" ขอถวายพระพรบพิตร พระราชธรรม "อุทก
 พชวรุหนย" ถ้ามณน คุณนาเป็นที่จะรดสดาดพืชพรรณ ทงปวงให้เจริญ
 แดคจเพลิงเป็นที่สำหรับหุงต้มเผาจ แดคจอาหารอันเป็นเครื่องนำมาซึ่ง
 กาดัง "ดตาพชเรนย" ถ้ามณน เปรียบเหมือนคนเรือเขาแถวดยเป็นเครื่อง
 ผกพชณา "ดักถิ ฉะทณย" ดุจมคคณเป็นที่ฆาพณ ถ้ามณน ดุจคอกก
 เป็นที่จะห้ามเสยซึ่งความอยากนา ถ้ามณน ดุจขุมทรพย อันเป็นเครื่อง
 กระทบความปดิม ถ้ามณน คุณนาวาเป็นที่จะขชาม แดคจจะยาอันห้าม
 เสยซึ่งพยาธ แดคจยานคานห้ามเป็นที่จะห้ามเสยซึ่งความทรนทรายนงนอน
 ไปดบายในมรรคา ประการหนึ่งคจได้คคคณกถา หวงว่าจะให้คคกย
 ขางหนา แดคจบุคคลเป็นข้าท้าวบวพระยาถอเป็นที่พง คจหนึ่งบุคคลถือ
 ซึ่งโตเชน เป็นที่จะบองกนเสยซึ่งบนยานาไมอาวชทุกประการ คจอาจารย์
 เป็นที่จะด้อนคชย ใหร วชชา หนึ่งคจมารดาเป็นที่จะรักษาซึ่งบุตรอันเกิดแต่
 อก คจกระจกเป็นที่จะดองคหนา คจเครื่องประดับประดาจะพาโนมให้
 งาม คจมานงที่จะห้ามเสยซึ่งความตะอายใจ คจอคมจหนบทนคคคณโคเป็น
 ที่อาศรัยชนเคหา คจตงได้ของนาๆ เหตุน่าเป็นที่ไวของทงหลาย คจรุ

มนต์ที่ตเป็นที่จะร้ายตามตททที่เรียนมา คุจอาวรุธดำคราเป็นที่จะเจ็อดเงอ
 คุกคาม คุจประที่ปเป็นที่จะตามในราตรี คุจเด่นพนาภิเป็นที่จะทำซึ่งความ
 ดีเนหา คุจมศัดปคำศตริวชชาติห้วงวาจะเดียงชวด แต่คุจแด้วงหาย่างพิช
 ห้วงจะบองกนรรักษาชวคของอาคมา คุจแกวอนเป็นที่ประคัมประคา คุจราช
 อาญาอันคังไวห้วงจะมีใหญ่ ไตด้วงกฎหมาย คุจอิศริยยศจะให้คนทงปวง
 เป็นไปในอำนาจนอบน้อมมา “ยถา” มีอุปมาฉันใด ขอถวายพระ
 พรบพิตรพระราชดำมการผู้ประเสริฐ อันว่าตรงคคุณอันดีคั้น ก็เหมือน
 กัน “ด้ามญมพิชรุหนัน” เป็นที่จะจำเวญซึ่งด้ามญมต “กิดัดมาปนิย”
 เป็นที่จะบนเทาเสี้ยซึ่งกิดัด “ดีตวคุตมาหริ” ควรจะนำมาซึ่งคีตวติ
 “วิริชตมคคการณ” เป็นเหตุจะให้พร้อมเพรียงด้วยธรรมต่าง ๆ “วิมติ
 วิจิกจนาตตตวิโนทน์” จะกำจัดเสี้ยซึ่งตูลร์คือส่งสัยذنเทห์ “ตณหา
 ปิปาตวินย” จะนำเสี้ยซึ่งความอยากคือความปรารถนา “อภิตมยอตุลดาทกร”
 จะกระทำไยินต์ในอภิตมัย คือธรรมวิเศษ “จตุโรชคตณ” เป็นที่จะ
 ชามโสม ๔ แดจะคัมเสี้ยซึ่งพยาชคอกิดัดให้บนตซึ่งตชคณิพพาน แดจะ
 คัมซึ่งชาติชรามรณะ โดคปริเทวททุกขโทมนตตูปายาตภย อันควรจะตตั้ง
 ตกใจถตัว “ด้ามญมคณปริรุกชณ” เป็นที่จะรักษาไว้รอบคอบซึ่งด้ามญม
 คณ “กิวคทุกกิดัดปวาหน” จะตอยเสี้ยซึ่งกิดัด คือวิตกอนรายชวช่า
 “เกวตตถด้ามญมมธุลัดน” เป็นที่จะตตั้งอนให้ ไต ซึ่งด้ามญมตทงปวง
 ตันเดีร์จ อันหนึ่งเป็นคณอันงามเป็นที่โลกจะตรรเดีร์ญ เหตุจะให้เห็นซึ่ง
 ด้ามญมตอันประเสริฐ คือตมกวิปัสตนามรรคตตแพระนิพพาน “ตัพพา
 ปายมัททน์” จะมีตประตจะตราบายทงปวงเสี้ยไต อันหนึ่งว่าตรงคคุณน

เป็นที่จะให้เจิญงอกเป็นยอดเป็นเงอม เป็นจอมเสดาค็ออรทประ โยชน์
 แห่งพระดำณญณต เป็นที่ที่จะกำจตเดี่ยวซึ่งตั้งอนชวอนบุคคตด้ร่างมาแต่ปาง
 ก่อน คว้าคกคามเดี่ยวซึ่งเกิดอนรอนกระวนกระวายแดกองอวิชชาอัน
 มตมมมาก แดจะคบเดี่ยวซึ่งเพ็ง ๓ ประการ แดเป็นเหตุจะให้
 ถึงธรรมอันด้ชมตะเอยต เป็นที่จะให้ด้เร็วแก่จตุด้จจาภิมัย ครด้ร ซึ่ง
 พระอริยด้จ ๔ ประการ หนึ่งจะให้บริบรรณด้วยพระด้มนตค้ด้ล้มนณะผลทัง
 ปวง “นฟ้าภิญญาวารคณานุปปาหน” มีกริยาจะให้เกิดคุณวิเศษค็อ
 อภิญญาทก มีด้ภาวให้ผดรวดเร็ว แดพระรุดงค้न्हด้ชมตะเอยตบริบรรณ
 ประณตนัก เหตุจะให้ด้เร็วที่ปรภาณาค็อพนจากอาบต แดจะให้อริย
 ธรรมเป็นไปเพื่อไคด้ำนญณตด้นด้เร็วทกประการ “มหาราช” ขอถววย
 พระพรบพิตรผู้ประเสริฐ อนันว่ารุดงคคณแห่งบุคคตผ มคณด้มควรแก่
 รุดงค้ทง ๑๐ ประการนั้ แดะอย่าง ๑ ถ้วนเป็นคณประเสริฐหาด้งไค
 ที่จะมาซึ่งมาประมาณเปรียบเทียบให้ด้มอมไคด้น

“มหาราช” ขอถววยพระพรบพิตรพระราชด้มภาร “โย ปุคฺคโต”
 อนันว่าบุคคตผู้ไค “ปาปิโจ” มีคณาปรภาณาตามก “อิจฺฉापโกโต”
 มีจิตตริคยาท้าน “กุโหโก” เป็นคนปดโป้โกหก “กุตฺตฺโต” เป็นคน
 โดกร้ายตามก “โอรฺทริโก” คิคด้แจะให้เขาปากเข้าทอง “ตากราโม”
 ปรภาณาจะไค้ตากร “ยสฺสเหตุ” มุ่งหมายแต่ยศ “กิตฺติกาโม” อยากรจะ
 ไค้ชื่อด้ยง บุคคตจำพวกเหล่านั้ ไม้ด้มควรแก่รุดงค้ แม้ว่าด้มาท้าน
 เขากรจะขาดด้มาท้าน แดเมือด้มาท้านจะมีโทษ ๒ ประการ ค็อโทษเห็น
 ประจกษ ในปัจจุบัน แดอนาคค โทษที่ว่าจะมี ในปัจจุบันนั้ ค็อ

ด้มาทาน ตายไปใหม่อยู่ในอะวิจมากกว่าแต่ปี แล้วมาเกิดเป็นนิชฌาม
คณิกะเปรต เปรียบประคองบุคคลต่ำตระกูลบุญน้อย ไต่ราชสมบัติก็ถอย
จากราชสมบัติ ต้องถูกฆ่าฟันตายฉนั้น

“มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสมภาร ส่วนว่าโยคาวจร
ภิกษุรูปใดมกน้อยฉนั้น โขษ มีเพียรอดสำหะมิได้เกี่ยจร้านมายา ปราดณา
จะเปลืองปลดอาตมา ออกจากชาติทุกข์ ฆราทุกข์ พยาธิทุกข์ มรณทุกข์
“ด้ทุชยา ปพุชชิต” บวชด้วยศรัทธาปราดณาจะยกย่องขึ้นซึ่งพระค้ำฉนา
“ชุติงคคุณิ ด้มาทียติ” ด้มาทานซึ่งชุติงคคุณิฉนั้นคง พระโยคาวจรฉนั้น
ยอมจะด้คุณานิด้ด้ ๒ ประการ คือเป็นที่รักแก่เทพามมนุษย์ นิกรทั้งปวง
ประคองอกไม้อันมีกลิ่นหอมขจร มีมะดิชอนมะดิฉาเป็นต้น เป็นที่ยินดี
แห่งมหาชนอันมีประโยชน์จะทัศฉนา แดจโกษนาหารอันประณค เป็น
ที่ปราดณาแห่งบุคคลอันอดหิวมา แดจอกุทธการาอันเย็น เป็นที่จะอาบ
กินแห่งคนอันรอนรนกระหายหิวมา มิฉนั้น “โอดถั วีย” ด้จยาหอมเป็น
ที่ปราดณาแห่งมหาชน อันรอนรนด้วยโรภภัย ถ้ามิฉนั้น ด้จราชรถทั้ง
หลาย อันเทียมพาชีอาชาในย ย่อมเป็นที่พอใจแห่งคนเตรีทางเมื่อยด้
ถ้ามิฉนั้น ด้จยานอันรวดเร็วฉนั้น ย่อมเป็นที่รักแห่งบุคคลอันรบเร้งทุเรศ
รอนในทางไกล ถ้ามิฉนั้นไซ้ “มนโหรมนิรตนั วีย” ด้จดวงมณรัต
นะมนโหรจินดา เป็นที่ปราดณาแห่งแดนด้ราชชน ถ้ามิฉนั้น ด้จคุริยคนตรี
แตรด้งชั เป็นที่ควรจะฟังแห่งบุรุษนารี ผู้นิยมยินดีด้วยด้ชารมณอัน
ด้นุทร ถ้ามิฉนั้นด้จคนพื่อน ย่อมเป็นที่ด้โมด้รแห่งชนอันนิยมด้ปริฉา ด้วย
รูปารมณ รนเร้งกำหั้นฉนั้น ถ้ามิฉนั้น ด้จมณฑลแล้วตริฉนั เป็นที่ด้สมันฉั

แห่งบรมชคตยาธิบดินทวเรศร์ราชมนุษย์ งามณนี้ คุจพระอรหิตคผล
 อินบริสุทธี เป็นที่ปรารถนาแห่งสาธุชนอนันตในธรรม ดั่งนี้ประการ ๑
 คือพระชินค่านจะอำนวยให้สำเร็จผล คือยศแด่ผู้ขอเ็นเด็ก แด่พระดี
 บัญฐานทั้ง ๔ ก็ยอมจะบริบูรณ์เต็มที่ แก่ท่านผู้ใดทางตรงค่มนคงไม่
 ประมาท ไซ้แต่เท่านั้นพระอิทธิบาท ๔ ดั่งมีปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พล
 ๕ โพชนงค์ ๗ อัญฐังคิกมรรค ๘ ประการ แด่ถ่มถวิปัสสันนการมฐาน
 ปฏิเวชรธรรม แด่พระดำมัญญผล ๔ พระปฏิสัมภทา ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖
 อนิวาถมณธรรมทั้งดั้นนี้ ก็ยอมจะเป็นที่สำเร็จแก่ท่านผู้ใดตรงค่มนคง
 นนทุกประการ มีชามานก็จะไคมนทลวิมุคิเสวตรนิตร์ กล่าวคือสำเร็จ
 แก่พระอรหิตคคตคิเถได้เป็นถ่มมจเนทประหาม ชาติกรุงแก่วถ้วถ้วคือ
 พระนิพพานอันเด็ก ดั่งนี้ประการ ๑ เป็นคุณานิสังถ์ ๒ ประการณ

“มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชมหาราชผู้ประเสริฐเปรียบ
 คุจราชกุมารอันเกิดในมหาถ่มนคิวงค์ องค อภิชาติ ครั้นได้ราชถ่มมบั
 แด้ว ก็จิตแจงคองแต่งชาราชกรทิตถ่มถคบัญญัติ ให้รักษานิคมคามเขว
 ชนทถ่มมามนคองคไม่มภย พระบรมกษตริยนนถ่มมเดชานุกภาพแผ่ไป ได้เป็น
 ใหญ่ในทิตถ่มบวงโดยรอบนนี้ “ยดา” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า
 ที่ใจศรัทธานน ก็เหมือนถ่มมถ่มมในตรงค่มมาทาน ย่อมจะได้ผลพิเศษ
 ต่า ๆ ดังถวายวิถษณามาแล้วชางตนนนี้ ขอถวายพระพร

“มหाराช” คุรานะบพิตรผู้ประเสริฐ ประการหนึ่ง ชตงคคุณ
 ๑๓ นี้ บุคตถกระทำไหบริสุทธีแล้ว จะพาชาตินิพพานถ่าคร เต็นเพถิต
 เพถินเจริญใจด้วยธรรมกิฟ้าเป็นอนนมาก มีอนโตบถ่มมถ่มมมาบคเป็นคณ

แต่ถกัญญา ๖ อินวिक्ष์ ๓๖ พอกาทางเวือฒมทรพยเทยวทอดเทเือแผเว
เป็นอันมาก ครนพอกานนจากเคหาตงนาวาไปสู่นานาประเทศ คือเมือง
สุวรรณภูมิแต่เมืองอื่น ๆ ทั้งหลาย ก็ชอง่ายชวยคดองได้อ่าเรื่งตงเจตนา
“ยถา” มีครุณาณินโต พระโยคาวจรตั้งอยู่ในชุงค ๑๓ นั้น ชุงคยอม
พาไปให้บ้นตุคุณวิเศษต่าง ๆ มีอาตวัคชยญาณเป็นที่สุดโตณินั้น ขอ
ถวายพระพร

“มหาราช” ตูรานะบพิตรผู้ประเสริฐ อันว่าชุงค ๑๓ นั้น คือ
บริญญิกชุงค ๑ บินทปาติกชุงค ๑ เคจวัริกชุงค ๑ ตปทานจาริก
ชุงค ๑ ชตบงฉนาภติกชุงค ๑ ปักคป็นทิกชุงค ๑ เขกาณิกชุงค ๑
เนตัสชิกชุงค ๑ ยถาณินโตชุงค ๑ รุกขมตติกชุงค ๑ อพิภวาตีก
ชุงค ๑ ไตต่านิกชุงค ๑ บัตุกติกชุงค ๑ ตีริเพน ๑๓ ด้วยกัน

“มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชสัมภาร อันว่าชุงค ๑๓
ประการนี้ เป็นที่ครอบครองตั้งแห่งส่มเด็จพระพุทเจ้าทั้งหลาย ให้
ตบวยเกิรต้นตลชดมาบคตบมาแต่กาดก่อน แต่บ้นจิตชากิยอมดีโมตริ
ตั้งวาคดำราญ แต่กาดอกตมา ตุงชวอนาย่อมชำระหตคอกอไม้ แต่วัก
ไถหว่านตงซึ่งชญพชในท่อนปราศจากหตคอกอนั้น ครนนานมากได้ชญพช
มาก เหตุเมื่อเทมกระทำดี “ยถา” มีครุณาณินโต บ้นจิตชากิได้
รักษาชุงคไว้ ในชากอกอนกเหมือนกันตงนั้น ก็ได้ตงนตลชดมาบกง่าย ๆ
ในชากินตุงชวอนานัน

“มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำการ ประการหนึ่ง
 เปรียบปานตุงบรมกษัตริย์ ไคครองราชสมบัติ อัครย์แก่ตระกูลวงศ์เคย
 ครอบครองราชสมบัติมา จึงได้เป็นใหญ่เป็นเอิศรภาพยั้ง ๆ ขึ้นไปในแผ่น
 ปฐพี “ยถา” มีครุณาณโศ พระโยคาวจรเจ้า เป็นใหญ่ในพระคำตนา
 ของสมเด็จพระบรมโลกนาถคำตดา ดับวงคำพระชินโรตต่อไป อุปไมย
 เหมือนบรมกษัตริย์ดับสมบัติตามวงศ์นั้น องค์พระโยคาวจรนั้น ไคมนตุ
 ดำเร็จแกวชชาจรณะได้เป็นนอิสระในพระคำตนา ก็อัครย์เพราะไครักษา
 รุดงค ใจ มนคงเหมือนนนั้น

“มหाराช” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชดำการ บพิตรจะไม่
 เคยไคส่วนการทรงฟังบ้างหรือ พระอุปเสนเถรองค์หนึ่งมีศีลบริสุทธิ เป็น
 บุรุษแห่งวงศ์นคพรหมณ์ ท่านปฏิบัติเป็นดีเลิศชงคคคคคค ท่านไคยัง
 กรุงลำวตถ์ มิไคเอื้อเฟือออดยในช้อกคิกาชของพระดังขทงหลาย พากษ
 บริษทคษยชองคนเข้าไคดำนำกพระพุทชองคคคคคคคคคคค ในเวดาเล็ดจ
 เขาทเวอนันดังค ถวายนมดำการโดยเคารพแล้ว ก็นั่งอยู่ในทคควรข้างหนึ่ง

“ภควา จ ตี ลุณันค ปริส โอโตยิตวา” ส่วนว่าองค์สมเด็จพระ
 ผู้มพระภาค ทอคพระเนตรคกริยาพาทชองภิกษุผู้เป็นบริษทคษยพระอุป
 เเสนนั้น คูนเป็นแบบเดียวพมพเดียวกัน มีพระพุทชทฤททยทรรษา “ดทุค
 ดตตปปี ดตตปปีควา” สมเด็จพระบรมโลกนาถคำตดา ก็ตรัสต้นทนาปรา
 ดยด้วยบริษทชองพระอุปเสนนั้น แล้วมีพระพุทชฎีกาตรัสว่า ตรานะอุป
 เเสน ดังขบริษทคษยชองเรอน คตจกรคกริยาตเป็นพมพเดียวกัน ตรานะ
 อุปเสน บริษทคษยชองเรอนนี้ ดังด้อนกันคด้วยอุปบายประการไค

พระอุปเตนได้ฟังพระพุทธรูฏีกาครัดตาม จึงประหม่นมอภิวาทอนทนา
 การกราบทูลว่า “ ภนฺเต ภควา ” ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระภาคเป็นอันงาม
 “ โย โภจ ” บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เข้ามารูด้านักกระหม่อมฉันแล้วขอบรรพชา
 กตฺติ ขอนิสสัยกตฺติ กระหม่อมฉันจึงว่า รูปนี้ถืออริยมุญิกุตงคฺ เตจฺจวิก
 ุตงคฺ แลปัดุกุตงคฺ ถ้าแม่ทานถือได้จฺจรูปนี้ รูปจะบวชให้แต่จะให้
 นิสสัย ถ้าว่ากระทำไม่ได้ รูปก็บวชให้แต่ให้นิสสัยไม่ได้ กระหม่อมฉัน
 ว่ากล่าวดังนี้ บริษัทธิษย์ของกระหม่อมฉัน จึงพร้อมกันปฏิญาคีเป็นอย่าง
 เดียวกัน

“ มหาราช ” ตรานะบพิตรพระราชธมมาร พระโยคาวจรที่ธมมาทาน
 ุตงคฺนั้น ได้เป็นใหญ่ในพระบวรพุทธศาสดา แต่เป็นที่โลมนัดยินดี ย่อม
 มีแต่สันคฺลฺลธมมาบดิน

“ มหาราช ” ขอถวายพระพรบพิตรพระราชธมมาร อีกประการ
 หนึ่ง ปานตฺจประทุมชาติบิวฺหตวง รรรมตาว่าประทุมชาติบิวฺหตวงนั้น
 ย่อมมีคุณถึง ๑๐ ประการ เหตุว่าเป็นพืชชาติอันสูงบริดฺทุธิประเสริฐ เกิด
 เป็นดอกไม้อันเลิศในโตกฺนี้ เป็นประเพณฺนิยมา “ กตเม ทถ ” อันว่า
 คุณแห่งประทุมชาติ ๑๐ ประการนั้น คือดังไร “ สนิทฺทุมทุ ” คือประทุม
 ชาตินี้ เป็นของอ่อนนุ่มสนิทฺทุมทุประการ ๑ “ สุกฺนิย ” เป็นที่ตั้งแห่งความงาม
 ประการ ๑ “ สุกฺนุธิ ” มีกลิ่นหอมประการ ๑ “ ปีย ” เป็นที่รักแห่งชนทั้ง
 หตฺยประการ ๑ “ ปตฺติคฺ ” อันชนทั้งหตฺยปราถนาประการ ๑ “ ปสฺฏจ ”
 อันชนทั้งหตฺยสรรเสริญประการ ๑ “ ชตฺกทุมอนุปตฺติคฺ ” จะได้มีอุกถัง
 หรือเบือกคมช่มชาบช่มช้นเบยกปนอยหามได้ประการ ๑ “ อนุปคฺตุเกส ”

ประการ ๑ “อตุรานิ วนทิตปตฺถุ สมนคฺชชานานิ ชฺวณุปปีต โถมิตปตฺถุ โจ”
 เป็นที่เหวอ แลสัตว์เลื้อยคืบแห่งหมู่สัตว์ แต่เป็นที่ชื่นชม โถมนาการแห่งมารทั้ง
 หลายประการ ๑ “โถกนุปตฺติโค” มิได้ระคนปนเจือไปด้วยโถกประ
 การ ๑ “อปปุโถกํ อนนฺวชฺชชยทสฺสํวํ” มีปรกติเห็นซึ่งโทษแต่ภัยแม่
 แต่เพียงเล็กน้อยประการ ๑ “มคฺคณตปวรตฺถุสสารโก” ให้ดำเร่จซึ่ง
 ประโยชน์คือมรรคแต่ผลอันประเสริฐ แก่ชนทั้งหลายผู้ปราศนาจะพ้น
 ทุกข์ประการ ๑ “อายาจิกวิปฺปณฺตีปจฺจยาที” ดมคฺวรที่จะอาราธนา
 ถวายคฤปัจจยอันไพบลุย์แก่ประณตประการ ๑ “อนิเกตฺถนมากมํ”
 เป็นผู้ปราศนาอันไหนที่หาอาศัยมิได้ประการ ๑ “ณานชฺฌณายิกปวรวิหาร”
 มีปรกติเพ่งฌาน แต่มีวิหารธรรมอันประเสริฐประการ ๑ “วิชฺชิต-
 ชาตกิตฺเตสฺวคฺคฺกุวิธิตฺถกฺโก” เป็นผู้กำจัดแต่หิกรานเดียซึ่งวัตถุแห่งกิตเตส
 ซึ่งเป็นคิงช่วยอันรทชฺฏให้ขาดสูญประการ ๑ “ตํกฺกุฏิตสฺสณฺณนคฺคินิวารโณ”
 จะห้ามเสียซึ่งคติอันคาดคดไปด้วยความคดเคี้ยว ที่จะให้เวียนว่ายอยู่ใน
 วิฏฐลงสารประการ ๑ “อกุปฺปชฺชเม อภินิวาโส” จะตั้งอยู่ในอกุปป์
 ธรรมนั้นประการ ๑ “อนนฺวชฺชิตโกที” จะบริโภกซึ่งตั้งอันปราศจาก
 โทษประการ ๑ “คตฺติวิมฺมุโค” จะพ้นจากคติกำเนตประการ ๑ “โอ-
 ตินฺณณตฺถพฺพวิจฺจิกุโณ” จะข้ามเสียซึ่งความสงสัยทั้งปวงประการ ๑ “วิ-
 มุคฺคิตฺถณายิตฺถโค” จะมีจิตต์เพ่งเล็งซึ่งวิมุติประการ ๑ “ทิวฺฐชฺชเม
 อจตทพฺพหิริทมนุปฺปโค” จะมีจิตต์มีนมิไต โดเดกด้วยในทิวฐธรรม
 ประการ ๑ “อนนฺยสฺสมุจฺฉินฺโน” จะตัดเสียซึ่งความยินดีตามประการ ๑
 “ตฺถพฺพาสวฺกชฺชยปฺปโค” จะถึงซึ่งอาสวักขัยประการ ๑ “ตฺถนุคฺคมา-

สมเด็จพระเจ้ามณฑิลาธิบดีเป็นพระเจ้า เป็นใหญ่ในศาลาพระราชานี้ได้ทรง
 สวดภาวนา ฟังพระนาคเดิน ทำนด้าแดงซึ่งชุกคคุณนี้ ก็ชื่นชมนิยมน
 ยินดีว่า “ดำรุ ภาณุเต นาคเดิน” ข้าแต่พระนาคเดินผู้ปรีชา ปัญหาน
 ดำเล็กประเดรีฐนักหนา วิจิตต์ด้วยอุปมาอุปไมยไพศาล พระผู้เป็นเจ้าของ
 ช่างซึกเอาพระพุทธรูจนะ แดพระโตกุดครรรวม นำมาดระดมประชุม
 ไว้ ในชุกค ๑๓ ประการนี้ได้หมด ปรากฏแจ่มแจ้งกระจ่างใจ หมด
 มดทินต้นดั่งดั่งดี โยมจะรับประทานจำไว้ เป็นชั้วคตปฏิบัติดีต่อไป
 ในกาลบัดนี้

ชุติงคปัญหเป็นคำรบ ๙ ในนามวรรคจบเพียงนี้

“เมณฑกปัญโห นิฏฐิตโต สมนคโต” เมณฑกปัญห จบเท่านี้

๑ ที่มบอกจบเมณฑกปัญหตรงนี้เข้าใจว่าคลาดเคลื่อน ที่ถูกน่าจะเพนจบหลักขณปัญหาคืออธิบายเชิงหน้าที่อนุมาณปัญหานี้ต้น

อุปมานกถาปัญหา

บทมาติกา

เดิมแต่พระเจ้ามตินท บัณษครियมหาคาค จึงมีพระราชโองการถาม
พระนาคเด้นดังต่อไปนี้ว่า “ ภาเน นาคเด้น ” ข้าแต่พระนาคเด้นพระผู้เป็น
เจ้านุปรชาญาณ พระภิกษุซึ่งท่านดำเร็จพระอรหัตตนัน “ กตหิงเกหิ ”
ประกอบบวชของคักัประการ

พระนาคเด้นจึงวิสขานว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพรบพิตรพระ
ราชสัมภาร อันว่าลักษณะพระโยคาวจรเจ้าจะกระทำให้แจ้งซึ่งพระ
อรหัตตนัน พึงถอเอาของคณ ๑ แห่งฟ้าซึ่งมีเสี้ยงอนพตัก ดังคณนพ
ถอเอาของค ๕ แห่งไก่อ่ แดงคณ ๑ แห่งกระแต แดงคณ ๑ แห่ง
แม่เตือเห็ดอง แดงค ๒ แห่งพ้อเตือเห็ดอง แดงค ๕ แห่งเต่า แด
งคณ ๑ แห่งบ แดงคณ ๑ แห่งแหงบิน แดงค ๒ แห่งกา แด
งค ๒ แห่งวานร นึเปนวรรคที่ ๑

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านัน พึงถอเอาของคแห่งนาเตาอนม
ประการ ๑ แดงคแห่งประทุมชาติมี ๓ ประการ แดงคแห่งพชมี ๒
ประการ แดงคแห่งไม้ขานางมีประการ ๑ แดงคแห่งนาวามี ๓ ประ
การ แดงคแห่งนาวาทัดโคโรกอยมี ๒ ประการ แดงคแห่งเต่า
กระโดงมีประการ ๑ แดงคแห่งตาคาคันหนมี ๓ ประการ แดงคแห่ง
คนทำการงารมีประการ ๑ แดงคแห่งมหาตมูทรมี ๕ ประการ นึเป
นวรรคที่ ๒

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาองค์แห่งแผ่นดิน ๕
 ประการ องค์แห่งน้ำ ๕ ประการ องค์แห่งเพลิง ๕ ประการ องค์แห่ง
 ลม ๕ ประการ องค์แห่งภูเขา ๕ ประการ องค์แห่งอากาศ ๕ ประการ
 องค์แห่งพระจันทร์ ๕ ประการ องค์แห่งพระอาทิตย์ ๗ ประการ องค์
 แห่งพระอินทร์ ๓ ประการ องค์แห่งพระเจ้าจักรพรรดิ ๔ ประการ นี้
 เป็นวรรคที่ ๓

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาองค์แห่งปดวกประการ ๑
 องค์แห่งแมว ๒ ประการ องค์แห่งหนูประการ ๑ องค์แห่งแมงป่อง
 ประการ ๑ องค์แห่งพังพอนประการ ๑ องค์แห่งสุนัขจิ้งจอก ๒ ประการ
 องค์แห่งเหี้ย ๓ ประการ องค์แห่งโค ๔ ประการ องค์แห่งตุ๊กแก ๒
 ประการ องค์แห่งช้าง ๕ ประการ นี้เป็นวรรคที่ ๔

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาองค์แห่งราชสัตว์ ๗
 องค์แห่งนกจากพราก ๓ องค์แห่งนกเงือก ๒ องค์แห่งนกกระจอก ๑
 องค์แห่งนกเค้า ๒ องค์แห่งตะขาบ ๑ องค์แห่งคางคก ๒ องค์แห่ง
 ปติง ๑ องค์แห่งงูดำมัญญ ๓ องค์แห่งงูเห่า ๑ นี้เป็นวรรคที่ ๕

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาองค์แห่งแมลงมูมอยุริม
 ทาง ๑ องค์แห่งทารกที่ตกนมมารดา ๑ องค์แห่งเต่าเหลือง ๑ องค์แห่ง
 ไม้ ๕ องค์แห่งต้นไม้ ๓ องค์แห่งเมฆ ๕ องค์แห่งแก้วมณี ๓ องค์แห่ง
 พรวนเหล็ก ๔ องค์แห่งพรวนเบ็ด ๒ องค์แห่งช่างดาบ ๒ นี้เป็นวรรคที่ ๖

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาองค์แห่งหม้อ ๑ องค์

แห่งกาตักน่า ๒ อังค์แห่งนคร ๓ อังค์แห่งนา ๓ อังค์แห่งยาดับพิษง ๒
อังค์แห่งโฆษนะ ๓ อังค์แห่งนายขมมังษ ๔ อังค์แห่งพระราช ๔ อังค์
แห่งนายประต ๒ อังค์แห่งหินบด ๑ นี้เป็นวรรคที่ ๗

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาอังค์แห่งประต ๒
อังค์แห่งนกยง ๒ อังค์แห่งโคอดักราช ๒ อังค์แห่งมา ๒ อังค์แห่งบ่อ
น้ำ ๒ อังค์แห่งเขื่อน ๒ อังค์แห่งคนชง ๒ อังค์แห่งพระขรรค์ ๒ อังค์
แห่งชาวประมง ๒ อังค์แห่งกहन ๑ นี้เป็นวรรคที่ ๘

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาอังค์แห่งคนอันเป็น
พยาธิ ๒ อังค์แห่งหนทาง ๒ อังค์แห่งแม่น้ำ ๒ อังค์แห่งโมโรคัพ ๑
อังค์แห่งบาตร ๓ อังค์แห่งซองเสว ๑ อังค์แห่งโจร ๓ อังค์แห่งเหยี่ยว
นกเขา ๑ อังค์แห่งสุนัข ๑ อังค์แห่งคนรักษาโรค ๓ อังค์แห่งหญิงมี
ครรภ์ ๒ นี้เป็นวรรคที่ ๙

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาอังค์แห่งนกจามรี ๑
อังค์แห่งนกกระตอยตวัด ๒ อังค์แห่งนกพิราบ ๒ อังค์แห่งนกตาข้าง
เดียว ๒ อังค์แห่งคนโกนา ๓ อังค์แห่งสุนัขจิ้งจอกชาติขมพะ ๑ อังค์
แห่งผาตรองต่าง ๒ อังค์แห่งทพพ ๑ อังค์แห่งคนไซหนเดียว ๓ อังค์
แห่งอวจนกะ ๑ นี้เป็นวรรคที่ ๑๐

ประการหนึ่ง พระโยคาวจรเจ้านั้น พึงถือเอาอังค์แห่งนายตำรวจ ๒
อังค์แห่งช่างหูก ๑ อังค์แห่งมัตถิกะ ๑ อังค์แห่งโฆษนะ ๒ อังค์แห่ง
ช่างชัน ๑ อังค์แห่งนายเรือ ๑ อังค์แห่งแมดงภ ๒ นี้เป็นวรรคที่ ๑๑

จบปฐมาภคากถอแม่บทแต่เพียงนี้

โฆรสรวรรคที่ ๑

สมเด็จพระเจ้ามิตินทีปมหาราช มีพระราชโองการตรัสถามพระนาค
เด็นต่อไปว่า “ภนฺเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็น
เจ้าว่าองค์แห่งฟ้ามีเสียงพิลึกก้อย่าง ๑ นั้นเป็นประการใด

พระนาคเด็นจึงวิดิษนาว่า “มหาราช” ขอถวายพระพรบพิตรพระ
ราชดมการผู้ประเสริฐ ธรรมดาว่าฟ้า นั้น มิได้แตกที่นอนจะเป็นกองแห่ง
ชยอกเขอกัด เป็นถน ๔ แพร่งกัด เป็นหัวตะแคงแคงกัด ที่ประตูบ้าน
กัด กองแคงบกัด ที่ใด ๆ ไม่ว่าฟ้าอันใดสิ้น แต่ฟ้า นั้นไม่นอนมากนักแต
นานนักด้วย “ยถา” มีครุณาฉันใด พระโยคาวจรเจ้าก็มีได้แตกที่นอน
เหมือนกัน จะเป็นญาตาคไปไม่ตาดแต่เคียงดังอย่างไรไม่ว่า “จุมภฏ-
ชนธิ ปตุฏฐิตวา” ตาดลงซึ่งจุมภฏชนธิแฉวกจำวัด มิได้แตก “มหาราช”
ขอถวายพระพร นี้แหละเป็น องค์อื่น ๑ แห่งฟ้ายุคด้วยพระพุทธรูปที่สมเด็จพระ
พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า

“กถิงฺครปมา ภิกฺขเว เขตฺรหิ มม ต้าวกา วิหรนฺติ อุปฺปมฺตฺวา
อาตานิโน ปธานตุมิ” ดังนี้

มีใจความว่า ตราบระภิกษุทั้งหลาย อันว่าดาวกแห่งตถาคตนั้นทำกาย
คจฺท่อนไม้ท่อนพิน มิได้ประมาท เพียรที่จะบันเทาราคะให้ขาดจากสันดาน
ดังนี้ อนึ่งพระธรรมเดนาบดสาริบุตรก็ได้กล่าวไว้ว่า

“ปตุตฺถุเกน นิสฺสนฺตุสฺส ชนฺณฺนเก นาภิ ภวิสฺสตี
อติ ฉาตุวิหาราย ปหิตฺตฺตฺสฺส ภิกฺขุโน”

มีความว่า ธรรมดาพระโยคาวจรภิกษุ จะต้องคุมตงกนงชดตมาธิ มีลัดออกจากอยู่ ไม่ควรจะเห็นแก่ความสบาย ตั้งปากเพียรทำจิตต์ให้เป็น ตมาธิ ดังนี้ ขอถวายพระพร

พระเจ้ามิตินทป็นประชาจึงถามพระนาคเสนว่า “ภิกขุ นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้าของ กงค์แห่งไก่อ ๕ ประการ นั้น เป็นคังฎาเล่า

พระนาคเสนจึงวินิจฉัยว่า “มหाराช” ขอถวายพระพร ธรรมดา ไก่อ ยังเข้ามัตอยู่ ย่อมไม่ตงคินกินอาหาร ฉนโค พระโยคาวจรก็เอาเยียง ไก่นั้น รุงเข้ากกวาดตาดพระเจดีย์ คังไว ซึ่งน้ำใสแต่น้ำฉนแล้ว อาบน้ำชำระซึ่งกายให้บริสุทธิด้วยบูชาใหวนบเคารพพระเจดีย์ แต่เที่ยวไหว้พระภิกษุที่เป็นผู้เฒ่าแล้วก็กลับเขาสู่ที่ตงคิต นี้จิตเป็นองคแห่งไก่อเป็นปฐม

“ปุณ จปร” ประการหนึ่ง ครนรุงสว่างแล้ว ไก่ก็ตงคินเที่ยวหา กินฉนโค พระโยคาวจรเจ้าทำฉนนัน เที่ยวโคจรบิณฑบาตในโคจรคามเป็นบ้านที่ตนเคยไปก็ดี มิเคยไปก็ดี ดุจไก่อันเที่ยวหากินฉนนัน นี้จิตเป็นองคแห่งไก่อำรบ ๒

“ปุณ จ ปรี” อีกประการหนึ่ง “มหाराช” ตรานะบพิตรพระราชตมารา ไก่นั้นจะกินอาหาร ย่อมใช้ต่นเชยแล้วจึงจิกกิน ฉนโค พระโยคาวจรเจ้าทำดุจไก่อ ฉฉนฉนหันยอมพิจารณาเสียก่อนทุกคำด้วย บทว่า “เนว ทวายน น มทายน น มนุชนาย น วิภูลนาย ๑ต๑ ฉาสูวิหาโร จาติ” ดังนี้

มีความว่า บิณฑบาตนี้ เรามิได้ ฉนเพื่อจะเล่นจะมัวเมา แต่

“จกขุมสุด ยถา อนุโร โสถวา พริโร ยถา
ชีวหมสุด ยถา มุโค พถวา ทุพพโตริว
อถ อตุเก ตมปุปเน สเยถ ปคุตต้ายิกิ”

มีความว่า ชรรคมตาพระโยคาวจรเจ้า มีจักขุอันเห็นก็พึงเป็นตา
บอดตามืด มีหูอันได้ยินก็พึงทำกริยาตเหมือนคนหูหนวก มีดินเจรจาได้
ก็พึงทำตจเป็นใบ มีกำลังเรี่ยวแรงก็พึงทำกริยาตเหมือนคนทุพพธภาพ
ครนมเรองราวบังเกิดชนกึ่งงอนอเดีย ดังหนึ่งว่ามารดาอันกกตูกให้ชน
ฉนน ดงน ขอถวายพระพร

“ปนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเหล่า “มหाराช” ทุกรานะบพิตร
พระราชดำการณผู้ประเสริฐ ชรรคมตาไก่ ถึงบุคคลจะพาชวางด้วยไมคอง
กอนดินประการใด จะมีให้ไถนนั้นเขารง ให้ตมรงเสีย ไถนนั้นจะโตทง
รังของตนหามิได้ พระโยคาวจรเจ้า ก็เหมือนกันจะทำซึ่งจิวกรรมกต
ทำซึ่งนวรรรมกตดำแดงซึ่งอุทเทตต์แต่ปรีจณา คือเรียนบาศแต่อฐฐูกถากต
“โยนิโสมนตีกาโร น วิชชหิตุโพ” การกระทำไว้ในใจหนึ่งๆ นั้น
ท่านไม่พึงละทิ้งวางเลย จุจโกอนบุคคตชวางด้วยไมคองกอนดิน ก็มีได้
ตมตชังรงของตนน “มหाराช” ขอถวายพระพร นี้แหละเป็นองค์แห่ง
ไก่คำรบ ๕ ยุติด้วยพระพุทธฎีกา ที่สมเด็จพระบรมโลกุตตมาจารย์ผู้
ประเสริฐตรัสพระสัทธรรมเทศนาไว้ว่า

“โกจิ ภิกขเว ภิกขุโน โคจโร สโก เมตฺติโก วิสโย ยทิท
จตุตทาโร สติปฏฺฐานา”

มีความว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย ตั้งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นโคจรเป็นที่

อุปมาภพปัญหา

อยู่ของคน แต่เป็นอารมณ์ของภิกษุผู้เป็นโยคาวจร ก็คือสติบัญญัติฐานทั้ง ๔ ประการดังนี้

อนึ่งแต่ พระธรรมเสนาบดีดำริบุตรก็กล่าวไว้ว่า

“ยถา ตมฺมุโต กุกฺกุโฏ	ด็กเคหํ น ชหิติ
ภกฺขาทภกฺขํ วิชานาคิ	อตุตฺตโน วุตฺตติกฺกปฺปํ
คเถว พุทฺธปฺปคฺคเตน	อปฺปมคฺคเตน ตํสาณํ
กทาจิ น วิชฺชหิตพฺพิ	มนสิการวตฺตณํ

มีความว่า ชรรมตาไก่ ย่อมไม่ทิ้งรังตามวิสัยถือเป็นมันคง แต่ไก่ன்றจกตั้งที่เป็นอาหารแต่มีใช้อาหารเลี้ยงชีวิตของตน “ยถา” มีครุฑนาคนัด อันว่าพุทธรูปแห่งพระโตกุตตมาจารย์ก็มีได้ประมาณซึ่งพระศาสดา ที่มีพระพุทธรูปการวัดไว้ แต่จะได้ละเอียดดัดแต่งซึ่งมนสิการนั้นห้ามได้ “คตาเอว” มีอุปมาเหมือนไก่อนมโต ตมรงนตงน ขอถวายพระพร

เดิมแต่เจ้ามิตนท บิน ประชา มีพระราชโองการตรัสถามต่อไปว่า “ภนฺเต นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์ ที่พระผู้เป็นเจ้าของ องค์แห่งกระแตรอย่าง ๑ นั้นเป็นประการใด

พระนาคเสนจึงวิดิชันนาแก้ไขว่า “มหาราช” ขอถวายพระพร ชรรมตาว่ากระแตร เมื่อเห็นศัตรูมาก็พองหางของอาตมาให้ใหญ่สู้รบกับศัตรูนั้นไม่ถอยหนี “ยถา” มีครุฑนาคนัด พระโยคาวจรเจ้า เมื่อเข้าใกล้ซึ่งก็เกิด ก็พองหางกระทำให้ใหญ่กว้าง คือ ตั้งไว้ซึ่งพระสติบัญญัติฐาน ๔ สู้รบด้วยก็เกิดทั้งปวง “เอวเว” มีอุปมาเหมือนกระแตรนั้น

“มหाराช” ครุานะบพิตรพระราชดำการ นี้แหละเป็นองค์อัน ๑ แห่ง
กระแต่ ยุกติด้วยกระแด้เทศน์ที่พระจุตมัญญกเระเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ยถา กิเตเต อุกเต ตามณุกุณวิริตเน
ตติปฏฐานนงกุณเจเน หมณติ โถ ปุณปุณ”

มีความว่า เมื่อใดกิเตเต อันเป็นเครื่องกำจัดตามณุกุณเข้ามาใกล้
พระพุทธรูปโดยคารวเจ้า ย่อมได้รับขับไล่กิเตเตเหล่านั้นแล้ว ๆ เต่า ๆ
ด้วยหางกล่าวคือพระตติปฏฐาน ดังนขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทปฐกมีพระราชโองการ ตรัสถามต่อไปว่า
“ภนุเค นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้าของ
แห่งแม่เตื่อเห็ดองอัน ๑ นั้นเป็นประการใด

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ครุานะบพิตรผู้มศักดิ์
อรุณกษัตริย์อันประเสริฐ ธรรมดาแม่เตื่อเห็ดองนั้น ย่อมมีกรรมแต่เห็น
เดียว จะมีบ่อย ๆ นั้น ห้ามได้ “ยถา” มีครุานาอันใด พระโยคาวจร
เจ้า ก็กลัวภัยในวิฏฐสังสาร ไม่ปรารถนาที่จะเกิดต่อไป ดังใจม
ดีการว่า จะไม่ถือปฏิสนธิในภพอื่นอีกดังนี้ “มหाराช” ขอถวายพระพร
นี้แหละเป็นองค์อัน ๑ แห่งแม่เตื่อเห็ดอง ยุกติด้วยกระแด้พระพุทธรูฏิกา ที่
สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าตรัสไว้ ในฉนิยโคปาลกถุตรในลุตตนิบาตว่า

“อตุโภวิเว เตตวา พนุชานนิ

นาโค ปุติตติ ปทาตยิตฺตวา

นาหิ ปุณ อุกเปตฺตํ คพุกเสยฺย

อถ เจ ปกุกยตฺถิ ปวตฺตํ เทว”

มีความว่า ชรรมาโคอดักราชอันบุคคลผูกไว้ ทำตายเถวด้วยทผูก
ไว้ให้ขาดหนีไปได้แล้ว มิได้ปราธนาจะมาตีที่ผูกน้นอกเถา มีกรวนาฉน
โต เรากัทำตายกเกิดที่เป้นเครื่องผูกตได้แล้ว ก็มิได้เซบงเกิดในครรวร
อังกเตย ตกรวดีสัเทว ถ้าท่านปราธนา ก็จะได้ดำเรัจตั้งมิโนรตตั้งนี้ ขอ
ถวายพระพร บพิตรพระราชสมภาร

สมเด็จพระเจ้ามัตถที่บั้นประธา มีพระราชโองการครัดถามต่อไปว่า
“ภนุเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปราธนาที่พระผู้เป้นเจ้าว่า
องค์แห่งพ่อเดือเห็ดอง ๒ ประการน้น เป้นอย่างไรเถาพระผู้เป้นเจ้า

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ครานะบพิตรผู้ประ
เดิริฐุ ชรรมาพ้อเดือเห็ดองน้น เรนชอนอยในทตบคอยจับกินซึ่งหมเนือ
“ยถา” มีกรวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้ากัฟังตั้งเด้พอยในอรัญญิก
ประเทศรุกรฆมเด่นาดณะชอกคริกุหา แดพ่มไม้ดีดานะประเทศป่าช้า กอ
หญากองฟาง แดในอพิภกาค่อนแจ็งอันดังคั เป้นที่ปราศจากเดียงตักุน
นิกร บำเพ็ญภาวนาไปจนโต ซึ่งวดีมีความชำนานูในอภินญา ๖ “เอว—
เมว” มีอุปไมยดังพ้อเดือเห็ดองอันเรนชอนอยในทตบคอยจับกินซึ่งหมเนือ
“มหาราช” ขอถวายพระพร น้แหตเป้นองค่อน ๑ แห่งพ้อเดือเห็ดอง
ยุดิด้วยคำอันพระธัมมตั้งคาหกเถรเจ้าทังหลายกล่าวไว้ว่า

“ ยถาปี ที่บีโก นาม นิตยิตุวา คณหติ มิเก
ตเถวयी พุฑุชปุดุโต ยุคุดโยโค วิปลัดโก
อรณฺณึ ปวีลิตฺวาน คณฺหติ ผตมฺมคฺคณึ ”

๑๖๕

มีความว่า อินว่าพ่อเดือดร้อนซ่อนเร้นอยู่ในที่ลับคอยจับนอก
 เป็นภิกษา “ยกา” มีครุวนาณโต พระพุทธบรมครูผู้ประกอบความ
 เพียรเรียนวิปัสสนา เขาไปดีบ้างแล้ว ย่อมถือเอาซึ่งผลอันดีเลิศอุดม
 ได้ “ตถา เอว” มีอุปมาเหมือนพ่อเดือดร้อนซ่อนเร้น ซอกววยพระพร
 “ปุน จ ปรี มหาราช” ตราพระบพิตรพระราชดำมการผู้ประเสริฐ
 ประการหนึ่ง ชรรมตาว่าพ่อเดือดร้อนนั้น เมื่อจับเนื้อ ถ้าแต่เนื้อ
 นั้นหมดลงข้างซ้าย ย่อมไม่กิน “ยกา” มีครุวนาณโต พระโยคาว
 จรเจ้า ก็มีได้บริโภคนอาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เกิดด้วยกฏาวิญญัตติ
 อันจัดเป็นมิจฉาชีวะ ซึ่งสัมเด็จพระบรมโสดนาถคำดำตาดิเคียดเย็น แด
 เกิดแต่ก่อนนกรรรมต่าง ๆ “เอวเมว” มีอุปมาดังพ่อเดือดร้อนไม่
 กินเนื้อหมดลงข้างซ้ายนั้น “มหาราช” ซอกววยพระพร นี้แหละเป็น
 องค์แห่งพ่อเดือดร้อน เป็นคำรบ ๒ ยุติด้วยคำอินพระธรรมเด่นาบตี
 ดำริบุตรเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“วจีญญตฺตวิปัสสรา อปฺปนฺนํ มชฺชปายสํ
 ตฺเจ ภคฺชโต ภเวยฺยาหํ อชฺชํวโ ครหิตํ มม
 ยทิมิ เม อนฺตคฺคณํ นิกฺขมิตฺวา พหิ จเร
 เหว ภินฺนุเทยฺย มาชฺชํ จชมาโนปี ชีวคํ”

มีความว่า ข้าพเจ้าจะได้ฉันมชฺชปายาศ์ ที่เกิดขึ้นเพราะเปล่งวจี
 ญญตฺตนั้น ห้ามได้ เพราะถ้าว่าจะฉันพึงเป็นผู้มีอาชีวะอันบรรลพเจตพิงคเคียด
 ถึงมาครว่าได้จะไหลออกมาภายนอก ข้าพเจ้าจะตั้งเสียตั้งระชิวจะ
 ทำตายอาชีวะให้เสียไปเป็นอันขาด ดังนี้

อนึ่งพระอุปเดนมวังคินคบุตรก็ได้กล่าวไว้ว่า

“ ยทิป เม อนุตฺตุนิ นิภุมมิตุวา พหิ จเร
เนว ภินุเทยฺย อาชีวํ จเรยฺยาหํ อนเณถํ ”

มีความว่า แม่ มาตราว่าได้ของข้าพเจ้าจะไหลออกมาภายนอกข้าพเจ้า
จะได้ประพฤติกิเณถนกรรมทำตายอาชีวะนั้น เป็นอันว่าห้ามได้ ดังนี้
ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามดินท ปณประชาที่มีพระราชโองการทรงตั้งถามว่า “ ภานเต
นาคเณ ” ข้าแต่พระนาคเณผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้าของ องค์แห่ง
เต่ามี ๕ ประการนั้น เป็นอย่างไรเล่า

พระนาคเณจึงถวายวิดิชันนาแก่ ไซว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพร
บพิตรพระราชดำการผู้เป็นเอกอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมตาเด้านั้น
ย่อมอาศัยอยู่แต่ในน้ำ “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า
ก็แผ่เมตตาจิตตอนเยือกเย็น ตั้งใจให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งปวง
มิได้มีพยาบาทอาฆาพจองเวร ตักตัก อยู่ในพรหมวิหาร ปานดังเต่า
อันอาศัยอยู่ในน้ำนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งเต่าเป็นปฐม

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งเต่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพร
ชรรมตาเด้านั้น จมอยู่ในน้ำ โผล่ดัดศีรษะขึ้นมา ถ้าเห็นอะไรเข้า ก็กด
จมลงไป ด้วยคิดจะมีให้ไม่มีใครเห็นตน “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระ
โยคาวจรเจ้า เมื่อเกิดเด้าใกล้แล้ว ก็พองจมลงในกตางสระ คือ อารมณ
ด้วยคิดจะมีให้เกิดเห็นขาดมา “ เหวเมว ” มีอุปไมยเหมือนเต่าอันถั่ว
คนจะเห็นฉนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งเต่าคาร์บ ๒

“ ปุณฺณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราชา ” ขอถวายพระพร
 อันว่าเต้านั้น ครั้นชนมาจากหน้าแล้ว ไม่เห็นสัตว์อะไรก็ตามกายอยู่ที่
 ชายค้ำถึงดาด “ ยถา ” มีครุณานันโต พระโยทวจรเจ้า ก็พื้งนำจิตต์
 ออกจากอิริยาบถนั่งนอนแต่เดิรแล้ว ตากไว้ในดัมมปธาน ปานคุด
 เต้าตากตัวที่ค้ำถึงดาดนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งเต้าค้ำรบ ๓

“ ปุณฺณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราชา ” ขอถวายพระพร
 ธรรมคาเต้าย่อมชุกแผ่นดินลงมุดช้อนอยู่ในที่อันดังค้ำ “ ยถา ” มีครุณานันโต
 พระโยทวจรเจ้า ก็พื้งตะเคียวซึ่งตากลัดการระแแต่ค้ำธรรมเดริญ
 แล้วพื้งเขาไปอยู่ในป่าแต่ครึกหาห้วย ห้วย อันเงียบดังค้ำเป็นที่วิเวก ปาน
 คุดเต้าชุกดินช้อนค้ำด้วยนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งเต้าค้ำรบ ๔ ยุติด้วยคำ
 ที่พระอุปเสณวงคันตบศรกล่าวไว้ว่า

“ วิวิตติ อปฺปนิกุโฆลํ พาทมิกินฺเดวิตํ
 เตเว เตนาลันนิ ภิกขุ ปฏิสฺสตุถานการณนา ”
 มีความว่า ภิกษุผู้เป็นโยทวจร พื้งแต่พื้งเต้านั้นอันดังค้ำปราศจาก
 เตี้ยงกักก้อง เป็นที่อยู่อาศัยแห่งพาทมฤททั้งหลายเพราะมุ่งหมายจะหลีก
 ออกเร้น ค้าง

“ ปุณฺณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราชา ” ขอถวายพระพร
 ธรรมคาเต้า เมื่อเที่ยวไป ได้เห็นมนุษย์แต่สัตว์เหล่าใดหรือได้ยิน
 เตี้ยงอันใดอันหนึ่ง ก็หัดเขาซึ่งอวัยวะทั้ง ๕ คือเท้า ๔ แแต่ลึดะ ๑ “ สก
 กปาเด ” ในกระคองของคน มีความชวนชวนน้อย หยดหนึ่งอยู่รักษา
 กายของอาตมา “ ยถา ” มีครุณานันโต พระโยทวจรเจ้าก็พื้งนั่งอยู่

ไม่กระทบกระทั่ง อารมณ์ทั้ง ๖ ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพ ชัมมารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ดำรงระวาง ทวารทั้ง ๖ แดงตักไว้ ซึ่งใจมีสติสัมปชัญญะรักษาดมชรรวมของอาตมา อยู่ ปานดังเต่าอันรักษากายหุดอวัยวะเข้านั้น นั่นแหละเป็นองค์แห่งเต่า คำรบ ๕ ยุติด้วยกระแสพระพุทธรูฏีกา ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงไว้ ในกุ่มหมูปมสูตรตั้งยุคตนิกายว่า

“ กุมฺโมว อองฺคานิ สฺเสก กปฺปาเต
 สฺโมททํ ภิกฺขุ มโน วิตฺตเก
 อนิสฺสึโต อณฺณมเหสฺยาโน
 ปรีนิพฺพุโต นฺนฺวทฺเทยฺย กณฺมุจฺจ ”

มีความว่า ภิกษุผู้เป็นพระโยคาวจร พึงประคองซึ่งใจ มิให้ ตกอยู่ในวิตก แต่เป็นผู้ไม่คิดไปด้วยคันทหาแต่ทฐฐิ มิได้เบียดเบียฬ ผู้อื่น เป็นผู้ดับสนิทไม่กล่าวข้อนขอตติเตียนใคร ปานดังเต่าอันรักษากาย หุดหัวแต่ทำอยู่ในกระตองของตนนั้น ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปนประชา มีพระราชโองการตรัสถามต่อไปว่า “ ภูเต นาคเสน ” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชาญาณ ที่พระผู้เป็นเจ้าขององค์แห่งประการ ๑ นั้น เป็นอย่างไรเล่า

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ครานะบพิตรผู้ประเสริฐ ชรรมดาบี้ย่อมอนุโลมไปตามตมปากที่บุคคลเบา มิได้แตกแพร่ไปในที่อื่น “ ยถา ” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้าก็ปฏิบัติอนุโลมตามนวังค์คัตถุ คำดนา ที่สมเด็จพระผู้มพระภาคพุทธเจ้าตรัสไว้ ตั้งอยู่ในอนวัชชกรรม

อันต์มควร แลดวงหัดมฉรรม ปานดังเลี้ยงบ่อนมได้ แดกไปณนี้
นี้แหตเปนองค์อื่น ๑ แห่งบี ยุติด้วยคำที่พระราหุเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ นวกุเ ชินวจน อนุโตมยิกุวาน ดัพพทา
กปปีเย อนวชชสัมมี สัจจวา วายมกุตฺตวี ”

มีความว่า ภิกษุผู้โยคาวจร พึงอนุโตมในพระพุทธรูปจะมีองค์ ๙
ประการ อย่าให้ แดกออกไปทุกวันทุกเวลา ตั้งอยู่แต่ในอนวัชชกรรม
อันเปกกับปียัสมควรหาโทษมิได้ กระทำความเพียรให้ภยโยภาวะยิ่งขึ้น
ไป ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามดินทบนประชา มีพระราชโองการตรัสถามค่อไปว่า
“ ภาคุเ นาคเด็น ” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชาญาณ ที่พระผู้เป็นเจ้าของ
ว่าองค์แห่งแห่งบนประการ ๑ นั้น เป็นอย่างไรเล่า

พระนาคเด็นจึงถวายวิสัชนาว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพรพิศ
พระราชสมภารผู้ประเสริฐ ธรรมด่าว่าแห่งบนคือรางบนนั้น ย่อม
อนุโตมตามด้าบน กราบเท่าที่ตุดปลายบน มิได้ ชดชวางแนบเหนยนต์
“ ยถา ” มีครุวนานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงปฏิบัติเคารพต่อกัน
ตามที่เปนพระเถรแลภิกษุใหม่หรือปานกตาง เร่งคารวะเคารพอย่าให้ กระ
ตางกระเดื่องเคื่องแก้น พึงอนุโตมดุจรางบนอันอนุโตมตามด้าบนนั้น
นี้แหตเปนองค์อื่น ๑ แห่งแห่งบน ยุติด้วยพระพุทธรูปา ที่สมเด็จพระ
พระบรมโลกนาถเจ้าตรัสไว้ ในวิชรุปุณณกชาคกว่า

“ จาไปว นุน เม ชีโร วิสัว อนุโตมย
ปฏิตอนิ น วตุเคยยุ สโรว ชวตฺต เณ ”

มีความว่า วงศ์ของเราเป็นปราชญ์ พระพฤติเป็นอนุโถมเที่ยง
ตรงมาตุจรวงษ์มัน จะได้ ประพฤติเป็นปฏิจโถมหามิได้ คุจตุบับอันแต่น
ตรงไปตามรางบับฉนน ดงัน ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑป บณกษัตริย์ มีพระราช โองการตรัสถามคือไปว่า
“ ภาณุเต นาคเด็น ” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้าของ
องค์แห่งกามี่ ๒ ประการนั้น เป็นอย่างไร

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” คุกรบพิตรผู้ประเสริฐ
ธรรมดากว่ากาย่อมจะจับอยู่ที่เดียว เหล็ดยวแต่ไปแต่มามีความรังเกียจไป
รอบควกัดด้วย “ ยถา ” มีครุณานันโด พระโยคาวจรเจ้า ฟังมี
ดีดีล้ารวมอินทรีย์ รักษาทวารทั้ง ๖ ตั้งใจระวังตัวกัดด้วย อย่าให้
กิเลสเกิดในทวารทั้ง ๖ ได้ มีดีรักษาใจกัดด้วยโดยรอบคอบคุจกานัน
นี้เป็นองค์แห่งกาเป็นปฐม

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ขอถวายพระพร
ธรรมดากา เมื่อใด ของกินถึงโตไว้ “ กุณบ่ วา ” คือทวารศพักดี
“ อุดิฐฐิ วา ” คือ อาหารอันเป็นเดนกดี ย่อมร้องเรียกญาติของตนให้
มากิน “ ยถา ” มีครุณานันโด พระโยคาวจรเจ้าเมื่อใด ตาถลัการ
อันเป็นธรรมดา “ อนุดมโล ” โดยอย่างต่ำแต่พอบาตรของตนนั้น ก็
ฟังแจกไปแก่เพื่อนพรหมจารีอันมศีล คุจกานันร้องเรียกญาติของตนมา
ฉนน นี้แหละเป็นองค์แห่งกาคำรบ ๒ ยุติด้วยคำอันพระธรรมเด้นาบดี
ดำริบุทรเดรเจ้า กดำไว้ว่า

“ ตเจ เม อุปมาเมนติ ยถาทุขิ คปัสสิโน
ตพุเพสิ วิภชชิตวาน ตโต ภูญเชมิ โภชน ”

มีใจความว่า ถ้าแต่มีทายกทายิกามุ่ประกอบด้วยศรัทธา จะนำ
เอาอาหารมาถวายแก่ข้าดำริบทร ผู้ประพฤติคปธรรมนี้ ข้าผู้ชื่อว่า
ดำริบทรนี้ ก็จะแบ่งซึ่งอาหารนั้น แจกจ่ายถวายไปแก่ผู้มศีลให้ทุกคน
แล้วจึงจะบริโภคาอาหารต่อภายหลัง ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิดินทภินทรราชธิมมพระราชา โองการตรัสถามค่อไปว่า
“ ภูเต นาคเสน ” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้าของ อองค์
แห่งวานรมี ๒ ประการนั้น เป็นอย่างไร

พระนาคเสนจึงถวายวิดิษณาว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพรบพิตร
พระราชธมมาร ผู้เป็นอรรคภชกรียวันประเดริฐุ ธรรมดาวานรจะอาศัย
อยู่ในที่ใด ก็ยอมอยู่ที่โอกาสอันไม่ใหญ่ประกอบด้วยกิ่งก้านด้าชา ที่อวจ
เรนช่อนอยู่ได้ เพราะวานรนั้นกลัวภัย “ ยถา ” มีครุวานาณินโด พระ
โยคาวจรเจ้าจะอยู่ที่ใดก็พึงดลพรหมจารี ประเพณีท่มกศีลเจตนามหริ มี
ศีลแต่กถยานธรรม เป็นพหุศีลทรงธรรม กล่าวคำพึงรัก ควรจะเคารพ
ตามถ้อยคำควรจะรุดยติ แต่ชกชวณให้เกิดอตุสาห นี้แหละพระโยคาวจร
เจ้าคบหาซึ่งกถยานมตรตงน โดแล้วจึงอาศัยอยู่ ตุจวานรอันอาศัยอยู่
ที่ไม่ใหญ่ณนี้ นี้แหละเป็นองค์แห่งวานรเป็นปฐม

“ ปน จปร ” อีกประการหนึ่งเถ่า วานรจะเที่ยวไปในไม้อันใด
จะเขาอยู่ในที่ไม้อันใด ครันสันทยา่าราตรีแล้ว วานรก็นอนอยู่ที่ประเทศ
อันนั้น “ ยถา ” มีครุวานาณินโด พระโยคาวจรเจ้าเมื่อเที่ยวเข้าไปใน

ป้าอันโต ครั้นย่ำถันทวาราศรแล้ว พึ่งยื่นแต่เดิรจกรมหนึ่งนอนจำวักทป้า
นั้น แตมิได้วางเสียซึ่งพระสติปัญฐาน นี้แหละเป็นองค์แห่งฉนวน เป็น
คำรบ ๒ ยุติด้วยคำที่พระธรรมเด่นาบดีลัทธิบุตรเจ้ากถาวไว้ว่า

“จุกมนุโตปี ตัญจุนโต นิสฺสชฺชํ สยเนน วา
ปวเน โสภิติ ภิกฺขุ ปวณฺเฑว วณฺณินโต”

มีความว่า พระโยคาวจรเจ้า จะยืนกต จะเดิรจกรมกต หรือหนึ่ง
นอนกต ในปากกว้างย่อมงามนักษณา ภิกษุควรจะชนชมยินดีป้าอันกว้าง
นั้น ดังนี้ ขอถวายพระพร

จบโฆรสวรรคที่ ๑ แต่เพียงนี้

ในที่สุดวรรคนี้ พระคัมภรจนาจารย์จัดผูกอุทานคาถา กถาวหวัชช
บพมาตกา ที่แต่งมาแต่ช่วงตนนั่นไว้ว่า

“โฆรสโร จ กุกฺกุโฏ กตฺตทโก ที่บิณี ที่บิโก
กมุโม วโธ จ จาโป จ วายโส ธต มกฺกโฏ”

มีใจความว่า องค์แห่งฟ้ามีเสียงอันพิลึก องค์แห่งไก่ องค์แห่ง
กระแต องค์แห่งแม่เตี้อเห็ดอง องค์แห่งพ่อเตี้อเห็ดอง องค์แห่งเต่า
องค์แห่งบี้องค์แห่งแหงบน องค์แห่งกา องค์แห่งฉนวน เหล่านี้ท่าน
จัดเป็นวรรคอันหนึ่ง ดังนี้แล

ดาวฤกษ์วรรคที่ ๒

สมเด็จพระเจ้ามณฑปนักษัตรราชบัณฑิต จึงมีพระราชโองการตรัสถาม
ด้วยองค์แห่งนาคราชไป ว่าองค์อื่น ๑ แห่งนำเดาน้อยอย่างไรได้

พระนาคเดนมหาราชจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ดุกรบรมบพิตร
ผู้ประเสริฐ ชรรคมตาเถานำเตายอมเดอยไป เองวงพินเห็นยวงหนึ่งซึ่ง
หยาบหมื่นแต่ไมแห่ง เดอเดอยมานไปในเบื้องบนงอกงามอยู่ณะเบื้อง
บนนั้น “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้าฟังกระทำอารมณ
ให้เหมือนเถานำเตายอมวง หนึ่งวงเขาพระอรหัตตด้วยใจ ให้จำเรณูอยู่
ในพระอรหัตตนั้น “มหาราช” ดุกรบรมบพิตรผู้ศักดิ์ เป็นอรรค
กษัตริย์อันประเสริฐ นี้แหละเป็นองค์อื่น ๑ แห่งนำเดา ยุติด้วยคำที่พระ
ชรรคมเดนามนต์ดำริบคุรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ยถา ดาวฤกษ์ นาม   คิเณ กฏเจี ฤตตาย วา
อาตมพิศุวา โถณชุกาหิ   คโต วฑุคคิติ ฐหิติ
คเถว พุฑุชปุตเตน   อรหัตตผลตคามินา
อารมณเณ อาตมพิศุวา   วฑุคคิติพัพ อเสชณต”

มีความว่า ชรรคมตาเถานำเตายอมเองวงเห็นยวงเดอยไปบนหมื่นแต่
ไมแห่งหรือเถาวัดย์ เจริญงอกงามอยู่บนดังเถานันนันโต พระพุทธรูป
ผู้ใคร่จะบิณฑพระอรหัตตผล ก็ฟังหนึ่งอารมณเจริญพระอเสชณตนั้น
ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระบรมกษัตริราชบัณฑิต ทรงพระนามชื่อวามณฑป นนศาครราชธานี

มีความว่า อันว่าพระโยคาวจรเจ้านั้น ถึงโทษจะน้อยกถกถนิก
 ย่อมลงมาทวนคึกษาอยู่ในโลกชาบตทั้งหลายดังนี้ ขอถวายพระพร
 ส้มเต๋จบรมกษัตริย์บดี้ ทรงพระนามว่ามิตินท บินด้ากถราชธานี
 จึงมีพระราชโองการครัดถามพระนาคเด้น ด้วยองค์แห่งพีชดับค้อไปว่า
 องค์แห่งพีช ๒ ประการนั้น อย่างไรเล่า

พระนาคเด้นเถรเจ้าจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ดุกรบรมบพิตร
 ผู้ประเสริฐ “พีช นาม” ซึ่งชื่อว่าพีชพรรณขาว “อปฺปมตฺตกมุปี”
 แม้มีประมาณน้อยอันบุคคลหว่านลงในเหนอนาอันดี ทั้งฝนก็ชุกชุมชุ่ม
 รากแต่ใบ พืชที่หว่านลงนั้นไซ้ ก็ให้ผลมากนักหนา “ยถา” มีครุณา
 นั้นใด พระโยคาวจรเจ้าพึงพิจารณาดีคิด ทมิโทษอันน้อยมิให้ค้างพรอย
 เปนตำมัญญผล แลวกพึงปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี้แหละเปนองค์แห่งพีช
 เปนปฐม

“ปฺนุ จ ปฺริ” อีกประการหนึ่งเล่า “มหाराช” ดุราณะบพิตร
 พระราชดมภารผู้ประเสริฐ ทรงมตาว่าพีชอันบุคคลหว่านลงในเหนอนาที่เขา
 ชำระดีแล้ว ก็อถากถางพรวนดินไว้เป็นอันดี ย่อมงอกงามเจริญโดยเร็ว
 “ยถา” มีครุณานั้นใด พระโยคาวจรเจ้าพึงกระทำน้ำใจให้ดี อยู่ในที่
 ดังกดีแล้ว หว่านลงซึ่งจิตตนั้นในพระสติบัญญัติฐานอันเป็นเหนอนาอันดีก็
 จะเกิดผลเจริญงอกงามโดยเร็วพลัน ฉะนั้น นี้แหละเปนองค์ที่ ๒ แห่งพีช
 ยุติด้วยคำอันพระอนรุทธเถรผู้เปนเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ยถามี เขตฺเต ปรีดีทุเช พิชฺฌญฺจตุสฺส ปติฏฺฐิจิตฺติ
 โหติ วิปฺลฺลํ ผลนฺนุสฺสฺส ปรีโตเสติ กสฺสฺสโก

ตเถว โยคินา จิตฺตํ   สุนฺณาคาเร วิโธริคํ

ตฺติปฏิจฺฉานเชตฺตวเร   จิปฺปเปเว วิรฺหิตี”

มีความว่า พืชที่หว่านลงในเนื้อนาอันดีบริบูรณ์ เป็นทั้งออกงามย่อม
มีเมล็ดผดไพบถัย ให้เจ้าของนาชื่นชมยินดี ฉะนั้น พระโยคาวจรเจ้า ก็
ชำระจิตต์ให้สะอาดในอันตั้งจิตแล้ว ย่อมเจริญงอกงามในเนื้อนาอันประ
เสริฐ คือพระตฺติปฏิจฺฉาน โดยเร็วพลันดุจพืชนั้น ดังนี้ ขอถวายพระพร
สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทรราชปิตม้พระราชโองการตรัสถามพระนาค
เส่นต่อไปว่า องค์ ๑ แห่งไม้นานางนั้นอย่างไรเล่า

พระนาคเส่นจึงถวายวิสัชนาว่า “มหาราช” ตูกรบรมบพิตรผู้มี
ศักดิ์ เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมคาน่าไม้นานางนั้น ย่อมเจริญ
ในภายในแผ่นดิน งอกขึ้นได้ประมาณ ๑๐๐ ศอก “ยถา” มีความ
ฉนใด พระโยคาวจรเจ้า ก็แสวงหาพระดำมัญญมต ๔ พระปฏิสัมภิทา ๔
พระอภิญา ๖ แต่สมณะชรรมทั้งปวงในเรือนอันตั้งดี (คือในป่าอัน
ตั้งดี) ย่อมเจริญขึ้น ดุจคณ้ชานางคุดอยู่ใต้ดิน เกิดขึ้นได้ประมาณ
๑๐๐ ศอกนั้น นี้เป็นองค์อัน ๑ แห่งไม้นานางยุกติด้วยคำที่พระราชาทูลเถร
เจ้ากล่าวไว้ว่า

“ตํถกตฺถยานิกา นาม   ปาทโป ชรณฺโรโห
อนฺโตปสฺสวียเยว   สตฺตหฺตฺเต ปวชฺชมฺติ
ยถา กาดมฺหิ สฺมฺปตฺเต   ปรีปาเกน โส ทุโม
อฺพพิชฺชิตฺวาน เอกาหํ   สตฺตหฺตฺเต ปวชฺชมฺติ
เอวเมวโฆ มหาวีโร   ตํถกตฺถยานิกา วีย

อภินนุทเว สัจญณาการะ ชุมมโต อภินนุทเว”

มีความว่า ชรรมาว่าตนชานาง มีรากหย่งไปโตดินได้ ๑๐๐ คอก
ครนถังกาดอนแก่แต่เว กังอกชนวนเดียวได้ ๑๐๐ คอก ฉินใดกดี พระ
โยคาวจรเจ้า ย่อมเจริญชนในที่ตั้งโตโดยชรรมาตาคจกชานางฉินนี้ ตั้งน
ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทมิถนทรราชบิดจิงมีพระราชโองการตรัสถามองค์
แห่งนาวาคอไปว่า องค์แห่งนาวา ๓ นั้น อย่างไรได้

พระนาคเด่นเจระเจ้าจึงถวายวิสัชนาว่า “มหาราช” ทรานะบพิตร
พระราชสมภารผู้ประเสริฐ ชรรมาว่านาวานั้น คนคอด้วยเครื่องไม้
กงวานกระดานตะปุดอกหมันชญาเป็นคิน แต่มีเครื่องอุปกรณต่าง ๆ
ยอมย้งฝ่งชนท่งปวงให้ชามไปได้ ถ้าเรัจตามความปรารถนา “ยถา”
มีครุวนาฉินโต พระโยคาวจรเจ้า กังพ็วชนตั้งตัว โนมมนุษย์แต่เทวโลก
ให้ชามถึงฝ่ง ด้วยความพร้อมเพรียง กถ้าวคอเครื่องปรุงคือชรรมาต่าง ๆ
โตแก่มารยาตระแต่ศัตถุณ แดวคคปฏิบัตติ เปรียบเหมือนนาวาฉินเป็นที่จะ
บันทุกบุคคลให้ชามถึงฝ่งฉินนี้ นี้แหละเป็นองค์แห่งนาวาเป็นปฏิรม

“ปุ่น จ ปรี” อีกประการหนึ่งได้ ทรานะบพิตรผู้มคักคิดเป็นอรรค
กษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมาว่านาวา คือถ้าหากำป่นนออกดินหมนกง
ทนระดอกแต่คดินได้ “ยถา” มีครุวนาฉินโต พระโยคาวจรเจ้ากังพ็ว
กดินซึ่งคดินคือกิดัด มีประการเป็นอันมาก แดตถาถักการแต่บชววันทนา
นปไหว้ แदनินทาปะตั้งสำดุดุททุกขในตั้งสำร แต่โทษมีประการต่าง ๆ อัน

เปณิกิถด์ คุณาวาอันนอตทนระตอกคณไดฉนนัน นันแหะเพนองค้แห่ง
นาวาคำรบ ๒

“ปณ จ ปรี” อักประการหนึ่งเด้า “มหาราช” ขอลถวายพระพร
บพิตรผู้ประเสริฐ ถ้าเกานาวานัน ย่อมแต่นไปโนมหาตมฺทรอันตัก
ประกอบด้วยปลาใหญ่อันร้าย กัหาภยมิได้ “ยลา” มีครุวนานันโด
พระโยคาวจรเจ้า ฟังทรงไวซึ่งจิตค่อนรอบรูซึ่งพระจตุราริยตั้งมีปรีวิฏ
ด้ามอาการดีบดอง แดชวณชววยซึ่งบารมีอันจะมชช้เดี่ยซึ่งตัญญาทั้งปวง

คุณาวาอันแต่นไปโนมหาตมฺทร ไม่มีภยฉนนัน นันแหะเพนองค้แห่งนาวา
คำรบ ๓ ยุคิตด้วยพระพุทชฏีกา ที่ลัมเด้าพระมหากรรุณาเจ้าครัดพระ
ดัตถธรรมเทศนาไว้ โนตัจจตั้งยุคค่อนมโนตั้งยุคตนิกายอันประเสริฐว่าดังนี้

“จินุเศยยาถ คุมุเห ภิกขเว อิทํ ทุกฺขนฺติ ฯ ๓ ฯ จินุเศยยาถ
อิทํ ทุกฺขนฺติโรคาณินํปฏิปทา”

มีความว่า “ภิกขเว” ตกรภิกษทั้งปวงท่านจงคิดถึงดัตถธรรมทั้ง ๔
ว่า “อิทํ” ดั้งนี้แหะเรียกวากองทุกข์ ดั้งนี้แหะเรียกวาทุกขดมฺททัย
ดั้งนี้แหะเรียกวาทุกขนโรช ดั้งนี้แหะเรียกวาทุกขนโรชคามินํปฏิปทา
ดั้งนี้ ขอลถวายพระพร

ลัมเด้าพระเจ้ามดินทภูมินทวราชิบดี จึงมีพระราชโองการตรัดถามด้วย
องค้แห่งนาวาอันคิดได้โครกอยู่ในมหาตมฺทร ๒ ประการต่อไป

พระนาคเด้นจึงถววยพระพรว่า “มหาราช” ตูรานะมหาบพิตรผู้
ประเสริฐ ชรรมตาว่านาวาที่คิดได้โครกอยู่ในมหาตมฺทรนั้น ย่อมจะ
กระทบไปด้วยคัตนแดระตอกเพนอันมาก นาวานันคิดแน่มมิหตุคแต่นไปลั

ที่อื่นใด “ ยถา ” มีครุณาณินโด พระโยคาวจรเจ้าพึงยังจิตที่จะให้ของ
 อยู่ในดาวที่จะประหารซึ่งมหาวัดกอันมาก แดวาระ โทณะ โมะหะ
 มิให้เกิดในสันดานใด เร่งรักษาจิตไว้อย่าให้เผลวไปในที่อื่นใด คุณาวา
 อันคิดในโลโคกรของอยู่ในมหาสมุทร มิได้ไปในที่อื่นนั้น นั่นแหละเป็น
 องค์แห่งนาวาเป็นปฐม

“ มหาราช ” ตูรานะบพิตรผู้เป็นจอมกษัตริย์อันประเสริฐ องค์
 แห่งนาวาซึ่งอยู่ในมหาสมุทร อีกอย่างหนึ่งนั้น ก็อนาวามิได้หวั่นไหว
 จมตึงตงอยู่ในน้ำลึกแล้ว มิได้เลื่อนไปอื่น จมอยู่ที่เดียว “ ยถา ” มี
 ครุณาณินโด พระโยคาวจรเจ้า มิได้จมอยู่ในตาบดัดการ แดที่เคาพ
 นบนอบนับถือ พึงหาเลี้ยงชีวิตพอเป็นยาปนมิตร ตั้งจิตไว้แน่วแน่ตั้งอยู่
 คุณาวาจมอยู่ในน้ำนั้น นั่นแหละเป็นองค์แห่งนาวาอันซึ่งอยู่ในมหาสมุทร
 ที่คำรบ ๒ ยุติด้วยคำอันพระธรรมเสนาบดีดำริบุตรเจ้ากล่าวไว้

“ ยถา สุมุเท ดคุณกา น ปลวติ วิดีทติ

ตถา ตาภตักกาเรน มา ดคุเคถ ปลีทถ ”

มีความว่า นาวาเมื่อจมลงในมหาสมุทร มิได้หวั่นไหวแต่ตั้งอยู่ที่
 เดียวณินโด พระโยคาวจรเจ้า ก็มีได้จมอยู่ในตาบดัดการ คุณาวาอัน
 คิดอยู่ในมหาสมุทร นั้นนั้น ดังนี้ ขอดววยพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทกษัตริย์จึงมีพระราชโองการตรัสถามด้วย
 องค์แห่งเดากระโถงสืบไปว่า องค์ใด แห่งเดากระโถงนั้นอย่างไรเล่า

พระนาคเสนาบดีเจ้าวิเศษเห็นว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรผู้มั่งคั่ง
 เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “ กุโป นาม ” ชื่ออันว่าเดากระโถง ย่อม

ทรงไว้ซึ่งใบแต่เชือกแตรออกได้ชนิดใด พระโยคาวจรเจ้า ฟังประกอบทรง
 ไว้ซึ่งสัตว์สี่ปชัญญะรอรอบคอบ คือ ในเวลาจะเดิน ขึ้น นั่ง นอนกต ใน
 เวลาก้าวไปถอยหลังกลับกต ในเวลาเหยียดไปแถมมากต ในเวลาเข้า
 เหยียดออกกต ในเวลาห่มผ้าสังฆาฏิหรือจีวรหรืออุบาสกรกต ในเวลา
 ฉนหรือเคียวแต่ตมรดกต ในเวลาถ่ายอุจจาระปัสสาวะกต ในเวลาเดินไป
 แดงน้อยยืนน้อย นอนน้อยค่น้อยพดอยนั่งอยกต ฟังสัตว์สี่ปชัญญะประจำ
 อยุทธกเมื่อ ตจเส้ากระโถงอันทรงไว้ซึ่งใบแตรออกแต่เชือกนั้น นี้แหละเป็น
 องค์แห่งเส้ากระโถงประการ ๑ ยุคด้วยพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริยา
 เจ้าหากตรัสพระดีที่ธรรมทศนาไว้ว่า

“ สโต ภิกขเว ภิกขุ วิหเรยฺย สัมปชาโน อโย คุมุหากั
 อนุตฺตํ ”

มีความว่า “ ภิกขเว ” ตกรท่านทั้งหลาย ภิกขุฟังสัตว์สี่ปชัญญะ
 แล้ว จึงนำเพณีสมนชรรมอัยด้วยสัตว์สี่ปชัญญะ นี้เป็นอนุตตํคำสั่ง
 ดอน ที่เราให้ท่านทั้งหลาย คึงน ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชบิด จึ่งมีพระราชโองการตรัสถามซึ่ง
 องค์ ๓ แห่งตาคาตนหนดับไป

พระนาคเด่นจึงวิดิษนาว่า “ มหาราช ” ตราณะบพิตรพระราชสม
 ภารผู้ประเสริฐ “ นิยามโก นาม ” ชื่ออันว่าตนหนยอมมีสติ มัชยค
 อยุทธกตวางวันกตวางคินคอบยุดำเภา “ ยถา ” มีครุณาฉันใด พระโยคา
 วจรเจ้าพึงกระทำเหมือนตนหนนนี้ ออย่าประมาททั้งกลางวันแถกวางคิน

พึงรักษาจิตต์ของอาตมาด้วยโยนิได้มณฑิการบัญญัติเหมือนฉันนั้น นี่แหละ
เป็นองค์หนึ่งแห่งคณน จิตเป็นปฐม “มหाराช” ขอถวายพระพร
ดิมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าโตมพระพุทธรูปภาครัตไว้ ในพระธรรมบทว่า

“อุปปมาทรรตา โลก ติจิตตมณุกุชถ

ทุกศา อุตุชรรตตานัน ปงเก ดันโนว กุณฺชโร”

มีความว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท รักษาใจซึ่งจิตต์ของ
คน เพียรที่จะให้พ้นกิเลส ดุจพระยาคุณฺชโรอันคคอยู่ในเบือกคตม อันเพียร
จะขึ้นจากเบือกคตมฉัน

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ขอถวายพระพร
ธรรมภาว่าคณนยอมริว่า ที่นั้นเป็นได้โครก ที่นั้นไปด้วัดดี ในนที่ทาง
ดิมทร “ยถา” มีครุวนาฉันโต พระโยคาวจรเจ้ากักำหนดได้ว่า ธรรม
ตั้งนี้เป็นโทษ ธรรมตั้งนี้หาโทษมิได้ ตั้งนี้ควรเดฟ ตั้งนี้ไม่ควรเดฟ ตั้ง
นี้เดว ตั้งนี้ประณีต ตั้งนี้คำเป็นกณหมบักษ ตั้งนี้ชาวเป็นล็กกบักษ มี
อุปไมยเหมือนคณนฉันนี้ นี่แหละเป็นองค์แห่งคณนเป็นคำรบ ๒

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ขอถวายพระพร
ธรรมภาว่าคณน ย่อมตงเข้มกวยตนเอง มีให้ลูนถกคองระวงเรือไม่
ให้เป็นอันคราย “ยถา” มีครุวนาฉันโต พระโยคาวจร ก็พึงตงเข้มคค
ความดำรวมจิตรเป็นอันดี ระวงมีให้ตริกไปในอกุศลวิตกอันตามกเหมือน
ฉันนั้น นี่แหละเป็นองค์แห่งคณนที่คำรบ ๓ ยกด้วยพระพุทธรูปภาครัตไว้
พระดิมมาดิมพุทธรเจ้า ครัตไว้ ในตั้งยุตคณิกายว่า

“ มา ภิกษเว ปาปเก อกุสเถ วิตกุเถ, เดชยุถิถิ กามวิตกุกิ
พยาปาตวิตกุกิ วิหิตาวิตกุกิ ”

มีความว่า “ ภิกษเว ” ตูรานะภิกษุทั้งหลาย ท่านอย่าได้วิตกถึง
อกุศลอันเป็นบาป อกุศลที่เป็นบาปคือสิ่งใด คือกามวิตกประการ ๑ พยา
ปาตวิตกประการ ๑ วิหิงสาวิตกประการ ๑ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลสุพรรณภูมิทรงรับสั่ง จึงครัดตามด้วยองค์แห่งคนทำการงาร
ต่อไปว่า องค์ ๑ แห่งคนทำการงารนั้น อย่างไรเล่า

พระภาคเจ้าจึงวิสัชนาว่า “ มหาราช ” ตูรานะบริพิตธุประเดริฐู
บุคคลกระทำการงารนั้นคิดดังนี้ว่า “ อหิ ” อันว่าอาตมา “ ภคฺติโก ”
จะกระทำการจ้างท่านด้วยหวังว่าจะได้ค่าจ้างมาก ทนอาตมาไม่ประมาท
แล้ว จะกระทำให้ได้การงาร ความนี้เปรียบฉันใด พระโยคาวจรเจ้า
พึงคิดดังนี้ว่า “ อหิ ” อันว่าอาตมาจะพิจารณาซึ่งมหาภคฺตกายทั้ง ๔ คือ
พิจารณากายเป็นปฏิรูปี อาโป เตโช วาโย ให้อะไรอย่างหนึ่ง ไม่ประมาท ให้
จิตต์เป็นเอกัคคคามีสังคติมปชฺฌณะรวุโอบคอบ อาตมาก็จะพ้นจากชาติชรา
พยาธิมรณะ โสภปริเทวทุกข โทมนัสอุปายาส ทนอาตมาไม่ประมาทแล้ว
พึงคิดเหมือนกันกับคนกระทำภคฺตกรรมนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งคนกระทำ
การงารอัน ๑ ยุคด้วยคำที่พระธรรมเสนาบดีดำรัสตรเจ้ากถาวาได้ ดังนี้

“ กายิ อิมิ สัมมุตถ ปริชานาถ ปุณฺณปุณฺนิ
กาเย ธมฺภาว วิทิตฺวา ทฺกฺขณฺตฺถนฺตํ กิริตฺตถ ”

มีความว่า ท่านทั้งหลายจงพิจารณากำหนดซึ่งกายของอาตมานี้

เนื่องๆ ท่านทั้งหลาย รักรูความเป็นจริงในกายนี้แล้ว จักกระทำที่สุดแห่ง
ทุกข์ได้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ากรุงมิตินทภูมินทรราชบิด จึ่งตรัสถามด้วยองค์แห่ง
สมุทรต่อไปว่า องค์แห่งมหาสมุทร ๕ นั้น คืออะไรบ้าง

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรผู้มั่งคั่ง
เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรวมว่ามหาสมุทรนั้นมีได้มีซากศพพิด
อยู่ “ยถา” มีครุวนาณินโด พระโยคาวจรเจ้า มิได้คิดอยู่ด้วย ภาวะ
โทษ โมหะ มานะ มกษะ คือตบหลุดคุณท่าน แดกระหนึ วิตยา มายา
ดำไทย ใจมิโกลง โกลหก ทุกจริต มตทินกิดล ดุจพระมหาสมุทรอันมิได้
เจือไปด้วยอสุภ ฌนั้น นี้แหละเป็นองค์อัน ๑ แห่งมหาสมุทร จัดเป็นปฐม

“ปุน จ ปวี มหाराช” ตูรานะบพิตรผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
อีกประการหนึ่งเถ่า มหาสมุทรทรงไว้ ซึ่งแก้วมุกดาแก้วไพโรทริย์ แก้วประ
พาฬแก้วมณี มีประการต่างๆ มิได้เรียกรายไปในภายนอก “ยถา” มี
อุปมาณินโด พระโยคาวจรเจ้าได้แล้วซึ่งมรรคแถมต วิโมกข์ดำริดมาบัต
แต่พระวิปัสสนาพระอภิญญาณ ๖ ซึ่งจัดเป็นแก้วอันเลิศต่างๆ ก็พึงรักษา
ไว้ภายในจิตต์ มิได้ให้แพร่ไปภายนอก ดุจมหาสมุทรทรงไว้ ซึ่งแก้ว
ต่างๆ นั้น นี้แหละเป็นองค์กำรบ ๒ แห่งมหาสมุทร

“ปุน จ ปวี มหाराช” ตูรานะมหาบพิตรผู้มั่งคั่งเป็นอรรค
กษัตริย์อันประเสริฐ ชรรวมว่ามหาสมุทร ย่อมเป็นที่อยู่แห่งมหาภูต
เป็นอันมากณินโด พระโยคาวจรเจ้า พึงเข้าไปใกล้แล้วซึ่งพรหมจารีเป็น
กัถยานมิตร “อปฺปิ จุณฺ ๑ สฺนฺ ตฺวฺ จู” อันมีกนน้อยอันโคษ แดกถ้าว

แม่เพราะเหตุแห่งชีวิต ดึกซาบทมิดีคางพร้อยถอยไปได้ ฤกษ์สัมฤทธิ์อัน
เบี่ยมด้วยนาตงน ขอถวายพระพร

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่ง สัมฤทธิ์ไม่รุ่มเต็มด้วยน้ำอันไหลมาแต่
แม่น้ำทางปวง คือคงคา ยมนา อจิรวัด ธรรม มหิ แด่น้ำอันตกจากอากาศ
ด้วยฉนวนใดก็ดี พระโยคาวจรเจ้าจะไต่ เบื่อหน่ายในที่จะฟังซึ่งสรรพถกถา
บาดี แดพระอภิธรรม พระวินัย พระสูตรเป็นบทวิคคหะ แดเป็นบท
วิภคิต แดคำตั้งสอนของสมเด็จพระมหากรุณาองค์ ๙ ประการนั้น หามิได้
ฤกษ์สัมฤทธิ์ รุ่มเต็มด้วยน้ำอัน นี้แหละเป็นองค์คำรบ ๕ แห่งมหาสัมฤทธิ์
ยุคด้วยพระพุทธรูปที่สมเด็จพระมหากรุณาเจ้าตรัสไว้ ในมหาสุตตได้ม
ชาตกว่า

“อภิกิ ยถา ตินกฎจี ทนุโต
น ตปฺปติ สาคโร วา น นทีหิ
เอวปี เว ปณฺฑิตา ราชเลฏฺฐ
ธมฺมํ สํคฺวา น ตปฺปนฺติ สฺภาสึเตน”

มีใจความว่า “ราชเลฏฐ” ตูรานะบพิตรพระราชสัมภารผู้ประเสริฐ
ธรรมกว่าเพลิงไหม้หญ้าแห้งแถมมิได้ รุ่ม อิม แด่สัมฤทธิ์อันใหญ่เต็ม
ด้วยน้ำ “ยถา” มีกรวดน้ำอันใด พระโยคาวจรเจ้าก็มีได้ อิมด้วยสัมฤทธิ์
ฤกษ์เพลิงแแต่สัมฤทธิ์นั้นนี้ ดงน ขอถวายพระพร

จบดาวฤตดาวรรคที่ ๒ แต่เท่านี้

ในที่สุดวรรคนี้พระคณิศรจนาจารย์เจ้า ผู้กฤษณาคาถากถ่าวหัวชอบท
มาติกา ที่แสดงมาแแต่ข้างคณินนไว้ว่า

“ดาวุตตา ๑ ปทุมมี พืช์ ด้าถกถุยาณิกา
นาวา ๑ นาวาถคฺคนิ กุโป นิยามิโก ตถา
กมุขกาโร สมุทโท ๑ วุโค เตน ปวฺจจติ”

มีใจความว่า องค์แห่งน้ำเต้า องค์แห่งประทุม องค์แห่งพืช องค์แห่งไม้อานาง องค์แห่งเรือ องค์แห่งเรือที่ติดได้โคจรก องค์แห่งเส้ากระโถง องค์แห่งคันหน องค์แห่งคนทำการงาร องค์แห่งสมุทร เหล่านี้ท่านจัดเป็นวรรคอื่น ๑ ดังนี้แล

มิตินทบัญญัติ จักกวัตติวรรค ที่ ๓

สมเด็จพระเจ้ามิตินทป็นสาคตราช จึงมีพระราชโองการประภาษถามในองค์ ๕ แห่งปฐพีกะพระนาคเด่นดืบต่อไป

พระนาคเด่นจึงถวายพระพรว่า องค์แห่งปฐพีนั้น บุคคลจะเรียวยางตงซึ่งของอันพึงใจ แตมิได้ พึงใจ คือเด้มหะแต่น้ำมูกน้ำตาย ถ้ายอจวระบัสส้าวระตงกัต ปฐพีมิได้ยนิดยนราย “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้านั้น จะได้ถาถอันพึงใจไม่พึงใจกัต จะมียศหรือความเด้อมยศกัต จะได้สรรเดริณินทาสุทุกขสิ่งใด ๆ กัต ก็มีอารมณ์เป็นอุเบกขาคือองค์ที่ไม่หวนไหวคจปฐพีณั้น นี้เป็นองค์แห่งปฐพีเป็นปฐม

อนึ่งองค์แห่งปฐพีที่ ๒ คือธรรมดาแผ่นดิน ห่อนถึงความประคัมบด้วยเครื่องประคัมแดดดูบได้ ต้องอบตวยกดินของอาตมา “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ย่อมประคัมประคาคือนุ่หมักถ้ายะ ออย่าได้ตะ

เดียซึ่งกดินแห่งคน กถาวคือพระจุปาริสัตหศีค แดปาคโมกขตั้งวรศีค
แดบัจยตั้งนิตศีค แดอินทริยตั้งวรศีค มีอุปมาคังนััน นัันเปนองคแห่ง
ปฐพีคัารบ ๒

“ปุน จ ปรี” อักประการหนึ่งเต่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระ
ราชธมการผู้ประเดริฐู ขรรคมดาว่าปฐพี ย่อมคันมิได้เปโนโพรง เปนแห่ง
เดียวนนินได้คั พระโยคาวจรเจ้า ฟังรักษาศีคบริสุทธีเปนแห่งเดียวน มิได้
ค่างพร้อยเปนช่องเปนโพรง คัจปฐพีคังนััน นัันเปนองคแห่งปฐพีคัารบ ๓

“ปุน จ ปรี” อักประการหนึ่งเต่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระ
ราชธมการผู้ประเดริฐู แ่นดินเปนที่ทรวงไวซึ่งคามนิคมขนบท พุกษา
บรรพคณวนที่ ดัระโปกขรณัณมฤคคัมภษนรณาร มิไคโรเบอหน่ายเกยจ
ครัน “ยตา” มีครวนาณัณไค พระโยคาวจรเจ้า ย่อมให้ โอวาทความ
ตั้งต่อน ยังตั้งวให้ วักระแดธรรม คักเตอนให้อดสาหระอาจหาญ แดมิ
ไคโรเบอที่จะฟังพระสัทธรรมเทคณาจกแผ่นดินคณนััน นัันแหะเปนองคที่ ๔
แห่งปฐพี

“ปุน จ ปรี” อักประการหนึ่งเต่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระ
ราชธมการผู้มคักคั เปนอรรคกษตริยอนประเดริฐู แ่นดินนัันที่จะคัคราย
เบยคเบยพลัดทวหามิไค หรือจะยินตค้อม ไคคัหามิไค คณไค พระโยคาวจร
เจ้า ก็ฟังปราศจากคความยินคแดคความยินราย คัจพนพลุทธาณััน นัันเป
นองคัารบ ๕ แห่งปฐพี ยุคคด้วยคัอันอุปาคักาชอว่า จุลลัฎฐาทา กถาว
ไคว่า

“เอกญฺจปาหํ วาติยา   ตจฺเจ กมุเปตมานโธ
 เอกญฺจปาหํ คนฺเชน   อาติมุเปยฺย ปโมทิตो
 อหฺมตฺมิ ปฏิฆํ นตฺถิ   ราโค อตฺถิ น วิชฺชติ
 ปจฺจวิตฺตํ จิตฺตํ ทว   ตาทิสฺสา ตมฺณา มม”

มีความว่า แต่ก่อนข้าได้มีใจกำเริบ ชาติตัวด้วยอาวธมัตพร้าอย่าง ๑
 อีกอย่าง ๑ ชาติบทาของหอมแล้วชนมนันต์ บदनจิตคชาไม่มีปฏิชะ
 โทสะแตราคะอดมมานะ จิตต์ของท่านเป็นคจฺหน่งพนพลุชา ตมฺณะของข้า
 ก็เช่นนน คงน ขอลถวายพระพร

ตมฺเตจฺพระเจามดินทกฺมินทรราชิปตมฺพระราชโองการตรัดตามองค์ ๕
 แห่งนำดับไป

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ตฺรานะบพิตรพระราช
 ตมฺถารุผู้ประเดริฐุ ชรรมควาน้ำที่ไม่ชุ่มไม่มัว ได้อยู่เป็นปรกคิบริตฺตํ
 นกคฺนโธ พระโยคาวจรเจ้า ก็มิได้พุกจาอบายแบายคายจะหาตภา มีจิตต์
 บริตฺตํเป็นอนันต์ ตฺจน้ำอนบริตฺตํคฺนนั้น นี้แหะเป็นองคฺแห่งนำเป็นปฐม

“ปฺน จ ปรี” ประการหนึ่งเต่า “มหาราช” ตฺรานะบพิตรพระราช
 ตมฺถารุผู้ประเดริฐุ ชรรมควาน้ำแล้ว เย็นอยู่เป็นปรกคิ “ยถา”
 มีครวนาคคฺนโธ พระโยคาวจรเจ้า ประกอบด้วยชนตเมตตา มิได้มัวหิงด้า
 คิตฺกรณด้าตัว มีจิตต์เมตตาจริง ๆ ตฺจน้ำอันเย็นคฺนนั้น นี้แหะเป็นองคฺ
 แห่งนำคำรบ ๒

“ปุณ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “อัย อายไป” อันว่านานมชาติ
 อันต์อาด ดิ่งโตเปนมตทินกัซกต่างให้ต์อาดได้ฉันใด พระโยคาวจรเจ้า
 จะเขาไปปากดี จะเขาไปมาหนัก ก็พึงกระทำใหม่โทษในอุปัชฌาย์แต่
 อาจารย์ หมดมตทินตจนาคณนิน นีเปนองค์แห่งนำคาร์บ ๓

“ปุณ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตูรานะบิพิตรพระ
 ราชสัมภาร ผู้เปนองค์กษัตริย์อันประเสริฐ “อัย อายไป” อันว่านาน
 เปนที่ปราดนาแห่งคนเปอนันมาก “ยถา” มีครุจนาคันใด พระโยคาวจร
 เจ้า พึงยังจิตต์ให้ต์ดีเดธสันโดย ก็จะเป็นที่ปราดนาทำบุญแห่งมนุษย์นกร
 แดเทวาทั้งปวง ตูจนาคันเปอนันที่ปราดนาแห่งคนเปอนันมากฉันนิน นีเป
 องค์แห่งนำคาร์บ ๔

“ปุณ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตูรานะบิพิตรพระ
 ราชสัมภารผู้ประเสริฐ “อัย อายไป” อันว่านาน ย่อมให้ต์สำเร็จประ
 โยชน์แก่คนทั้งปวง อันตมกน “ยถา” มีครุจนาคันใด พระโยคาวจรเจ้า
 จะได้ทีเตาะจิฉาท แดจะได้ประมาทด้วยทายววาจาใจ แก่บุคคลอื่นนินหา
 มิได้ มีแต่จะให้ต์ดีควเปอนัน ตูจนาคันเปอนันประโยชน์แก่ต์ควทั้งหลายฉันนิน
 นีเปนองค์แห่งนำคาร์บ ๕ ยุตด้วยพระพุทฐัญญา ที่ต์มเด็จพระมหากรรณา
 เจ้า ครรดีได้ ไนกณหชาตกว่า

“จณเจ เม อโท สกุก สัพพุกคานมิสฺส
 น มโน วา สิริ วา มํ กเต สกุก กสฺสสิ
 กทาจิ อูปหุญญेतถ เอตํ สกุก วริ วเร”

มีความว่า ข้าแต่สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีนามว่าดีกษะเป็นอิสระ
 เด็กลี้ภัยใหญ่กว่าสัตว์พรตสัตว์ ถ้าแต่ว่าพระองค์จะพระราชทานพร แก่ข้าพระ
 บาทแต่ขอไซ้ ข้าพระบาทจะขอเด็กเอกเขาพรนี้ คือข้าพระบาทมีความ
 ปราศณา มีใหญ่โตมหิงรบกวนใจให้เดือดร้อน แต่เบียดเบียนพัวร่างกาย
 ให้เจ็บป่วยเวทนา แม้ในเวลาบางคราวบางสมัย ขอพระองค์จงโปรด
 ประสิทธิ์พรอันนี้ ให้แก่ข้าพระบาทตามประสงค์ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชกุมารีจึงมีพระราชโองการตรัสถามว่าองค์
 ๕ แห่งเพลิงนั้น คืออะไรบ้าง

พระนาคเดิ้นจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตรานะบทิทรพระราช
 สัมภการผู้ประเสริฐ อันว่าองค์แห่งเพลิงเป็นปฐมนั้น ก็คือธรรมตาว่าเพลิง
 ย่อมเผาเอาซึ่งสิ่งทั้งปวง เป็นอันว่าหญาแห่งนั้นให้ไหม้ได้ชนิดใด พระ
 โยคาวจรเจ้า ทั้งเผาเสียซึ่งกิตติอันเป็นภายในแต่ภายนอก อันเป็นอริ
 ฐารมณแต่อนิฐารมณ ด้วยเพลิงคือเมตตญาณอันนั้น นี้เป็นองค์แห่ง
 เพลิงเป็นปฐม

“ปณ จ ปวิ” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตรานะบทิทร
 พระราชสัมภการ ผู้เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “เตโช” อันว่า
 เพลิงนี้ “นันทุโย อการุณิโก” จะใดกรุณาจักใคร่เชื้อหญาแต่ไม่ผู้
 ึ่งหลายหามาได้ “ยธา” มีครุณานันใด พระโยคาวจรเจ้า ก็มิได้
 รกใครมิได้เห็นครุณาต่ออีกเด็ดทั้งปวง ดุจไฟนั้นนั้น นี้เป็นองค์แห่งเพลิง
 เป็นคำรบ ๒

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ครอบนบพิตร
 พระราชดมภการผู้มคักคี่ เป็นอรรวคกษครียอนประเดริฐู เตโชนนั้นห้าม
 เดียซึ่งหนาวได “ยลา” มีครวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้ากัฟงทำให้
 รอน คือ ภาระทำคความเพียรฆ่าเดียซึ่งกิดล็ด คุจุเพลิงอนห้ามเยนแตหนาว
 ฉนนั้น นี้เปนองคแห่งเพลิงค้ำรบ ๓

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ครอบนบพิตร
 พระราชดมภการผู้ประเดริฐู “เตโช” อนฉว่าเพลิงนั้น มีแค่จะพลุงไปให้
 รอนเหอุน “ยลา” มีครวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า อย่าฟงคค
 มัวเมาแตเบียดเบียดพมโต ฟงกระทำใจคเพลิงอนรอนทำให้อนนนั้น นี้
 เปนองคแห่งเพลิงค้ำรบ ๔

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ครอบนบพิตร
 พระราชดมภการผู้ประเดริฐู องคแห่งเพลิงเปนค้ำรบ ๕ นั้น ได้แก
 แล่งเพลิงอนด่วาง กำจคเดียซึ่งมีตมนอนชการ “ยลา” มีครวนาฉนโต
 พระโยคาวจรเจ้า ฟงล้าคางซึ่งญาณาโตก กำจคเดียซึ่งอวิชชนชการ
 คือกองอวิชชาอนมคฉนนั้น นี้เปนองคแห่งเพลิงค้ำรบ ๕ ยุคคด้วยพระพุท
 ฐิกา ที่สมเดจพระดัมมาดัมพุทชภควันคบพิตร ครดีไปรดประทาน
 ดั่งส่อนพระบวรพุทชบีโยรธาหุดเถร ด้วยบาดีว่า

“เตโชดัม ราหุด ภาวนั ภาวเอหิ เตโชดัม หิ เต ราหุด ภาวกร
 ภาวยโต เย อปฺปุนา กุสตา คตุส จิตฺตึ น ปริยาทาย ชุสฺสตี”

พระพุทฐิกานั ดัมเดจพระมหากุณาดัมมาดัมพุทชภควันคบพิตร
 ครดีไปรดว่า คุกรราหุดภาวนาเลมอด้วยเตโช เธอจจจำเริญภาวนา

กระทำจิตต์ของอาตมาให้เหมือนเตโช เมื่อเธอเจริญภาวนาคงนี้ จะ
เกิดมีแต่กุศต อกุศตก็จะไม่ครอบงำจิตต์ของเธอตั้งนี้ ขอถวายพระพร
สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทรราชบิด จั้มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนุเต” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์ องค์ ๕ แห่งวาโย
นั้นอย่างไร

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราช
สมภารผู้มศักดิ์เป็นอรรคษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมด่าว่าวาโยย่อม
พัดหอบหวนกลิ่นดอกไม้ ในแถวแนวป่า ให้หอมหวนเฟื่องฟูไป “ยถา”
มีครุณานันโด พระโยคาวจรเจ้า พึงยินดีในราวป่ามีดอกไม้ อันหอม
บริสุทธิ คือ พระวิมุตติธรรม ตูควาโยพัดไปในป่าฉนั้น นี้เป็นองค์แห่ง
วาโยเป็นปฐม

“ปุน จ ปรี มหาราช” อีกประการหนึ่ง ตูรานะบพิตรพระราช
สมภารผู้มศักดิ์อันประเสริฐ “วาโย” อันว่าลมย่อมพัดหมุ่ไม่ทั้งปวง
ให้วนาศ ทำให้ไค่นใด หมดตอดถึงรากแก้วฉนั้นโต พระโยคาวจรเจ้า
ก็พึงพิจารณาไปในราวป่าคือดังชารชรรม แล้วพึงกำจัดเสียซึ่งกิเลส ทำ
ให้พินาศหลุดถอนจากสันดานตูลวาโยฉนั้น นี้เป็นองค์แห่งวาโยเป็น

คำรบ ๒

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเต้า ตูรานะบพิตรพระราชสมภาร
ผู้มศักดิ์เป็นอรรคษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมด่าว่าวาโย ย่อมพัด
ไปในอากาศฉนั้นโต พระโยคาวจรเจ้า พึงกระทำจิตต์ให้เที่ยวไปใน
โลกุตตรธรรมตูลจุมอันพัดไปในอากาศฉนั้น นี้เป็นองค์วาโยคำรบ ๓

“ปุน จ ปรี” ประการหนึ่งเล่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระ
 ราชมการผู้ประเสริฐ “วาโย” อันว่าดม ย่อมพัดพาถิ่นพงผนไค
 พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงเสด็จถิ่นค้ำแห่งตน ตุดมอันหอบหวนให้กดิ
 พงไปณนั้น นั่นแหละเป็นองค์แห่งวาโยค้ำรบ ๔

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเล่า “วาโย” อันว่าดม “นิราตโย”
 ปรากฏจากที่อยู่หาอาศัยมิได้ มิได้ปรากฏว่าอยู่ที่ไหน “ยธา” มีครุณา
 ฉนไค พระโยคาวจรเจ้า มิได้อาศัยด้วยที่อยู่ พ้นจากสันถวรภักไค
 ท่านผู้ใด ตุดวาโยฉนนั้น นั่นเป็นองค์แห่งวาโยค้ำรบ ๕ ยุคด้วยพระพุท
 ฎกา ที่ตั้งเศ็จพระมหากษัตริศคุณเจ้า ครดิไว้ ในดุคตนิบาตว่า

“ตฺถวโต ภยํ ชาคํ นิเกตา ชายเต วโร
 อนิเกตมตฺถวโต เอวํ เว มุนิสฺสํ”

มีความว่า เมื่อไม่มีที่อยู่ไม่มีสันถวรภักไคแล้ว ความกดิแจจดี
 ก็ห้ามมิ นั่นเป็นความเห็นของนักปราชญ์ทั้งหลาย ดังนี้ ขชถววยพระพร

ตมเศ็จพระเจ้ามดินทภมินทรารบดิ จึงมีพระราชโองการตรดิถามว่า
 “ภนฺเต” ข้าเศ็จพระผู้เป็นเจาผู้ปรีชาเฉติมปราชญ์ องค์ ๕ แห่ง
 บรรพคนนี้อย่างไร

พระนาคเศ็จจึงถววยพระพรว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราชม
 การผู้ศักดิ์เป็นอรรคยศขริยอนประเสริฐ ขรรวมว่าภเขาเป็น
 ของไม้หวนไหว ไม่โยกคคองคั่งขยู่คั่งที่ แม้จะถูกตมพคคักเท่าใด ๑
 ก็ไม่สะเทอนไค “ยธา” มีครุณาฉนไค พระโยคาวจรเจ้า พึงเป็น
 ผู้คั่งที่ไม้หวนไหวในความนับถอแต่ไม่นับถอ ในความทำคคแต่ทำชว ความ

เคารพแต่ไม่เคารพ ในยศแต่ความดีอมยศ ความนิมิตถาวรเจริญ
 แด่ทุกขัตถ์ แด่รูปได้ยงกตินรดีโณฐฐัพพ อันบุคคลพึงปราถนา ไม่
 กำหนดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ไม่ขัดเคืองในอารมณ์เป
 ที่ตั้งแห่งความขัดเคือง ไม่ดุ่มหลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความดุ่มหลง
 เป็นผู้คงที่จตุกขาณินนี้ เป็นองค์แห่งบรรพตเป็นปฐม สมด้วยพระพุท
 ฎีกา อันสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้าศรีสวัสดิ์ว่า

“ได้โต ยธา เอกสนโน วาเตน น สัมมัตติ

เอวํ นิหุทาปัสสัสสุ น สมิญชฺชนฺติ ปณฺฑิตีตา”

มีความว่า ภูเขาเป็นแห่งเดียวไม่มีโพรง ย่อมไม่สะเทือนหวั่นไหว
 ด้วยลม ฉนโค บันฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหว ในเพราะความ
 นิมิตถาวรเจริญเหมือนฉนนั้น ดังนี้ ขอถวายพระพร

“ปุน จ ปว” อีกประการหนึ่ง ภูเขาเป็นของแข็งกระด้าง ละ
 ไต่ระคนคดกุดอยู่ด้วยดีดังใดสิ่งหนึ่งหาไม่ได้ “ยธา” มีครุณาฉนโค
 พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงกระด้าง ไม่พึงระคนคดกุดด้วยบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง
 ดุจบรรพตฉนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งบรรพตคำรบ ๒ ยุคด้วยพระพุท
 ฎีกา ที่สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณมาตีพิมพ์พระภควันตบพิตรศรีสวัสดิ์ว่า

“อัสสัฏฺฐํ จิ คหฺนุเจหิ อนาคาเวหิ จูภยํ

อนโถกถาริ อปฺปิจฺฉิ ตมहि พุริมิ พฺราหฺมณํ”

มีความว่า พระโยคาวจรเจ้าองค์ใด เป็นผู้ไม่มีความหวั่นไหว
 ถาดยที่อยู่นั่นถนอยฉนโค มีไต่ระคนปนอยู่ด้วยคดกุดแก่บรรพต

ทั้งหลาย ตกตกต่ำกว่าว่า พระโยคาวจรนั้น เป็นพราหมณ์ ดังนี้
ขอถวายพระพร

“ปุณฺ ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ฐานะบพิตร
พระราชดำริผู้เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “วิธ” อันว่าพช
มีตังออกชนเห็นอกเขา อันมีศดาเป็นแท่งเดียว “ยกา” มีครุณา
ฉันใด พระโยคาวจรเจ้า มีให้กิดตังออกชนในสันดาน ปานคจฺกเขา
ฉันนั้น นี้เป็นองค์แห่งบรรพตคำรบ ๓ ยุติด้วยคำอันพระสุกฺติเถรเจ้า
กล่าวไว้ว่า

“รากฺปสฺสํหิตํ จิตฺตํ ยथा อปุปฺปชฺชเต มม
สฺยเมว ปจฺจเวกฺขิตฺตวา เอกโก ตํ ทเมมहि
รชฺชตี รชฺณีเยสุ ทุสฺสํหิตํ ทุสฺสํหิตํ
มฺยฺหเต มฺยฺหนิเยสุ นิภฺชมสฺสํ วนา ตฺวํ
วิสฺสุทฺธานํ อปฺป ภาโส นิมฺมตฺตานํ ตปสฺสํหิตํ
มา โว วิสฺสุทฺธํ ทุสฺสํหิตํ นิภฺชมสฺสํ วนา ตฺวํ”

มีความว่า จิตอันประกอบด้วยรากจริต เกิดในสันดานของเรา
เมื่อใดแล้ว เราจะพิจารณาด้วยตนเอง เราผู้เดียวทรมานตัวเรา
ใครจะได้ช่วยทรมานหามิได้ ตัวท่านนี้ ยังกำหนดยืนอยู่ในธรรม
อันเป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ยังขัดเคืองในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความขัด
เคือง ยังหลงในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ท่านอย่าได้ อยู่ในบ้าน
ท่านจงออกไปจากบ้าน อันว่าบ้านเป็นที่อยู่แห่งท่านผู้หมดจดทั้งหลายผู้

คีตมคธะ จะได้เป็นที่อยู่แห่งคนทุศีลหามีได้ ท่านอย่าประทุษร้ายซึ่ง
ท่านผู้บริสุทธิ์ จงรีบออกไปจากบ้านี้เสีย ดั่งนี้ ขอถวายพระพร

“ ปุณ ๑ ปริ ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตรานะบพิตร
พระราชดำริการผู้เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมตาว่าบรรพต
ย่อมสูงปรากฏ “ ยถา ” มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้าผู้ประเสริฐ
ก็ประกอบด้วยปัญญาอันสูงสุดตจจากเขาณินัน นั้นแหละเป็นองค์แห่งบรรพต
ค้ำรับ ๔ ยุติด้วยพระพุทธรูปก่าอันพระดีมีมาดัมพุทธรกควันตบพิตร ทรง
พระกรุณาโปรดประทานไว้ว่า

“ อุปมาที่ ปมาเทน ยथा นุตติ ปณฺธิโต
ปณฺธิปาสาทมารุยห อโสโก โถกีนึ ปช
ปพฺพชฺชโชว ภูมฺมชฺเช ชิโร พาเส อเวชฺชติ ”

มีความว่า บัณฑิตย่อมมีนันทะความประมาท ด้วยความไม่ประ
มาทเมื่อใด เมื่อนั้นท่านซึ่งผู้ปัญญาเพียงดังปราสาท หากความเศร้าโศก
มิได้ พิจารณาเห็นหมดแล้ว ผู้เศร้าโศกอยู่ นักปราชญ์ย่อมพิจารณา
เห็นคนพาด ดุจบุคคลผู้ยืนอยู่ บนภูเขาแต่เห็นคนผู้ยืนอยู่บนแผ่นดินนั้น
ดั่งนี้ ขอถวายพระพร

“ ปุณ ๑ ปริ ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตรานะบพิตร
พระราชดำริการผู้ประเสริฐ ชรรมตาว่าบรรพตมิได้ โอนเอนไป “ ยถา ”
มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็มีได้ โอนเอนไปในโลกธรรม ดุจ

ตั้งภาเขอนิมไต โอนเอนไปมาฉนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งบรรพคํารบ ๕
ยุคด้วยคำอันนางสุภักทาอุบาดีกาท้าวไว้ว่า

“ ตาเกน อุณฺโโต โดโก อตาเกน จ โอนโค
ตาราตาเกน เอกกฺขํ จา คาทิดา สมนา มม ”

มีความว่า ขรรคมตาตั้งตัวโลกเป็นโลกีย์ แม้ว่าได้ลาภแล้วก็หักเหิม
เพื่อไป เมื่อเต็มอตาภักแล้วก็เคียดแค้นใจอกศรอม อันสมณะของเรา จะ
ได้น้อมไปด้วยตาภักไซ้ตาทาหามไต ตั้งอยู่ยงที่ จะเป็นตุจโลกีย์ตั้งวันห้าม
ไต ตั้งนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินท ภูมินทรา ธิบดี จึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ ภาเต นาคเสน ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์ องค์ ๕
แห่งอากาศนั้น อย่างไรเล่า

พระนาคเสนจึงวิสัชนาว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรพระราชธมมการ
ผู้ประเสริฐ “ อากาโธ นาม ” ชื่อว่าอากาศ “ อเคโยโห ” หาผู้
จะถือเอามิได้ “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้าฟังกระทำน้ำ
ใจอย่าให้กิเลสถือเอาได้ ตุจอากาศฉนั้น นี้เป็นองค์แห่งอากาศเป็นปฐม

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชธมมการผู้ประเสริฐ ขรรคมตาว่าอากาศ เป็นที่เที่ยวแห่งฤษัณ
ดาบส “ ยถา ” ฉนโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ฟังกระทำอารมณ์ให้เที่ยว
ไปในสังขาร พิจารณาเห็นเป็นพระอนิจจังพระทุกขังพระอนัตตา นี้แหละ
เป็นองค์แห่งอากาศคํารบ ๒

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร

พระราชดำการผู้มคกตเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “อากาโด้ นาม”
 ชื่ออันว่าอากาค “อดณฺ์จโ” มีไต่เป็นทคัง “ยถา” มีครุวนาณฺ์นโ
 พระโยคาวจรเจ้า ฟังกระทำอารมณฺ์ให้ปราศจากตาทงทั้งปวง มีไต่ยณฺ์ด
 โนภพ คุจอากาคอันหาทคังมโตนนหน น้แหะเป็นองค้แห่งอากาคคํารบ ๓
 “ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” คุรานะบพิตร
 พระราชดำการผู้มคกตเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “อากาโด้” อัน
 ว่าอากาค “อนนุโ” หาทคังคิมไต่ “อปฺปเมโย อปฺปมาโน”
 จะนับจะประมาณไปว่ากว้างใหญ่เท่าไร ก็ประมาณมิไต่ “ยถา” มี
 ครุวนาณฺ์นโ พระโยคาวจรเจ้า ก็ฟังมีคตมารยาตประมาณมิไต่ แต่มี
 พระบัญญัติประมาณมิไต่ คุจอากาคณฺ์นหน น้แหะเป็นองค้แห่งอากาค
 เป็นคํารบ ๔

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” คุรานะบพิตร
 พระราชดำการเจ้าผู้มคกตเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “อากาโด้”
 อันว่าอากาคมิไต่ชคชองเปลาอยู่ หาปติโพรมิไต่ “ยถา” มีครุวนาณฺ์น
 โ” พระโยคาวจรเจ้า ฟังกระทำอารมณฺ์มิไต่ชองอยู่ในิกเตตทั้งปวง แด
 มิไต่เป็นปติโพรด้วยตาทงแถอวาดแถตระกถ ย่อมตะห่มแถคณฺ์ คุจอากาค
 อันหาทคังมโตนนหน น้แหะเป็นองค้แห่งอากาคเป็นคํารบ ๕ ยุคิด้วย
 พระพุทธุฎกา ที่ลํมเค็จพระบรมโลกนาถคําคัดคําคณฺ์มาลํมพุทธุบพิตรเจ้า
 ทรงพระกรุณาให้ โอวาทแก่พระพุทธุโอรสราหุถเถรเจ้าคังนว่า

“เสยฺยถามี ราหุถ อากาโด้ กคฺคจิ ปคฺคิจโ” เหวเมว โช คุว
 ราหุถ เต อากาถฺลลํ สํมารณํ ภาเวตพุพํ”

มีความว่า ทรานะราหุ อธิว่าอากาศหัทตั้งมได้ “ ยถา ”
มครุณานันโต ทรานะราหุ เธอจงจำเวณญาณให้จิตคั่นแปล่า คุจ
อากาศคั่นนิน ดงน ขอลถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทภมมทราชาธิบดีมพระราชโองการตรัสตามคือไปว่า
“ ภาณุเต นาคเด็น ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้านาคเด็นผู้ปรีชาญาณ องค์แห่ง
พระจันทร์ ๕ นนอย่างไร

พระผู้เป็นเจ้านาคเด็นจึงวิดิษนาว่า “ มหาราช ” ทรานะบพิตรพระ
ราชดำมการผู้มคักคเป็นนรรคกษัตริย์อนประเดริฐ “ จนุโท นาม ”
ชรรมคาวว่าพระจันทร์ ครนดุกบกษขางขนแล้วจำเวณพระรคมีดว่างยังขน
ไป “ ยถา ” มครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ฟังเจริญด้วยยอาจระ
แต่คักคุณวัตตปฏิบคคเป็นอนคค ยังไครบ็ฏกแดโดกคคร แดชมณานให้
เจริญยัง ๆ ขนไป ฟังประกอบดำารวมอินทริย์ ประมาณที่จะบริโภค
อาหาร แดประกอบคความเพียรเคริองปลุกใจให้ยนยัง ๆ ขนไป คุจพระ
จันทร์อนมพระรคมีรุ่งเรองยังขนไป ในดุกบกษขางขนคั่นนิน นนแหะ
เป็นองค์แห่งพระจันทร์เป็นปฐม

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเถ่า “ มหาราช ” ทรานะบพิตร
พระราชดำมการผู้ประเดริฐ พระจันทร์นนักจคคเป็นอชบคคอย่างหนึ่ง “ ยถา ”
มครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ฟังประพฤติไนที่เปนใหญ่เปนฉันทา
ชบคค ปราณาสัตตเดช เหมือนพระจันทร์คั่นนิน นนแหะเป็นองค์แห่งพระ
จันทร์คัรบ ๒

สมเด็จพระเจ้ามิตินทภูมิตราธิบดีจึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ ภาณุ นาคเด่น ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้านาคเด่นผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์ องค์
แห่งพระอาทิตย์ ๗ นั้น เป็นอย่างไรเจ้า

พระนาคเด่นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรพระราช
สมเด็จพระผู้ประเสริฐ ครมคณาว่าพระอาทิตย์ยอม
เผ่าพืชทั้งปวงให้แห้งไป “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า
พึงเผ่าเดี่ยวซึ่งก่เกิดทั้งปวงให้แห้งไปเหมือนฉนฉนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งพระ
อาทิตย์เป็นปฐม

“ ปุณ ๑ ปริ ” อีกประการหนึ่งเจ้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชสมเด็จพระผู้ประเสริฐ อันว่าพระอาทิตย์ยอมกำจัดเดี่ยวซึ่งฉนฉนการ
ก่ฉมตให้ด้ว้าง “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า พึงกำจัด
เดี่ยวซึ่งระกะทั้งปวงฉนฉมต แดโทสะทั้งปวงฉนฉมต แดโมหะทั้งปวงฉนฉมต
แดทวิฐฐิฉนฉมต แดกิเลศฉนฉมต แดทจจวิตฉนฉมต ให้ด้ว้างจากดินแดนฉนฉน
นั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งพระอาทิตย์คาร์บ ๒

“ ปุณ ๑ ปริ ” อีกประการหนึ่งเจ้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชสมเด็จพระผู้ประเสริฐ ครมคณาว่าพระ
อาทิตย์ยอมเวียนไปตาม คือเที่ยวไปเนื่อง ๆ “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต
พระโยคาวจรเจ้า พึงทำโยนิโสมนธิการในปฏิบัติ อัยารุชาตดุจพระ
อาทิตย์ยอมเวียนไปฉนฉน นี้แหละเป็นองค์แห่งพระอาทิตย์คาร์บ ๓

“ ปุณ ๑ ปริ ” อีกประการหนึ่งเจ้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชสมเด็จพระผู้ประเสริฐ ครมคณาว่าพระอาทิตย์ยอมมีระเบียบพระรศมี

“ ยถา ” มีครุฑนาคนินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็มีระเบียบในอารมณ์ดุจ
พระอาทิตย์นั้น นี่แหละเป็นองค์แห่งพระอาทิตย์คาร์บ ๔

“ ปุณฺ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชดำการผู้ประเสริฐ พระสุริยย่อมยังคนทั้งหลายให้ร้อนด้วยรัศมี

“ ยถา ” มีครุฑนาคนินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ยังมีมนุษย์โดกกับทั้งเทว
โลก ให้ร้อนด้วยมารยาตที่ตฤณวัคตปฏิบัติ แดณานวิโมกข์ดำริ
ดมาบคัแต่อินทรีย์ แดพระโพชนกัแต่ดีคิปัญฐานดัมมัมปธานอิทธิบาท ดุจ
พระอาทิตย์อนันโสภาสอินรอนนนั้น นี่แหละเป็นองค์คาร์บ ๕ แห่งพระ
อาทิตย์

“ ปุณฺ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชดำการผู้ประเสริฐ ธรรมดาพระอาทิตย์เที่ยวไป ย่อมกตวัภยคือ
อดุรินทรานุเป็นอันมาก “ ยถา ” มีครุฑนาคนินโต พระโยคาวจรเจ้าเห็น
สัตว์โลกอันทนทุกข์อยู่ในทุกคติ หรือมีต้นตานของอุบายกิเลสแต่ทิวฐิอัน
ตามก ปฏิบัติผิดทางก็มีหน้าใจตตดั่งเงา ดุจพระอาทิตย์อนกตวัอดุรินทรานุ
นนั้น นี่แหละเป็นองค์แห่งพระอาทิตย์คาร์บ ๖

“ ปุณฺ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
พระราชดำการ ผู้ประเสริฐ พระอาทิตย์ย่อม ต้อง ให้เห็นช่องตวัได้

“ ยถา ” มีครุฑนาคนินโต พระโยคาวจรเจ้าพึงแดดงธรรมเป็นโลกียแด
โลกุตระ ด้วยอินทรีย์พระโพชนกัแต่ดีคิปัญฐานดัมมัมปธานอิทธิบาท ให้
แจ้งประจักษ์ ดุจพระอาทิตย์นั้น นี่แหละเป็นองค์แห่งพระอาทิตย์คาร์
บ ๗ ยุคิตวัยคำอันพระผู้เป็นเจ้าวงค์ดเถรกล่าวไว้ว่า

“ ยถา ตูริโย อุตฺตมฺโตะ รุบี ทสฺสเดติ รุบีนี้
 ตฺถิจฺจ อตฺถิจฺจจาปี กตฺตยาณญฺจาปี ปาปกํ
 ตเถว ภิกฺขุ ชมฺมชโร อวิชฺชา ย ปิหิํ ชนํ
 ปชํ ทสฺสเดติ วิวิริ อาทิจฺโจ อุตฺตมฺ ยถา ”

มีความว่า พระอาทิตย์เมื่ออุทัยขึ้น ย่อมต้องให้เห็นรูปแห่งของที่มี
 รูปทั้งหลาย ย่อมต้องให้เห็นของดีขาดแต่ดกปรก ทั้งต้องให้เห็นของดีของ
 ชั่วได้ “ ยถา ” มีครุวนาณโต ภิกษุผู้ทรงธรรมย่อมยังหมั่นอันอวิชา
 ปกคลุมแล้ว ให้แต่เห็นธรรม คือพระอาทิตย์ที่อุทัยขึ้นมาต้องให้เห็นสิ่ง
 ต่าง ๆ ฉะนั้น ดังนี้ ขอลถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทราชาธิบดีมีพระราชโองการตรัสถามต่อไปว่า
 “ ภาณุเต ” ข้าแต่พระเจ้าผู้ปรีชาญาณ องค์ ๓ แห่งท้าวสักกะนั้น
 อย่างไรเล่า

พระเจ้าเป็นเจ้านาคเดินจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตราณะบพิตร
 พระราชดำภาร ชนชื่อว่าท้าวสักกะเทวราช ย่อมเต็มเปี่ยมไปด้วยความ
 สุขด้วยคนเดียว “ ยถา ” มีครุวนาณโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ยินดีใน
 ความสุขเกิดแต่วิเวกอย่างยิ่ง โดยส่วนตัวเหมือนฉนั้นนี้ นี้แหละเป็นองค์
 แห่งท้าวสักกะแปดรูป

“ ปุณฺ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่ง “ มหาราช ” ตราณะบพิตรพระ
 ราชดำภาร ท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่กว่าเทวดาทงหลาย พบเห็นพระธรรม
 แล้ว ย่อมยกย่องทำความว่าแจ้งให้เกิด “ ยถา ” มีครุวนาณโต พระ
 โยคาวจรเจ้า ก็พึงประคองใจ ซึ่งใจให้เบิกบานไม่เกียจคร้าน ดังบรจัน

ยังความรำเริงใจให้เกิดในธรรมแปดขงหลาย แต่พึงดกชนทำความ
เพียรพยายาม เหมือนกับท้าวด้กกระฉนหน น้แหตระเปนองคแห่งท้าวด้กกระ
คำรบ ๒

“ปณ ๑ ปรี” อักประกกรหนึ่งเต่า “มหาราช” ทรานะบพิตร
พระราชดำมการ ท้าวด้กกระเทวราช จะได้เกิดความเบอหนายในสมมบัค
ของพระองคหามีได้ “ยถา” มีกรรณานันไต พระโยคาวจรเจ้า ไม่พึง
ทำความเบอหนายในเรอชนอันวางเปล้าให้เกิด ชนเหมือน ท้าวด้กกระเทวราช
ฉนหน น้แหตระเปนองคแห่งท้าวด้กกระคำรบ ๓ ยุคด้วยคำอันพระผู้เปนเจ้า
ชอว้าด้กคเระระเจกถ้าวไว้ว้า

“คว ด้าดเน มหาวีร ยโต ปพพชิตอ หิ
เอกสณณ นภิชานามิ อุปปณนั กามสณนหิ”

มีความว่า ข้าแต่ท่านผู้เพียรใหญ่ เราบวชแล้วในคำสอนของท่าน
มีไคทราบชตซึ่งสณณยานหนึ่ง ที่อาศรัยกามคุณเกิดชนดงน ขอถวาย
พระพร

สมเด็จพระเจ้ามดินทกมณฑราชบค มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนุเต” ข้าแต่พระผู้เปนเจ้าสปรชาเชตมปราชญ์ องค ๔ แห่งสมเด็จ
พระเจ้าจักรพรรดิราชฉน เป็นไฉน

พระผู้เปนเจ้านาคเด็น จึงถวายวิสัยนว่า “มหาราช” ทรานะ
บพิตรพระราชดำมการผู้ประเดริฐ ธรรมตาพระเจ้าจักรพรรดิราชยอมยัด
เห็นยวน้ำใจไปรพ่าประชาราษฎรไว้ ได้ ด้วยสัณหวิคฤ ๔ ประการ “ยถา”

มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ยึดเหนี่ยวหัวใจของบริษัท ๔ ไว้ได้ แต่ประคองหัวใจของบริษัทให้ไว้จริง ดูพระเจ้าจักรพรรดิราชฉนั้นนั้น นั้นแหละเป็นองค์ของพระเจ้าจักรพรรดิราชเป็นปฐม

“ปุณ ๑ ปริ” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตร พระราชสัมภาร พวกโจรที่เป็นเดียนหนามแห่งแผ่นดินหาเกิดมีไม่ในพระราชอาณาจักรของพระเจ้าจักรพรรดิราช “ยกถ” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ไม่พึงให้วิตกทั้งหลาย คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงส์วิตก เกิดขึ้นในสันดานใด ฉนั้นนั้น นั้นแหละเป็นองค์แห่งพระเจ้าจักรพรรดิราชคำรบ ๒ ยุติด้วยคำอันลุ่มเด้าพระเจ้าพิณูบรมครูเจ้าครัดไว้ว่า

“วิตกกุปล์เม จ โย รโต อสฺสํ ภาวยตี ตฺทา สโต
เอตฺ โข พฺยญฺติกาหิตี เอตฺ เชชฺชติ มารพฺพชนํ”

มีความว่า กภิกษุรูปใด ยินดีแต่ในธรรมเป็นที่ระงับวิตก มีสติเจริญ อุดมอยู่ทุกเมื่อ ภิกษุนั้นแหละจักกระทำให้ สันต์สุดได้ จักตัดบ่วงมารได้ ดังนี้ ขอถวายพระพร

“ปุณ ๑ ปริ” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตร พระราชสัมภารเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิราชทรงพระค้ำนึ่งถึงบุญแต่บาป ทรงตั้งส่อนไฟระชาาราชฏร ที่อาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักร ตตลอดขอบเขตร่มมหาสมุทรเป็นที่ลุด เด่มอทุกุวัน “ยกถ” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงพิจารณาภายกรรม วิจกรรม มโนกรรม อยู่ทุกุวัน ๆ ว่า วันของเรา ไม่ชองอยู่ด้วยฐานทั้ง ๓ นั้น ด่วงไปบ้างหรือไม่ แดวกชำระกายวาจาใจให้บริสุทธ์ฉนั้นนั้น นั้นแหละเป็นองค์แห่งพระเจ้าจักร

พรตวิราชคำรบ ๓ ยุติด้วยพระพุทธรูปอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ ใน
เอกนิบาตอังคตตรนิยายอันประเสริฐว่า บรรพชิตควรพิจารณาทุกวัน ๆ
ว่า วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ดังนี้ ขอถวายพระพร

“ปุ่น ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งเถา “มหाराช” ครอบหอบพิตร
พระราชดำมาร พระเจ้าจักรพรรดิราช ทรงปกครองพระราชอาณาจักร
เป็นกวดขัน ทั้งภายในภายนอก “ยธา” มีกรวดหนักโต พระโยคา
วจร ก็พึงตงนายประคุดคอดดีไว้ เพื่อให้รักษาระวังเกิดทั้งภายในภาย
นอก มิให้บกถนถันถานได้ ดุจพระเจ้าจักรพรรดิราชผู้รักษาพระราชอาณา
จักรของพระองค์ อย่างกวดขันถันถัน นั้นแหละเป็นองค์แห่งพระเจ้าจักร
พรรดิราชคำรบ ๔ ยุติด้วยพระพุทธรูป อันพระมหากษัตริย์เจ้าตรัสไว้ว่า
“ดีติโทวารโก ภิกขเว อริยสาวโก” ดังนี้เป็นอาทิ ความว่า ดุกร
ภิกษุทั้งหลาย พระอริยสาวกมีนายประคุดคอดดีประจำอยู่ ย่อมระอกุศล
เสียทำกุศลให้เกิดได้ แลละธรรมที่มีโทษเสียเจริญธรรมที่ไม่มีโทษได้
บริหารรักษาตัวทำให้บริสุทธ์ดังนี้ ขอถวายพระพร
จบจักกวัตติวรรคที่ ๓ แต่เพียงนี้

ในที่สุตวรรคนี้ พระคณิศรจนาคารยประพันธ์คาถาแต่งช้อบหมาคิกกา
ที่กล่าวมาข้างต้นไว้ว่า

“ปสีวี ๑ อาไปจา ปี เตโช วาโย ๑ ปพฺพโต
อากาโล จนฺตสุริโย ๑ สกฺโก ๑ จกฺกวัตฺติ ๑”

มีความว่า องค์แห่งแผ่นดิน องค์แห่งน้ำ องค์แห่งไฟ องค์แห่ง
ลม องค์แห่งบรรพต องค์แห่งอากาศ องค์แห่งพระจันทร์ องค์แห่ง

พระอาทิตย์ องค์แห่งดาวฤกษ์ องค์แห่งพระเจ้าจักรพรรดิราช องค์เหตุนาน
ท่านจุดไฟเป็นวรกหนึ่งดังนแด

กฤษรวรกที่ ๕

สมเด็จพระเจ้ามิดินทปญหาทวาริษคมีพระราชโองการตรัสถามต่อไปว่า
“ภนฺเต นาคเณน” ข้าแต่พระนาคเณนขอยคปราชญ์ อนันว่าองค์ใดแห่ง
คตวปตวกนนั้น เป็นไฉน

พระณเปนเจ้านาคเณนจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชลัมภารณัประเสริฐ “อุปจิกา นาม” ธรรมคาวคตวปตวก ข้อม
เอาคินมาทำเป็นจอมไฉนขางบน ซ่อนคตวอยขางล่างหาอาหารกิน “ยถา”
มีครวนานันไต พระโยคาวจร ก็ทำเครื่องบงคคความด้ารวมในคต บิด
ใจไว้แตวเทียวไปเพื่อบิณฑบาต ครนแตวคพงแตววงหาลัมภนธรรมดตวง
ภยไต ทงหมด เพราะเครื่องมุงเครื่องบงคคความด้ารวมในคต คตคต
ปตวกนนั้น น้แหะเพนองคตอหนงแห่งคตวปตวก ยุคคตวคคอันพระอุป
เณนเถระเจ้าวงคคตบคกรถ้าวไว้ว่า

“ลิตลลวรณน โยคิ กตวาน มานล
อนุปติคไต วิหริติ ภยา ไธ ปริมจจติ”

ความว่าพระโยคาวจรเจ้า กระทำเครื่องมุงเครื่องบงคคความด้ารวมใน
คตบิตใจไว้ เป็นผูไม่พวพนคตวคเณล ข้อมพนจากภยไต ดงน ขอ
ถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปมณฑปราชบัณฑิต มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภคินี นาคเสน” ข้าแต่พระคุณเจ้าเป็นปรมาญ ของ ๒ แห่งแคว้น
เป็นไหนเล่า

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตราพระพิตรพระราช
ดำรัสถามผู้ประเสริฐ “วิธโร นาม” ชรามดาว่าแมว แม่จะอยู่ใน
ระหว่างถ้ำแต่ชอกเขา แต่โพรงไม้บ้านเรือน ก็ย่อมแฉะแฉ่งงาแต่หน
อย่างเดียวกันนั้น “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า แม่จะอยู่
ในบ้านหรือในป่าหรืออยู่ในโคนไม้ ในอัปโภคาศโนเรือนว่างเปล่า ก็เป็น
ผู้ไม่ประมาท แฉ่งงาโทษนั้น ย่อมนึกพิจารณาถึงกายอยู่หนึ่งอง
เหมือนแมวแฉ่งงาแต่หนอยัคนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งแคว้นปฐม

“ปุณ จ ปฺร” อีกประการหนึ่งเถา “มหाराช” ตราพระพิตร
พระราชดำรัสถาม ชรามดาว่าแมวย่อมแฉ่งงาอาหารแต่ในทีเกิด ๆ เท่านั้น
“ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงพิจารณาแต่ความเกิด
ความดับในอุปทานชั้นทั้ง ๕ เหล่ากันว่า เบญจขันธ์คือรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ เป็นต้น เบญจขันธ์เกิดด้วยเหตุดังนี้ เบญจขันธ์
ดับด้วยเหตุดังนี้ เหมือนกับแมวอันหากินแต่ในทีเกิด ๆ ฉนั้น นี้แหละเป็น
องค์แห่งแคว้นคาร์บ ๒ ยุคด้วยพระพุทธรูฏีกา อันพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าตรัสไว้ว่า

“น อิติ ทูเร ภาสิตัพพี ภวกุคิ ก็ กิริสัสติ
ปจจุปปนฺนุหิ โวกาเร สเก กายมุหิ นิพพินฺทิตี”

มีความว่า ไม่ต้องกล่าวไปให้ไกลแต่หนัก ภวักคะพรหมจักทำอะไรได้ในชั้นรูปยุบนั้นแหละ พระโยคาวจรบำเพ็ญเพียรไป ก็ย่อมจะเห็นอภัยน่ายในร่างกายของคนได้ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทราริบัติ มีพระราชโองการตรัสถามว่า “ภนุเต นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา องค์แห่งหนูประการ ๑ นั้น เป็นไฉนเล่า

พระนาคเสนจึงถวายวิดิชันว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราชสมภารผู้ประเสริฐ “อนุทโร นาม” ชรรมตาว่าหนู เมื่อเที่ยวไปข้างโน้นข้างนี้ ย่อมเที่ยวมุ่งหวังแต่อาหารอย่างเดียวกันนั้น “ยถา” มีครุณาณินโด พระโยคาวจรเจ้า เมื่อท่านจะเดินไปข้างโน้นข้างนี้ ท่านหวังแต่โยนิโสมนสิการอย่างเดียวกันทุกหนทุกนี้ นี่แหละเป็นองค์อันหนึ่งแห่งหนู ยุติด้วยคำอันพระอุปเสนวังคันตบุตรเถรกล่าวไว้ว่า

“ธมฺมาดีถํ กตฺวา วิหรนฺโต วิปสฺสํโก
อนดีโน วิหริติ อุปสันฺโต สทา สโต”

ความว่า พระโยคาวจรเจ้าเมื่อเจริญวิปัสสนา ทำความมุ่งหวังในธรรมอยู่ เป็นผู้มัจฉตเบกบาน มีใจสงบ มีสติณกอยู่ทุกเมื่อดังนี้ ขอถวายพระพร

พระเจ้ามิตินทรมินทราริบัติ มีพระราชโองการตรัสถามต่อไปว่า “ภนุเต นาคเสน” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้านาคเสน องค์ ๑ แห่งแมตตบองนั้น เป็นไฉน

พระนาคเด้นจึงถวายนิดชันนาว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรผู้ประเดริฐ “วิจฺฉุโก” ชรรมาตแมตงปองนั้น มีหางเปนอาวฺรุทเทียวชฺูหางไป “ยถา” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจากมญาณเปนอาวฺรุทท่านยกญาณชนพิการณายูเด่มอ ตุจแมตงปองฉนนั้น นี้แหตะเปนองคฺอฉน ๑ แห่งแมตงปอง ยุคิตวยคำฉนพระเถรเจ้า ชื่อว่าอุปเด้นวงคณคบุครกถาวไว้วา

“ฃาณชคฺคํ กเหตุวาน วิจฺรฺนโต วิปสฺสุโก
 ปริมุจฺจติ สฺพพฺภยา ทุปฺปสฺสโห จโส ภเว”

ความว่า พระโยคาวจรเจ้า เมื่อจำเรณูวิปัสสนาถือเอาพระชรรคคือญาณเทียวไป ย่อมพ้นจากภยทั้งปวงได้ ภยถึงใดสิ่งหนึ่งจะครอบงำท่านได้นั้นยากนัก ดังนั ซอถวายพระพร

ดัมเดจฺพระเจามถินทภมินทราชิบคัมพระราชโองการตรัสถามค่อไปว่า “ภนฺเต นาคเด้น” ซาแต่พระผู้เปนเจ้านาคเด้น องคฺ ๑ แห่งพงพอนนั้น เปนไฉน

พระนาคเด้นจึงถวายนิดชันนาว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรผู้ประเดริฐชรรมาตว่าพงพอน เมื่อมันจะเข้าไปหาง มันเอายาทาคัวของมันเดี้ยก่อน จึงเข้าไป “ยถา” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า เมื่อจะเข้าไปหาโลกคือหมัดตัว ผู้มากไปทวยอาชญาแตกความทเถระวิวาท แต่อันความเคื่องพิโรชโกรชซึ่งครอบงำฉนคาน ท่านก็เอายาคือเมตตาทาคัวท่านแล้ว คับความโกรชของเขาให้หายไพบมต เหมือนกับพงพอนฉนนั้น นี้แหตะเปนองคฺอฉน ๑ แห่งพงพอน ยุคิตวยคำฉนพระชรรมาตเด้นาบคฺดํารูปุครกถาวไว้วา

“ศตมา ตตฺ ปเวตฺตี กาทพฺพา ตฺพพฺพทฺยา
เมตฺตจิตฺเตน ฌิตฺตพฺพิ เอตฺ พุทฺธานตฺถาณินฺ”

ความว่า เพราะฉะนั้น พระโยคาวจรควรทำความเอ็นดูห่วงปวงแม่แก่
คนอันคงรอยชนไป แต่ต้องเป็นแม่ใจดีประกอบด้วยเมตตาเทียวไป อัน
นี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลภมรินทร์ธิบดี มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนฺเต นาคเณน” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉติมปราษฎนี องค์ ๒
แห่งชั้นขจจอกนั้นเป็นไฉน

พระผู้เป็นเจ้านาคเณนจึงถวายวิสัชนาว่า “มหाराช” ตราณะบพิตร
พระราชดำณการผู้ประเสริฐ ธรรมตาดุ้นซึ่งจอกได้อาหารไม่ว่าอย่างใด ๆ
ไม่มีความเกตุยตงษ์ ย่อมกตฺนกินพอแก่ความต้องการ “ยถา” มีควา
ณินใด พระโยคาวจรเจ้าเมื่อท่านใด โทษระอย่างใด ๆ แล้ว ท่านไม่มีความ
เกตุยตงษ์ ท่านฉันพอให้สัตว์ระเปนอยหรือพอเพียงสัตว์ระเท่านั้น เหมอนกับ
ดุ้นซึ่งจอกไม่เดือกอาหารฉันนั้น น้แหละเปนองค์แห่งดุ้นซึ่งจอกเปนมปฐม
ตมด้วยคำอันพระมหากษัตริย์ประเระเจ้ากล่าวไว้ว่า

“เดณาตฺนมหา โอริยุห คามิ ปีนุทฺยา ปาวิตฺตี
กุญฺชนตฺ ปริตฺ กุญฺจิจิ ตฺกุกฺกุณฺตฺ อปฺปจฺหิ” เปนอาทิ
มีความว่า ข้าพเจ้าตงจากเดณาตฺนระแล้ว เขานานเพื่อบดินทบาทได้
บำรุงชายคนหนึ่ง ผู้เป้นชเรอนกัตงบริโลกอยุโดยเคารพ เขาได้นอมคำ
ชาวต.ยมออินเบอยเนาถวายเรา เมื่อเขายกคำชาวชน นวมมอของเขาได้

ชาติตกลงในทันใด เราอาศัยความทำได้ ในใจเป็นเค้ามืด ฉันทำขวานนี้ได
 เมื่อเรากำถางถนอยนั้น จะโตมความเกลียดชังห้ามไต่ตงนี้ ขอถวายพระพร
 “ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
 พระราชดำมการ ชรรรมดาตั้งขึ้นจจอก เมื่อไต่อาหารมาด้วยมือไม้เดือก
 ว่าตีหรือเดือย้อมกินไต่ตงนี้ “ ยถา ” มีครุณาฉินไต่ พระโยคาวจรเจ้า
 เมื่อไต่โภชนะแล้ว ท่านไม่เดือกว่าตีหรือเดือย้อมหรือไม่ย้อมบริบูรณ์ตาม
 ท่านยัดตามมีตามไต่ เหมือนดุนซึ่งจจอกฉินนนี้ น้แหละองค์แห่งดุนซึ่ง
 จจอกำรบ ๒ ยุติด้วยคำอันพระเถรเจ้าชี้ขอว่าอุปเส่นวงค์นคบุตฺร กถาวไว้ว่า

“ ดักจิตฺตํ ทมยมาเนน อิตฺตเรณ ดนฺตุคฺคํ
 ฐฺชนปี ๑ ดนฺตุคฺคํ นานญญํ ปตฺเต รตฺตี พฺหุ
 รเตตฺตํ อนฺนิกฺทฺตํ ฉานเน น รมคํ มโน
 อิตฺตเรณ ดนฺตุคฺคํ สามญญํ ปริปริติ ”

ความว่าภิกษุเมื่อทรมานจิตต์ของตน ต้องเป็นผู้สิ้นโทษด้วยของตาม
 มีตามไต่ แด่ด้นโทษยัดแต่ด้วยของเค้าหมอง ไม่พึงปรากฏนารดอย่าง
 อื่นๆ ให้มากนัก ใจของบุคคลผู้กำหนดในรดทั้งหลาย ย่อมไม่ยัดใน
 ฉาน ความสิ้นโทษตามมีตามไต่ ย่อมยังสามัญญคุณให้เต็มบริบูรณ์
 ดงนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลพิทักษ์มณฑลราชบัณฑิต มีพระราชโองการตรัสถามว่า
 “ ภาณุเต นาคเด็น ” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้เจริญ องค์ ๓ แห่งมฤคนั้น เป็นไฉน
 พระผู้เป็นเจ้าของนาคเด็นจึงถวายวิดิชันว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร

พระราชสัมภารผู้ประเสริฐ “มีโค นาม” ชรรมตว่ามฤคยอมเที่ยวไป
 ในป่าแต่กตางวัน ครั้นถึงกลางคืนยอมอยู่ในอโปกาศที่แจ้ง “ยถา”
 มีครุณานันโต พระโยศาวจรเจ้าท่านก็อยู่ในป่าแต่กตางวัน ครั้นถึงเวลา
 กลางคืน ท่านยอมอยู่ในอโปกาศที่แจ้ง เหมือนมฤคฉันนั้น นี่เป็นองค์
 แห่งมฤคเป็นปฐม ด้วยพุทธรูปที่กษัตริย์มาดั้นพutschเจ้า ตรัสแก่
 พระสารีบุตรไว้ว่า

“โล โห อหิ สารีบุตร ยา ตา รคฺติโย ตีตา เหมนฺตกา
 อนฺตรฐฺจิกา” เป็นต้น

ความว่าครุณานันโต เวลากกลางคืนที่เข้าไปในระหว่างเหมันตฤดู
 เป็นสมัยน้ำค้างตก ถึงฤดูเช่นนั้น ตกกลางคืนเราอยู่ในอโปกาศ เวลา
 กลางวันอยู่ในราวป่า ครั้นถึงเดือนท้ายแห่งฤดูร้อน เวลากกลางวันเราอยู่
 ในอโปกาศ ตกกลางคืนอยู่ในราวป่า ดังนี้ ขอถวายพระพร

“ปฺน จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตูรานะบพิตร
 พระราชสัมภาร มฤคยอมหลบหลีกครุณานันโตจะตเห็นของตนที่ลี้กหนีรอดไปได้
 แต่ไม่ยอมเข้ามาเข้าไปใกล้ครุ “ยถา” มีครุณานันโต พระโยศาวจร
 เจ้ากรุจกหลบหนีแล้วครุณานันโตจะมาดกในตนใดเหมือนฉันนั้น นี่แหละเป็นองค์
 แห่งมฤคคำรบ ๒

“ปฺน จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ขอถวายพระพร
 ชรรมตามฤคเมื่อพบเห็นพวกมนุษย์เขาแล้ว ย่อมซ่อนตัวหลบอยู่ในที่แห่ง
 ใดแห่งหนึ่ง ด้วยคิดว่าจะไม่ให้เขาเห็นตัว “ยถา” มีครุณานันโต พระ
 โยศาวจรเจ้า เมื่อพบเห็นความทละระวิวาท หรือคนทุศีลคนเกียจคร้าน

หรืออาวามที่อยู่คลุกคลีกัน ท่านย่อมหลีกเลี่ยงได้ ด้วยว่าจะไม่ให้เขาเห็น
แมตวาทานก็ไม่อยากพบเห็นเขา เหมือนกับมฤคณินนั้น นี่แหละเป็นองค์
แห่งมฤคคำรบ ๓ ยุคด้วยคำอันพระธรรมเจ้าบดด้ว่ารับบุตร กล่าวไว้ว่า

“มา เม กทาจิ ปาปิโจ โน กุติโต หนีวโรโย

อุปปลโต ชนาจโร อตมมโต กตตจि อหุ”

ความว่า คนมีกมลมาก เกียรติชาน มีความรักเลวทราม ไม่ใช่
เป็นคนดัดดีปราศจากมารยาทร ไม่ใช่เป็นคนสงบบรรจง ขย้าได้มีแก่เรา
คือว่าเราอย่าได้พบเห็นเขา แม้ในที่ไหนๆ ในกาลบางครั้งบางคราว
ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามถนทรมนทราธิบดี มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนุเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชาญาณ องค์ ๔ แห่งโค
นั้น เป็นไฉน

พระนาคเด็นจึงถวายวิสัชนาว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราช
ดำริการผู้ประเสริฐ ชรรวมตว่าโค ย่อมไม่ละคอกเป็นที่อยู่ของตน “ยถา”
มีครุณานันได พระโยคาวจรเจ้า ก็จะได้ระโศกแก่แห่งตนหามิได้ ย่อม
พิจารณาอยู่เบื้องๆ ว่าร่างกายของเราไม่เที่ยง แต่มีอันเหลวไหลแตก
ทำลายกระจัดกระจายไปเป็นชรรวมต ดังนี้อยู่เด่มอ เหมือนโคคั้นนั้น
นี่แหละเป็น องค์แห่งโคเป็นปฐม

“ปนู จ ปวี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชดำริการ ชรรวมตว่าโค ย่อมแบกแต่แอกไว้ ตกเช่นแอกไป
โดยความทุกข์บ้างสุขบ้าง “ยถา” มีครุณานันได พระโยคาวจรเจ้า

กัถมาทานพรหมจรรย์ไว้ ประพฤติพรตพรหมจรรย์ให้บริสุทธ์บริบูรณ์
ตลอดถึงต้นชีพโดยทุกขบ้างสุขบ้าง เหมือนโคฉนั้นนี้ นี้แหละเป็นองค์แห่ง
โคคัมบ ๒

“ปุน ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตูรานะบพิตร
พระราชดำมการผู้ประเสริฐ ชรรมคาวาโคเมื่อกินหญ้าตามความพอใจอิม
หน้าแล้วก็ดื่มกินซึ่งน้ำ “ยถา” มีครุณาฉนโค พระโยคาวจรเจ้า เมื่อรับ
คำสั่งสอนของอาจารย์แดพระอุปัชฌาย์ ด้วยความพอใจแถความรักใคร่
เต็มใจแล้ว ก็ตั้งใจฟังโดยเคารพจุโคฉนั้นนี้ นี้แหละเป็นองค์แห่งโคคัมบ ๓

“ปุน ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตูรานะบพิตร
พระราชดำมการ ชรรมคาวาโค เมื่อเจ้าของฝึกหัดให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
ยอมทำตามทุกอย่าง “ยถา” มีครุณาฉนโค พระโยคาวจรเจ้า ท่าน
ก็ตั้งใจรับโอวาทานุศาสน์ของพระเถร หรือภิกษุผู้ใหม่แถปานกตาง แม
แห่งภคหัตถ์หรืออุบาสกผู้เป็นภักยาณชน ใครให้โอวาทแก่ท่าน ๆ ก็ตั้งใจ
รับ เหมือนโคฉนั้นนี้ นี้แหละเป็นองค์แห่งโคคัมบ ๔ ยุติด้วยคำอันพระ
ชรรมเสนาบดีตำรับตรกล่าวไว้ว่า

“ตทหุปพุชฌโต สฺนโค ชาตียา สฺตคฺคฺคฺสิโก
โสปี มํ อนุสาเสยฺย สฺมฺปติจุเฉยฺย มตฺถเก” เป็นอาทิ
มีความว่า ถึงผู้ที่มีสันดานตั้งบระงับอันบวชในวันนั้น มีพรรษา
ยุกาตได้๗ปีแต่เกิดมา จะพึงสั่งสอนเรา เราก็ตั้งใจรับไปได้เคียรเกล้า
เราพบเห็นท่านแล้ว พึงเข้าไปตั้งใจความพอใจ แถความรักใคร่ในท่านเป็น
อย่างแรงกล้า แถพึงนมัสการโดยเคารพเนื่อง ๆ โดยฐานเป็นอุปัชฌาย์

“ภนฺเต นาคเณน” ข้าแต่พระมเป็นเจ้านาคเณนผู้เจริญ องค์แห่งช้าง ๕
ประการนั้นเป็นไฉน

พระนาคเณนจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราช
สัณการ ธรรมดาข้างเที่ยวไปในป่า ย่อมเอาเท้ากระชุนทำตายแผ่นดิน
“ยถา” มีครุณานันได พระโยคาวจรเจ้า ก็พิจารณากายทำตายก็เกิด
ฉันทนั้น นั้นแหละเป็นองค์แห่งช้างเป็นปฐม

“ปฺนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชสัณการ ธรรมดาข้าง ย่อมแต่ไปทรง ๆ คุณแต่กายของคนจะ
ไปเหยียดแถมทั่วไปในทิศต่าง ๆ หามิได้ “ยถา” มีครุณานันได พระ
โยคาวจรเจ้า ก็เพ่งพิจารณาแต่ร่างกาย จะได้เหยียดทิศน้อยทิศใหญ่
หรือของบนเบองคำหามิได้ ทอดตาไปเพียงชั่วแอก ดังช้างฉันทนั้น นั้นแหละ
เป็นองค์แห่งช้างคัมภ ๒

“ปฺนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชสัณการ ธรรมดาว่าข้าง จะได้นอนอยู่ประจำแห่งเป็นเนื่อง
นิตยหามิได้ เที่ยวหาอาหารได้ในที่ใดก็อยู่ในที่นั้น “ยถา” มีครุณา
นันได พระโยคาวจรเจ้า ก็มีไดนอนประจำแห่งเป็นเนื่องนิตย ไม่มี
อาลัยเที่ยววิณตมคตไป พบประเทศแห่งใด เป็นที่พอใจแต่ดมควรร
จะเป็นมณฑปหรือโคนไม้ ถ้าแต่ถูกเขาก็กตามยอมเขี้ยวศรัยย่อยในที่นั้น จะ
ได้ทำความปรารถนาอาลัยมั่นคงหามิได้ ดังช้างฉันทนั้น นั้นเป็นองค์แห่ง
ช้างคัมภ ๓

“ปฺนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตูรานะบพิตร

ในที่สุดหรรวรคนี้ พระคณิศรจนาจารย์เจ้า ผู้อุทานคาถากถาวหวัชช
บทมาดิกาที่แต่คงมาข้างต้นนั้นไว้ว่า

“อุปะจุจิกา วิธาโร ๑   อุฑุฑุโร วิจุติเกน ๑
นุกุโต ดีคาโต มิโค   วราโห โครูปหตุธินา”

มีใจความว่า องค์แห่งปลดวก องค์แห่งแมว องค์แห่งหนู องค์แห่ง
แมตงป่อง องค์แห่งฟงพอน องค์แห่งด้้นขจจอก องค์แห่งเนอ องค์
แห่งสุกร องค์แห่งโค องค์แห่งช้าง เหล่านี้ท่านจัดเป้นหรรวรคอันหนึ่ง ดังนั้แต่

ดีหรรวรคที่ ๕

สมเด็จพระเจ้ามิตินทบทวนทราธิบคี่จึงครดีตามค่อไปว่า “ภานุเต
นาคเด็น” ข้าแต่พระผู้เป้นเจ้านาคเด็น องค์แห่งราชดีหี่ ๗ ประการ
นั้นเป้นไฉน คี่อด้งไรบ้าง

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราช
ด้มภารผู้ ประเดริฐู ธรรมคาว่าราชดีหี่เหล่าบั้นฑุ ย่อมเป้นด้ควชาว
บริสุทธั้ผู้คม่องปราศจากมตทิน “ยถา” มีครุวนาฉันโต พระโยคา
วจรเจ้า ก็เป้นผู้มด้้นคานชาวบริสุทธั้ผู้คม่องปราศจากมตทิน ไม่มีความ
รังเกียจค่อความประพฤติปฏิบัติ ตูจราชดีห่อนชาวบริสุทธั้ฉันนั้น นี้แหดะ
เป้นองค์แห่งราชดีหี่เป้นปฐูม

“ปุน ๑ ปวิ” อีกประการหนึ่งเด้า “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชด้มภาร ธรรมคาว่าราชดีหี่ยอมเทยวไปค้วยเท้า ๔ ประกอบ

ด้วยดีดาค์อันงดงาม “ยถา” มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็
เที่ยวไปด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ ประการ ตูจราชดีห็นนนั้น น้แหะเปนองค์
แห่งราชดีห้ค้ำรบ ๒

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
ผู้มค้กิดเป็นอรรคกษัตริย์อันประเดริฐู ชรรมตาว่าราชดีห้ ย่อมมีรูป
งามแถมด้รอยทศอดวยส้อารุงเร่องรุจร์ “ยถา” มีครุวนาณินโต พระ
โยคาวจรเจ้า ก็มรูปงามแถมด้รอยทศอดวยส้อารุงเร่องรุจร์เหมือนนนั้น น้
แหะเปนองค์แห่งราชดีห้ค้ำรบ ๓

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
ผู้มค้กิดเป็นอรรคกษัตริย์อันประเดริฐู ชรรมตาว่าราชดีห้ แม้จะตอง
เสี้ยชีวิตถึงแก่ความตาย ก็มิได้ยอมอ่อนน้อมแก่ด้ทิวเหล่าใดเหล่าห้
ยอมยอมตาย จะได้เสี้ยตายชีวิตหามิได้ “ยถา” มีครุวนาณินโต
พระโยคาวจรเจ้า ก็ยอมเสี้ยสละชีวิต จะได้ประจบคฤห้สัถ์เป็นกถ
ทุกถหับัจัย ๔ คือจวีรวิณฑชบาทเด้นาดนะ กิดานเกดช้เสี้ยชีวิตหามิได้
ตุจราชดีหอนด้สละชีวิตนนั้น น้แหะเปนองค์แห่งราชดีห้ค้ำรบ ๔

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
ผู้เป็นอรรคกษัตริย์อันประเดริฐู ชรรมตาว่าราชดีห้ ย่อมหาอาหารไป
โดยด้าดับ ได้อาหารในห้ใด ก็บริโภคนั้นน้พอแก่ประโยชน์จะได
เตือกเอาแต่เนื้อที่ดี ๆ นั้นหามิได้ “ยถา” มีครุวนาณินโต พระโยคา
วจรเจ้า ก็เที่ยววิณฑชบาทไปตามด้าดับตรอก จะได้เตือกตระกุดหรือ

เดือกโภชนาหาร หามิได้ แดงหาได้ในที่ใดก็บริโภคในที่นั้น ด้วย
 ความประสงค์จะดำรงดีระร่างกายให้ไปเท่านั้น แดงจะได้เดือกว่า
 โภชนะประเสริฐหรือไม่ประเสริฐ ก็หามิได้ คุรุราชดีหนั้น นี้แหละ
 เป็นองค์แห่งราชดีหคำรบ ๕

“ปญ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” คุรานะบพิตร
 ผู้มีศักดิ์เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมดาว่าราชดีห จะได้กระทำ
 ดินนิช เก็บอาหารไว้บริโภคหามิได้ บริโภคเนื้อกรวดเดียวแล้ว ก็ไม่
 เก็บไว้บริโภคอีกต่อไป “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า
 ก็มีได้กระทำดินนิช เก็บบ้างจยไว้บริโภค คุรุราชดีหนั้น นี้แหละเป็น
 องค์แห่งราชดีหคำรบ ๖

“ปญ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” คุรานะบพิตร
 ผู้มีศักดิ์เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมดาว่าราชดีห เมื่อหาอาหาร
 ไม่ได้ ก็ไม่ตั้งคฤกใจ แม้ว่าหาได้ ก็มีได้มีวเมาบริโภค “ยถา”
 มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า เทียบวิณฑบาตไม่ได้ ก็ไม่ตั้ง
 คฤกใจ แม้ว่าได้ก็มีได้มีวเมา พิจารณาเห็นโทษแห่งอาหารบริโภค
 คุรุราชดีหนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งราชดีหคำรบ ๗ ยุติด้วยพระพุทธ
 ฎีกา ที่พระมหากุณาครีดีหระเดริญพระมหากัดัลปะเถรเจ้าไว้ในสังยุต
 นิกายอันประเสริฐว่า

“สันตุญจิสัย ภิกขเว กัดัลปะ โอตริตเรน จิวเรน โอตริตเรน
 ปีนุทปาเตน โอตริตวิปีนุทปาตสันตุญจิสยา จ วณฺณวาที น จ ปีนุ
 ทปาตเหตุ อเนถัน อปฺปฏฺฐิรุมิ อาปชฺชติ” เป็นอาทิ

มีใจความว่า “ภิกษุเว” ตราณะภิกษุทั้งหลายผู้ทรงศีลบรรทัด
 ดำรงกัณฑ์นี้ เป็นผู้ดี โดยด้วยจิวรแลบิณฑบาตตามมีตามได้ จาก
 ย่อมสรรเสริญแห่งความดี โดย ในบิณฑบาตตามมีตามได้ แดะได้
 ประพุดคือเนตถกรรมอันไม่สมควร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาตห้ามได้
 เมื่อเทียบบิณฑบาตไม่ได้ ก็ไม่ตั้งคักใจ ครั้นแล้วได้ ก็มีได้ด้อย
 มีวเมา เป็นผู้เห็นโทษในอันบริโภถบัจจย พวกเธอทั้งหลาย ฟังกระทำ
 ตามที่ตถาคตตรัสให้ ฟังนทกประการ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑปบนประชาจึงตรัสถามต่อไปว่า “ภนฺเต นาคเสน”
 ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา ที่พระผู้เป็นเจ้ากล่าวว่างค์แห่งนกจากพราก
 ๓ ประการนั้นเป็นอย่างไ

พระนาคเสนจึงวิดิชันนาแก้ไขว่า “มหาราช” ตราณะบพิตรพระราช
 ดมถาร ผู้เป็นอรรคภษศรียอันประเสริฐ ขวรมตาว่านกจากพราก
 จะได้ ดัดถภรรยานั้นห้ามได้ ย่อมเป็นค้อยเคียงกันไป จนสิ้นชีวิต
 “ยถา” มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็มีได้ ทอชทั้งเดียซึ่ง
 โยนิโสหนตถการ จนตลอดชีวิต เหมือนนกจากพรากนั้นนั้น นี้แหละ
 เป็นองค์แห่งนกจากพรากเป็นปฐม

“ปฺน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหาราช” ตราณะบพิตร
 ผู้เป็นอรรคภษศรียอันประเสริฐ ขวรมตาว่านกจากพราก ย่อมบริโภถ
 หอยดัดด้าหว่ายใบไม้เป็นอาหาร แดดั้นโดยยินด้อยด้วยหอยด้าหว่าย
 ใบไม้เหล่านั้น นกจากพรากนั้น ก็มีได้ เด้อมจากกรรมกายแถมิดพรพรรณ
 ตั้งอยู่ได้เป็นปรกติ “ยถา” มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้า ดั้น

โดยด้วยบัจจยตามมีตามใด ก็มีได้เลื่อมจากศีล ๘ มาธิ บัญญา แด
 วิมุตติ วิมุตติญาณทัตถ์นะ ธรรมพุกุศลธรรมทุกประการ ตั้งอยู่ ได้เป็น
 ปรกติ ดุจนกจากพรากณนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งนจากพรากค้ำรบ ๒
 “ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งได้ “ มหาราช ” ธรรมะบพิตร
 พระราชสมภารผู้ประเสริฐ ธรรมคว่านกจากพรากยอมมิได้ ฆ่าสัตว์
 ดันใด พระโยศวจรเจ้า ก็วางท่อนไม้ แดด้าตราอาวรุเดียมีความระอาย
 อยู่ มิได้ ฆ่าสัตว์ท้งหลาย เป็นผู้ประกอบไปด้วยจิตต์เมตตากรุณาแก่
 สัตว์ท้งหลาย ดุจนกจากพรากมิได้ ฆ่าสัตว์ดันนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่ง
 นกจากพรากที่ค้ำรบ ๓ ยุกิตด้วยพระพุทฐ์ิกา ที่ดมเด็จพระมหากรุณา
 ดิมมาดิมพุทฐภกวันคบพิตรเจ้าตรีดีพระดีทธรรมเทศนา ในจักกภาวะ
 ชาฎีกว่า

“ โย น หนุติ น ซาเวติ น ชินาติ น ซาปเย
 เมตุโต โส สพุพุกเตตุ เวริ คตตุต น เกณจิ ”

มีความว่า บุคคลผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์เองกดี ไม่ใช่ให้คนอื่น
 เบียดเบียนสัตว์ แดมิได้ชนะเอง มิให้คนอื่นชนะท้านบุคคลผู้นั้น เป็นผู้
 เมตตาในธรรมพลัดทัวไป จะได้มีเวรคิดตามเกี้ยวของกบคด้วยผู้ใดผู้หนึ่ง
 ห้ามโคตงน ขอถวายพระพร

ดมเด็จพระเจามตทกมินทราชิบดี จึงมีพระราชโองการตรัสถาม
 บัญหาต่อไปว่า “ ภาณุเต นาคเสน ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์
 พระผู้เป็นเจ้ากล่าวไว้ว่า องค์ ๒ แห่งนเงอกันนี้ เป็นประการใดได้

พระนาคเส็นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ขอถวายพระพรบพิตร
 พระราชาสัมภาร ชรรมตว่านางนงเงือก ย่อมรักยาแก้ตัวของตน หึงผิว
 คน ให้รักษาแต่ตกในโพรงแล้ว คาบเข็ที่พึงใจไปได้ลงในโพรง ปิด
 ปากโพรงด้วยสิ่งอันตามก เลี้ยงด้อมไว้ในโพรง “ ถามการเกน ”
 ด้วยกำลังคน “ ยถา ” มีครวนาฉันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงอย่าได้
 อิงนงอุมจิตต์ไปในกิตเตส เมื่อกิตเตสจะเข้ามาใกล้ พึ่งได้ลงไปโพรง
 คือสัตว์สังวรด้วยสิ่งอันสมยัคในกายคตาดติ ด้วยมนโทวาร เปรียบดัง
 นางนงเงือกเมื่อพักไซ้ อันหึงผิวให้อยู่ในโพรงแล้ว คาบเอาสิ่งตามกปกปิด
 ปากโพรงไว้ เลี้ยงด้อมตามชาติของตนฉนนัน นี้แหละเป็นองค์แห่งนงเงือก
 เป็นปฐม

“ ปนุ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งเถา “ มหาราช ” ครานะบพิตร
 พระราชาสัมภารผู้มคคิต เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “ เวณาหิกา นาม ”
 ขออ้อนวอนางนงเงือกนั้น เทียวไปแสวงหาเหยื่อ เมื่อเวตาเย่นกับนมาต์ฝั่ง
 แห่งคน เพื่อบอังกนรักษากายไว้ “ ยถา ” มีครวนาฉันโต พระโย-
 คาวจรเจ้า เมื่อต้องได้พิชังเดวิดคัพพธรรมอันตนรักษา อยู่ในที่อันวิเวกแต่
 ๒๘ ๒ เพื่อพ้นจากตัณญโณชนธรรมทั้งปวง เมื่อหมคความยหนดในทนนแล้ว
 กัดบมาต์หมคณะดังซี่ เพื่อจะตบเดี่ยซึ่งความชอนชอครหาแดภยทั้งปวง
 นี้แหละเป็นองค์แห่งนางนงเงือกเป็นคำรบ ๒ ยุคด้วยคำอันท้าวด้หัมบัต
 พรหมกราบทุกแก่สัมเดจพระทศพลญาณเจ้าไว้ว่า

“ เต้เวถ ปนุทานิ สยนาตฺตานนิ
 จเรยฺย สติโยชนวิปฺปโมกฺขํ ”

ดีเจ รัตติ นาริศจุเคยย ตกุด

ดีเม วเคยย รกชิตโต ดีติมา ”

มีความว่า พระโยคาวจรเจ้า ซึ่งปรารถนาจะพ้นจากตั้งโยชน์ พึงมาได้ พึงเห็นเดนาตนะ อันตั้งดี ประพฤติธรรม ที่จะพ้นจาก ตั้งโยชน์แม มยงค์แต่ดี พึงกลับเขาย้อยในหมดังซึ้ง เพื่อจะได้รักษาไว้ซึ่งตนดังนี้

สมเด็จพระเจ้ามิดินทภมมทรราชบิดี้ จึงมีพระราชโองการครัดถามต่อไปว่า “ ภาณุเต นาคเด่น ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมปราชญ์ อันว่าองค์แห่งนกระจอกอย่าง ๑ นั้น เป็นประการใด

พระนาคเด่นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ครานะบพิตรพระราชดำการผู้มศักดิ์เป็นอรรคษครียอันประเสริฐ “ ขรโปตโก นาม ” ชื่อว่านกระจอกนั้น อาศรัยเรือนผู้อน้อย จะได้ถือเอานิมิตรแห่งตั้งของอันใดของเขาไปหามิได้ มีใจมรยตมาก ด้วยสัญญาอาศรัยอยู่ “ ยถา ” มีครุณานันใด พระโยคาวจรเจ้า เมื่อเข้าไปได้ตระกุด ก็ไม่พึงถือเอานิมิตรในที่นั่งแต่ที่นอน ในเครื่องประดับแต่ผ้า หรือเครื่องอุปโภคบริโภค แดภาชนะวิกิตทั้งหลาย เมื่อเขาไปก็พึงมรยตกำหนดสัญญาว่า ตนเป็นต้นณะดังนี้ นี้แหดะเป็นองคอิน ๑ แห่งนกระจอก ยุติด้วยพระพุทธุฎกาที่สมเด็จพระบรมโลกนาถคำดีศาดีมีมาดีมพุทธุภควันคบพิตร ครัดพระดีชธรรมเทศน์ไว้ ในจุลนทรทชาดกว่า

“ ปวีดีคฺวา ปรกุเต ปาเนน โภชเนน วา มิดิ ขาเท มิดิ ภูณฺเช น จ วุเป มนํ เกร ”

อุปมาภพปัญหา

มีความว่า ธรรมตถกษจะไปได้ตระกูลอื่น ด้วยต้องการปานะแด
โกษณะนั้น พึงเคียวบริโลกกินซึ่งปานะแดโกษณะที่เขาให้ด้วยความนับถือ
แต่อย่าพึงกระทำใจให้หลงไปในรูป ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตถบิณนราชคิรบรมกษศรีย มีพระราชโองการ
ตรัสถามว่า “ ภาณุเต นาคเสน ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าพระนาคเสน พระผู้
เป็นเจ้ากล่าวไว้ว่าองค์ ๒ แห่งนกเค้านั้น เป็นประการใด

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ดูฐานะบพิตรพระราช
สมภารผู้มกักดี เป็นอรรคกษศรียอันประเสริฐ ธรรมตว่านุกเค้าเป็นสัตว์
กับกา ครั้นเวลาดากตางคินกักตผู้งกาเป็นอันมาก “ ยถา ” มีครุวนาณินโต
พระโยคาวจรเจ้า ก็ไม่เขากนกับอวิชชา แต่อาตมาผู้เดียวเข้าไปในที่สังค
พึงรบพุ่งย้ายเสียซึ่งตัวอวิชชานั้น ตักให้ขาดสูญตลอดราก “ ตถา ” ตั้ง
นกเค้าอนตซึ่งผู้งกาณนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งนกเค้าเป็นปฐม

“ ปนุ จ ปวี ” อีกประการหนึ่งเล่า “ มหาราช ” ดูฐานะบพิตร
พระราชสมภารผู้มกักดีเป็นอรรคกษศรียอันประเสริฐ ธรรมตว่านุกเค้า
อยู่ป่าดงเรนช่อนอยู่ “ ยถา ” มีครุวนาณินโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงยนต์
ในที่เรณที่สังค ปานตังนกเค้าณนั้น นี้เป็นองค์แห่งนกเค้าคำรบ ๒ ยุคด้วย
พระพุทธุกิกาทัดสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้า ทรงตรัสไว้ในสังยุตตนิภายว่า

“ ปฐิสฺสตีโน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชต ปฐิสฺสตีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ
ปฐิสฺสตานารามิ ปฐิสฺสตานรโต อิทํ ทุกฺขนฺติ ยถากุตํ ปชานาติ อยํ
ทุกฺขสมุทฺไทยติ ฯ เป ฯ อยํ ทุกฺขนิโรธโรติ ฯ เป ฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินิ
ปฐิปทาติ ยถากุตํ ปชานาติ ”

แปลความว่า “ภิกษุเว” ตูรณะตั้งขึ้น ท่านจงปฏิบัติหน้าที่ตั้งศีลสมา
 เกิด พระโยคาวจรเจ้าผู้ใด กำหนดขึ้นดีในการสมาธิแล้ว พระโยคา
 วจรเจ้านั้น อาจารย์ตั้งชื่อว่า “อิติ” คือตั้งขึ้นและเรียกว่าทุกข อาจารย์ว่า
 ตั้งขึ้นและเพนทุกขสัมมทัช อาจารย์ว่า ตั้งขึ้นและเพนทุกขนิโรธ อาจารย์ว่า
 ตั้งขึ้นและเพนทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาตั้งขึ้น ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทภมุนทราริบัติ จึงมีพระราชโองการตรัสถาม
 ด้วยองค์ ๑ แห่งตะขาคือไป

พระนาคเสนจึงวิสัชนาว่า “มหาราช” ตูรณะบพิตรพระราชดำณการ
 ผู้มีศักดิ์เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรรมคาวะตะขาคถารองชนแล้ว
 ย่อมบอกเหตุแห่งความเกษม แดภยแห่งบุคคลอื่นฉันใด พระโยคาวจรเจ้า
 ก็ดำแดงธรรมบอกอกุศลกรรมว่า อกุศลกรรมจะนำไปสู่อบาย ส่วนกุศล
 จะให้ผ่นนำไปสู่สวรรค์ บอกเหตุค้ำแต่ชั่วแก่ประชาชนทั้งปวง ตูจะตะขาค
 อันรุ่งฉันนั้น นั้นและเพนของคอื่น ๑ แห่งตะขาค ยุกติด้วยคำที่พระบิดา
 โทถถการทูลวาชเถรผู้เป็นเจ้ากล่าวไว้ว่า

“นิรเย ภยสันตาดิ นีพพานะ วิปตุ สุตติ
 อุกขานะคานิ อตุถานิ เทลิตพพานิ โยคินา”

แปลว่าธรรมคาวพระโยคาวจรเจ้า ฟังดำแดงบาปบุญคุณโทษไปรด
 เวนในชนทั้งปวง แต่ฟังดำแดงทางพระนิพพานอันเป็นแก่นสำรนำมาซึ่งสุข
 อันไม่บูญดี แต่ฟังดำแดงซึ่งประโยชน์ ๒ ประการตั้งนี้ ขอถวายพระพร
 สมเด็จพระเจ้ามิตินทภมุนทราริบัติ จึงมีพระราชโองการตรัสถามด้วย
 องค์ ๒ แห่งค้ำคาวคือไป

พระนาคเดินจึงวิดิษนาว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราชธมมาร
 ผู้มคักกเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ธรรมคาวาคังคาว เทียวไปใน
 เรือนนอนแล้ว ย่อมออกไป จะได้กังวลอดายอยู่ที่เรือนนั้นหามได้ “ยถา”
 มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า เข้าไปบิณฑบาตในบ้านแล้ว ก็มีได้
 อดายกังวลอดายด้วยบ้าน ปานคูกังคาวอันบินไปสู่เรือนผู้อื่น มีได้อดาย
 ที่จะอยู่นั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งคังคาวเป็นปฐม

“ปุณ ๑ ปวี” อีกประการหนึ่งเถา “มหाराช” ตูรานะบพิตร
 พระราชธมมารผู้ประเสริฐ ธรรมคาวาคังคาว เมื่อไปอยู่ในตระกูลอื่น
 ก็มีได้กระทำคามนิบหายให้คนทั้งหลายนั้น “ยถา” มีครุณานันโต
 พระโยคาวจรเจ้า เข้าไปสู่ตระกูลอื่นใด ก็มีให้ตระกูลอื่นนั้นเดือดร้อน
 “อติยาปนพหุคตาย วา” ด้วยความมกมากยิ่งประมาณกัต “อติวิญญู-
 ฌตติพหุคตาย วา” ด้วยวิญญูคัยิ่งประมาณกัต “อติพหุภาณิตาย วา”
 ด้วยภาวพุดมากยิ่งกัต “ตมานสูชทุชตตาย วา” ด้วยภาวเดมอดด้วยสูช
 แดทุชกัต “อตุตโน มุตถิ ฆมม” ประการหนึ่ง จะให้ธรรมเนียม
 ของตนเองไปก็หามได้ พึงยังความจำเริญให้มีโดยส่วนเดียว นี้แหละ
 เป็นองค์แห่งคังคาวคัมบ ๒ ยุติด้วยพระพุทธรูปกัทที่สมเด็จพระมหากรุณา
 ธิคุณเจ้า กดำไว้ ในตักขณตัญคตสุคร ในที่ขนิทายว่า

“สทุราย ดีเตน ดีเคน พุทธิยา
 จาเคน ฆมฺเมน พุทธิ ฐาฐุทธิ
 ฆเนน ฆนฺเณน ๑ ฆตฺตคตฺตุนา

แล้วฟังแต่พชังวิมุตติส คด้วยอารมณ์นั้นน นี่แหละเป็นองค์อัน ๑ แห่งปติง
ยุคด้วยถ้อยคำอันพระอนุรุธเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ปริสุทฺถวิมจฺจิตฺเตน อารมฺมเณน ปคฺคิยฺสเปตฺวา
เตน จิตฺเตน ปาคพฺพํ วิมุตฺติคฺคิรตฺมเดจฺนํ”

แปลความในพระคาถาว่าพระโยคาวจรเจ้า ฟังคงใจ ซึ่งอารมณ์ด้วย
จิตอันบริสุทธิ์ห้ามตนมิได้ แล้วฟังแต่พชังวิมุตติสอันเป็นเครื่องให้เกิด
บดินต์ด้วยจิตตน ดังน ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินท ภูมินทราชาธิบดี จึงมีพระราชโองการ ตรัสถามว่า
องค์แห่ง ๓ ประการนั้น ประการใดเล่า

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตราณะบพิตรพระ
ราชดมการณผู้ประเสริฐ ธรรมดาง่วงย่อมเอยไปด้วยอริยะ “ยถา” มี
ครวณานันโต ประโยคาวจรเจ้าก็ฟังเที่ยวไปด้วยปัญญา แต่ท่านยอมเอน
เฉยซึ่งตั้งปราศจากลักษณะ เจริญแต่ตั้งที่มีลักษณะ คือ พระโคตรลักษณะ
ญาณอันนั้น นี่แหละเป็นองค์แห่งปฐม

“ปนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตราณะบพิตร
พระราชดมการณผู้มกคคเป็นอรรคษครียอนประเสริฐ “สไปโป” ธรรมดา
วางนนเที่ยวไปปะศินยาเซา ก็เพียงหดไปให้พนตยา “ยถา” มีครวณา
นันโต พระโยคาวจรเจ้าฟังตเวนเฉยซึ่งทุกจริต คุจยอนหดไปให้พนตยา
อันนี้ นี่แหละเป็นองค์แห่งการบ ๒

“ปนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหाराช” ตราณะบพิตร
พระราชดมการณผู้มกคคเป็นอรรคษครียอนประเสริฐ “สไปโป” อัน

ว่าง ครั้นภิกษุมนุษย์เขาแฉกคอกก็จะหดกลับไป “ ยถา ” มีครุณานันได
 พระโยคาวจรเจ้า กำจัดเสียซึ่งวิคคกิดแล้ว ห้ามปรามมิให้ความไม่ยินดี
 บังเกิด ฟังวิคคกโดยมากว่า วันล่วงไปได้เท่านี้แล้ว ไม่ควรจะประมาท
 เหตุว่าวันล่วงแล้วมิอาจจะกลับไดดังนฉนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งคำรบต
 ยุติด้วยพระพุทธฎีกาที่สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้า ตรัสพระดีทธรรม
 เทศนาไว้ในกนินรชาติล โดยคำของกนินร ๒ คนกล่าวจะพรานป่าว่า

“ ยเมกรคฺคิ วิปฺปวตฺติมฺห ตฺตฺตฺก

อกามกา อญฺญมญฺญิ ติริตฺวา

ตเมว รคฺคิมนฺตปฺปมานา

โสจาม ตํ รคฺคิ ปุณฺนุน เหนฺลลฺลิตฺติ ”

มีความว่า ตฺรานะพรานป่า เราพดัดพรากจากกันราตรีใด ก็เรา
 รือมิได้เสกเสภา ด้วยเราเรดถึงกันตลอดราตรีนั้น แต่เราจะได้ราตรีที่
 พดัดกันมาอีกหาไม่ได้ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิดนทบทมิทราชาธิบดีจึงมีพระราชโองการตรัสถามด้วย
 องค์แห่งเหต้อมคือไป ว่าองค์แห่งเหต้อมอัน ๑ นั้น เป็นไฉน

พระภาคเถนจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตฺรานะบพิตรพระ
 ราชมภารม มีคักัดเป็นอรรคกษตฺริย์อันประเสริฐ “ อชฺคโร นาม ”
 ชื่อว่างเหต้อม “ มหตี มหากาย ” เป็นสัตว์ใหญ่ มีกายอันใหญ่
 มทอ้งเหยวแห่งอยู่หลายวัน เหตุว่าหาอาหารไม่ได้เต็มทอ้ง แดงเหต้อม
 นั้นเพียงชวคคตตามประมาณอาหาร “ ยถา ” มีครุณานันได พระ
 โยคาวจรเจ้า เทียวไปบิณฑบาตได้อาหารมาก ก็ฟังบริโภคพอเป็นยา

ปนะมัตถนินัน ^๒แม่ ^๒ได้ ^๒อาหาร ^๒น้อย ^๒แค่ ^๒๔ ^๒คำ ^๒หรือ ^๒๕ ^๒คำ ^๒พึง ^๒ขำ ^๒กับ ^๒อุ ^๒ท ^๒ก ^๒ง
แล้ว ^๒จึง ^๒ฉ ^๒น ^๒นี้ ^๒แห ^๒ทะ ^๒เป ^๒น ^๒อง ^๒ค ^๒อ ^๒น ^๒๑ ^๒แห ^๒ง ^๒เห ^๒ล ^๒โ ^๒ม ^๒ย ^๒ุ ^๒ค ^๒ด ^๒ว ^๒ย ^๒ถ ^๒ย ^๒ค ^๒า ^๒อ ^๒น ^๒พ ^๒ระ
ช ^๒ร ^๒ร ^๒ม ^๒เด ^๒น ^๒า ^๒บ ^๒ค ^๒ี ^๒ว ^๒ร ^๒บ ^๒ค ^๒ร ^๒เ ^๒ร ^๒จ ^๒า ^๒ก ^๒ล ^๒่า ^๒ว ^๒ไ ^๒ว ^๒่า

“ ^๒อ ^๒ด ^๒ถ ^๒ ^๒สุ ^๒ก ^๒ุ ^๒ร ^๒ม ^๒จ ^๒ ^๒ภ ^๒ุ ^๒ม ^๒ช ^๒น ^๒โ ^๒ ^๒น ^๒ ^๒พ ^๒า ^๒พ ^๒ุ ^๒ห ^๒ุ ^๒ห ^๒ิ ^๒โ ^๒ ^๒ส ^๒ิ ^๒ยา ^๒
^๒อ ^๒ุ ^๒น ^๒ท ^๒โร ^๒ ^๒ม ^๒ค ^๒ุ ^๒า ^๒ห ^๒า ^๒โร ^๒ ^๒ส ^๒โ ^๒ ^๒ภ ^๒ิ ^๒ก ^๒ุ ^๒ ^๒ป ^๒ริ ^๒พ ^๒ุ ^๒เช ^๒
^๒จ ^๒ค ^๒ุ ^๒า ^๒โร ^๒ ^๒ป ^๒ณ ^๒จ ^๒ ^๒อ ^๒า ^๒โ ^๒ป ^๒ ^๒อ ^๒ภ ^๒ุ ^๒ว ^๒ ^๒อ ^๒ุ ^๒ท ^๒ ^๒บ ^๒ี ^๒เว ^๒
^๒อ ^๒ถ ^๒ ^๒ผ ^๒า ^๒ล ^๒ุ ^๒ห ^๒ิ ^๒ร ^๒า ^๒ย ^๒ ^๒ป ^๒ห ^๒ิ ^๒ศ ^๒ค ^๒ุ ^๒ศ ^๒ุ ^๒ส ^๒ ^๒ภ ^๒ิ ^๒ก ^๒ุ ^๒น ^๒ ”

มีความ ^๒ว ^๒า ^๒ช ^๒ร ^๒ร ^๒ม ^๒ค ^๒า ^๒เป ^๒น ^๒ภ ^๒ิ ^๒ก ^๒ุ ^๒ ^๒เม ^๒ื่อ ^๒ได้ ^๒บ ^๒ริ ^๒โ ^๒ภ ^๒ก ^๒อ ^๒า ^๒ห ^๒าร ^๒อ ^๒น ^๒ส ^๒ค ^๒ค ^๒ก ^๒แห ^๒ง ^๒ก ^๒ด ^๒
อ ^๒ย ^๒า ^๒ได้ ^๒ห ^๒วัง ^๒ป ^๒ระ ^๒โย ^๒ชน ^๒ค ^๒ิ ^๒น ^๒การ ^๒บ ^๒ริ ^๒โ ^๒ภ ^๒ก ^๒ห ^๒น ^๒ก ^๒น ^๒ก ^๒ ^๒ป ^๒ระ ^๒การ ^๒ห ^๒น ^๒ึง ^๒พ ^๒ึง ^๒ให้ ^๒ท ^๒อง ^๒พ ^๒ร ^๒อง ^๒
ไ ^๒ว ^๒ ^๒บ ^๒ริ ^๒โ ^๒ภ ^๒ก ^๒ค ^๒า ^๒่ ^๒พ ^๒อ ^๒ป ^๒ระ ^๒มา ^๒ณ ^๒ ^๒มี ^๒ส ^๒ค ^๒เ ^๒ว ^๒เ ^๒น ^๒ค ^๒ำ ^๒ข ^๒ำ ^๒ว ^๒ไ ^๒ว ^๒ ^๒เพ ^๒ียง ^๒ ^๒๔ ^๒คำ ^๒หรือ ^๒ ^๒๕ ^๒คำ ^๒อ ^๒ย ^๒า ^๒ให้ ^๒
อ ^๒ิม ^๒ค ^๒เ ^๒ม ^๒ท ^๒น ^๒ก ^๒ ^๒ค ^๒ร ^๒น ^๒ไม่ ^๒ได้ ^๒บ ^๒ริ ^๒โ ^๒ภ ^๒ก ^๒แ ^๒ล ^๒ว ^๒ ^๒พ ^๒ง ^๒ค ^๒ม ^๒ก ^๒น ^๒ซ ^๒ึ ^๒ง ^๒ ^๒ทำ ^๒ด ^๒ัง ^๒น ^๒แห ^๒ทะ ^๒ ^๒ส ^๒ม ^๒ก ^๒ว ^๒ร ^๒ก ^๒่ ^๒
ภ ^๒ิ ^๒ก ^๒ุ ^๒ม ^๒เป ^๒น ^๒โย ^๒ค ^๒า ^๒ว ^๒จ ^๒ร ^๒น ^๒ ^๒เพ ^๒ื่อ ^๒จะ ^๒ได้ ^๒อ ^๒ย ^๒เป ^๒น ^๒ส ^๒ค ^๒ค ^๒ำ ^๒ร ^๒า ^๒ญ ^๒ ^๒ด ^๒ัง ^๒น ^๒ ^๒ขอ ^๒ถ ^๒ว ^๒าย ^๒พ ^๒ระ ^๒พ ^๒ร ^๒
จ ^๒บ ^๒ด ^๒ห ^๒ว ^๒ร ^๒ร ^๒ก ^๒ ^๒๕ ^๒ ^๒ค ^๒า ^๒ ^๒เพ ^๒ียง ^๒น ^๒

ใน ^๒ที่ ^๒ส ^๒ค ^๒ว ^๒ร ^๒ร ^๒ก ^๒ ^๒พ ^๒ระ ^๒ค ^๒ัน ^๒ถ ^๒ร ^๒จ ^๒น ^๒า ^๒จ ^๒า ^๒ร ^๒ย ^๒ ^๒เจ้า ^๒ ^๒ม ^๒ุก ^๒อ ^๒ุ ^๒ท ^๒าน ^๒ค ^๒า ^๒ถ ^๒า ^๒ก ^๒ล ^๒่า ^๒ว ^๒ ^๒ห ^๒ัว ^๒ข ^๒็ ^๒
บ ^๒ท ^๒มา ^๒ติ ^๒กา ^๒ ^๒ที่ ^๒แ ^๒ล ^๒ด ^๒ง ^๒มา ^๒ข ^๒าง ^๒ค ^๒ัน ^๒น ^๒ ^๒ไ ^๒ว ^๒่า

“ ^๒เก ^๒ด ^๒ร ^๒ ^๒จ ^๒ก ^๒ุ ^๒ว ^๒า ^๒โ ^๒ ^๒จ ^๒ ^๒เว ^๒ณ ^๒า ^๒ห ^๒ิ ^๒ ^๒ช ^๒ร ^๒ป ^๒ต ^๒โ ^๒
^๒อ ^๒ุ ^๒ด ^๒ุ ^๒โ ^๒ ^๒ส ^๒ค ^๒ป ^๒ค ^๒ุ ^๒โ ^๒ ^๒จ ^๒ ^๒ว ^๒ค ^๒ุ ^๒ค ^๒ุ ^๒ดี ^๒ ^๒เจ ^๒ว ^๒ ^๒ช ^๒ด ^๒ุ ^๒ก ^๒า ^๒
^๒ส ^๒ป ^๒โ ^๒ ^๒อ ^๒ช ^๒ค ^๒โร ^๒ ^๒เจ ^๒ว ^๒ ^๒ว ^๒ค ^๒ุ ^๒โ ^๒ ^๒เต ^๒น ^๒ ^๒ป ^๒ว ^๒จ ^๒ุ ^๒จ ^๒ติ ”

มี ^๒ใจ ^๒ค ^๒ว ^๒า ^๒ม ^๒ว ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒ว ^๒า ^๒ช ^๒ดี ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒น ^๒ก ^๒จ ^๒าก ^๒พ ^๒ร ^๒าก ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒น ^๒ก ^๒เ ^๒ื่อ ^๒
อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒น ^๒ก ^๒ระ ^๒จ ^๒อ ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒น ^๒ก ^๒ค ^๒ำ ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒ค ^๒ระ ^๒ข ^๒า ^๒บ ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒ค ^๒าง ^๒ค ^๒า ^๒ว ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒
แห ^๒ง ^๒ป ^๒ด ^๒ิง ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒ ^๒อ ^๒ง ^๒ค ^๒ ^๒แห ^๒ง ^๒ ^๒เ ^๒ล ^๒โ ^๒ม ^๒ ^๒เ ^๒ล ^๒ด ^๒ำ ^๒น ^๒ ^๒ทำ ^๒น ^๒จ ^๒ด ^๒เป ^๒น ^๒ว ^๒ร ^๒ร ^๒ก ^๒ห ^๒น ^๒ึง ^๒ด ^๒ัง ^๒น ^๒ ^๒แ ^๒ด

มัถกฏวรรคที่ ๖

สมเด็จพระเจ้ามิตินทมุนิทรราชบิด์ จึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ ภาณุเต นาคเสน ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้านาคเสนอันปรีชาเฉติมปราชญ์
ผู้เป็นเจ้ากล่าวว่ องค์แห่งแมตงมุนุทำรังโกลถทางอย่าง ๑ นั้น เป็น
ประการใด

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตรพระ
ราชดมภารผู้ม้กักตเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรวมคาว่าแมตงมุนุ
นั้น ย่อมชกัโยเป็นชายเป็นเพดานไว้ ดีทวท้งหลายคือแมตงหัวแตแมตง
วัน บินไปคิตค้อยที่ชายที่เพดานนั้น แมตงมุนุกับวิโรกส์ควท้คิตชายนั้นเป็น
ภักษาหาร “ ยถา ” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้านั้น ก้ชิ่งเพดาน
คือ สติบฏฐาน แตปีคทวารท้ง ๖ ไว้ มาครว่าแมตงวัน คือกิเดสได้
เข้าไปคิตค้อยในเพดานนั้น ก้พ้งจับฆ่าเด็ยฉนนั้น นี้แหตะเป็นองค์อัน ๑
แห่งแมตงมุนุชกัโย ยุคิตด้วยคำอันพระอนุทธเรรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ วิคานเฆว ฉทฺวาเรตุ สติบฏฐานวรคฺคัม

กิเดสํ ตตฺถ ตคฺเคตฺวา อัง หนตฺพุพา เต วิปสฺสํก ”

แปลความว่า ชรวมคโยคาวจรเจ้า อันเรียนวิปัสสนา พ้งชิ่งเพดาน
คือ สติบฏฐาน ปีดทวารท้ง ๖ ไว้ เพื่อกิเดสเข้าไปช้องอัยก้จับฆ่าเด็ย
คิงนี้ ขอถว้พระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทมุนิทรราชบิด์ จึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ ภาณุเต นาคเสน ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าอันปรีชาเฉติมปราชญ์ องค์อัน ๑
แห่งทวารกอันคนนมารคานนั้นอย่างไรเล่า

พระนาคเดินจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ครุฑนระบพิตรพระ
 ราชดำมการผู้ประเสริฐ ธรรมด่าว่าทารกที่คนนมมารดานั้น ย่อมประโยชน์
 ด้วยน้ำนม ร้องให้อ่อนนอนกินนมมารดา “ยกา” มีครุฑนาคินโด
 พระโยคาวจรเจ้า ก็พึงแสวงหาประโยชน์แห่งตน พึงรักซึ่งกรรมทั้งหลาย
 หมายประโยชน์ แต่ประกอบความเพียรอยู่ในที่อันดังดี พึงต้องเด็พกัถยา
 ฉนิตรอันดีสมควร พอใจอยู่ในสำนักครุฑาอาจารย์ พึงได้เรียนซึ่งพระ
 ธรรมภพภพที่อันจะเกิดประโยชน์แห่งตนคตินั้น นี้แหละเป็นองค์อัน ๑ แห่ง
 พุทธทารกคนนมมารดา สัมด้วยพระพุทธรูปที่เต็มเต่งพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ครุฑได้ไว้ในมหาปรินิพพานสูตร มีในที่นี้เรียกว่า

“อิงฺข คุมฺเห อานนฺทํ สํทคฺเค วายมถ สํทคฺเค อนฺนุญฺชถ
 สํทคฺเค อปฺปมคฺคา อากาปฺโป ปหิตคฺคา วิหโร”

มีความว่า “อานนฺท” คือรดำแดงอานนท “อิงฺข” ดังตลกค
 จะเดือน ท่านจงพยายามในประโยชน์แห่งตน “อนฺนุญฺชถ” จงประ
 กอบซึ่งประโยชน์ตน ท่านอย่าได้ประมาทในประโยชน์ตน จงเป็นผู้มี
 ความเพียร ตั้งจิตไปโน้ดมาธิ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทราริบบั จึงมีพระราชโองการตรัสถาม
 ด้วยองค์อัน ๑ แห่งเท่าที่เห็นต้องสืบต่อไป

พระนาคเดินจึงถวายพระพรว่า “มหาราช” ครุฑนระบพิตรพระราช
 ดำมการผู้ศักดิ์เป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ เท่าที่เห็นนั้นกัถยาเข้า
 หักหน้าไป มีอายุยืนด้วยไม่ลงหน้า “ยกา” มีครุฑนาคินโด พระโยค
 าวจรเจ้า พึงกัถยาในความประมาท มีดีภาวะเห็นคุณอันปลาดวิเศษ

ในอุปมาท เห็นภยในความประมาท กัมโตเต็มมถอย แดวกเข้าไป
ตุ้กโกต แห่งพระนิพพานมอุปไมยคณน นันแหะเพนองคองคองหนึ่งแห่งเตา
เหล็อง ยุคด้วยพระพุทธรูฏิกา ที่ดมเด็จพระดมมาดมพุทธรภควันคบพิตรเจ้า
ครัดเทศนาไว้ ในพระธรรมบทว่า

“อุปมาทรโต ภิกขุ ปมาเท ภยลลิตวา
อกพุโพ ปริหานาย นิพพานตุเสว ดนุคิเก”

แปลความว่า พระโยคาวจรภิกษุ ยินดีในความไม่ประมาท แด
เห็นภยในความประมาท เมื่อประพฤคิตตามโอวาทคองนี้ กัมโตเต็มมโกต
มิชามินาน ก็จะได้ดำเรื่งแก่พระอมตมหานิพพาน คองนี้ ขอดถวายพระพร
ดมเด็จพระเจ้ามิตินทภูมินทรราชคิบรมกษัตริย์ จึงมีพระราชโอง
การครัดตาม ด้วยองค ๕ แห่งบาชฐดับไป

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระ
ราชดมการณูมคักคิเพนอรรคกษัตริย์อนประเดริฐุ ธรรมคตว่าบาชฐยอม
ปกบิตไว ซึ่งคนไม่ดอาคได้ “ยถา” มีควานาฉนโด พระโยคาวจรเจ้า
ฟังปกบิตไว ซึ่งบคคถนคิ เหมือนบาชงไว ซึ่งคนไม่ดอาคคณน นันแหะ
เพนองคองแห่งบาชฐเพนปฐม

“ปนุ จ ปรี” อีคประการหนึ่งเตา “มหाराช” ตูรานะบพิตร
พระราชดมการณูมคักคิเพนอรรคกษัตริย์อนประเดริฐุ บาชฐนันลคญเพดา
ไม่มีคนไปมา “ยถา” มีควานาฉนโด พระโยคาวจรเจ้า ฟังกัจจ
เด็ยซึ่งราคะโทสะโมหะให้ลคญจากคณคานปานคองว่าบาชฐคณน นันแหะ
เพนองคองแห่งบาชฐคองบ ๒

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช มิตินทเดชะกษัตริย์จึงมีพระราชโองการตรัสถาม ด้วยองค์ ๓ ประการ แห่งรูกษชาติต่อไป

พระนาคเด็นจึงถวายพระพรว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราชสมภารผู้ประเดริฐุ ธรรมดว่ารูกษชาติตนไม่นั้น “ปุปุผลตโร” ทรงไว้ซึ่งคอกกแดต “ยถา” มีครวนาฉนโด พระโยคาวจรเจ้า ก็ทรงไว้ซึ่งผลกถาคือพระวิมุตติ ทรงไว้ซึ่งคอก คือพระดำมัญญบณฉนนั้น น้แหละเปนองค์แห่งรูกษชาติเปนปฐม

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราชสมภารผู้มคักัดเปนอรรคกษัตริย์อนประเดริฐุ “รูกุโ” ฉนฉว่ารูกษชาติตนไม ย่อมให้คนอาศรัยรมฉนโด พระโยคาวจรเจ้า ฟังกระทำปฏิธันถาร เปนอามิธปฏิธันถารแตธรรมปฏิธันถาร กับด้วยบุคคลฉนเข้าไปสู่ฉนฉนนั้น น้แหละเปนองค์แห่งรูกษชาติ คำรบ ๒

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเด้า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราชสมภารผู้มคักัดเปนอรรคกษัตริย์อนประเดริฐุ ธรรมดว่าไมเด้า ย่อมมีรมฉนไป คนอาศรัยไตทวทุกคนจะได้เตอกหน้าหามิไต “ยถา” มีครวนาฉนโด พระโยคาวจรเจ้า ก็มิไตเตอกหน้าฉนเมตดาไปแก่คนทวไป แม้จะเปนบัจจามิตรฉนคักหรือมิใช่ก็คัก ก็ฉนไปให้เหมฉนกัน ด้วยบทว่า

“อิเม สตุตา อเวรา อพุยาปชุฉา ฉนฉมา สตุธิ อตุฉนฉนปรีหเรยยุ”

แปลว่า “อิเม สตุตา” สัตวทงหดายน “อเวรา” ฉยามเวร “อพุยาปชุฉา” ฉยามพยาบาทของเวร “ฉนฉมา” ฉยาได้มทุกษ

“ดี” มีแต่ความดี “ปริหเรยฺย” พึงเตยงรักษา “อตุตฺตาน” ซึ่งตนตั้งนิตนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งรุกขชาติที่ คัมภ ๓ ยุคด้วยคำที่ พระธรรมเสนาบดีดำรัสตรเกราจากถาวไว้ว่า

เทวทศฺเต วรกมฺหิ โจรเ ของกุติมาตเ

ชนปาเต ราชูเต จ ดัพฺพุตถ ดมโก มุนิ”

มีใจความว่า สมเด็จพระมหารุณบรมศาสดา มีพระทัยประกอบด้วย พระมหากรุณา เมตตาแก่พระราหุลเถรนั้นโต นำพระทัยของสมเด็จพระ ดิพพญูเจ้า ก็ประกอบไปด้วยเมตตาในพระเทวทศต่อนักคิดจะฆ่าพระองค์ แดองกุติมาตโจรอันได้ฆ่าพระองค์ แดช่างชนปาดหัดถ่อนเทวทศต์ปล่อย เขาไป แดนำพระทัยของสมเด็จพระมหากรุณาธิคุณเจ้า ก็แผ่พระทัย เมตตาเหมือนเมตตาแก่พระราหุล ดงน ชอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑท ภูมณฑราชบคจึงมีพระราชโองการตรัสถามด้วย องค์ ๕ ประการแห่งเมฆต่อไปนี้

พระนาคเสนวินิจฉัยว่า “มหाराช” ตราณะบพิตรพระราชสมภาร ผู้มีศักดิ์ เป็นอรรคกษัตริย์อนประเสริฐ “เมโฆ นาม” ชื่อว่าเมฆ คือ ฝน ย่อมกำจัดเสียซึ่งมลทินแห่งอโคตให้หายไป “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า พึงระบับด้วยซึ่งแห่งอโคตคือกิเลสจุกเมฆนั้นนี้ นี้แหละ เป็นองค์แห่งเมฆเป็นปฐม

“ปฺน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเถ่า “มหाराช” ตราณะบพิตร พระราชสมภารผู้มีศักดิ์เป็นอรรคกษัตริย์อนประเสริฐ “เมโฆ” อันว่า เมฆอันให้เป็นฝน ยังภูมิภาคตพรอนให้ชุ่มชื้น “ยถา” มีครุณานันโต

พระโยคาวจรเจ้า ก็ยังมนุษย์โลก กับทั้งเทวโลกให้ดับเสียซึ่งทุกข์ ด้วยเมตตาภาวนา มีกรุณาปานดุจเมฆนั้นนั่น นี่แหละเป็นองค์แห่งเมฆคำรบ ๒

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร พระราชดำณการณุมคักัดเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “ เมโฆ ” อันว่าเมฆนั้น ยังพชในภุมิตตให้งอกงาม “ ยถา ” มีกรุณาดันใด พระโยคาวจรเจ้า ยังพชคือศรัทธาแห่งดำณชน ดัดบุรุษทั้งหลายให้จำเรียว คือให้ไตติวิธสมบัติ ๓ ประการ คือมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ อันเป้นยอดดุจดุจเมฆนั้นนั่น นี่แหละเป็นองค์แห่งเมฆคำรบ ๓

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร พระราชดำณการณุมคักัดเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ “ เมโฆ ” อันว่าเมฆนั้น ครนถึงฤดูแฉกตกลงให้ฝนตกลงมา เปนอุทกสมุฏฐาน คือเป็นที่เกิดแห่งน้ำ ย่อมยังมิได้แตกออกเหว้าแถวด้วย ให้งอกงามจำเรียวขึ้นแล้วรักษาไว้ได้ “ ยถา ” มีกรุณาดันใด พระโยคาวจรเจ้า พึงยังโยนิได้มนสิการ ให้เกิดขึ้น รักษาสมณะธรรมไว้ด้วยโยนิได้มนสิการ เพราะธรรมทั้งหลายมีโยนิได้มนสิการเปนมุตทุกประการนั้นนั่น นี่แหละเป็นองค์แห่งเมฆคำรบ ๔

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร พระราชดำณการณุมคักัดเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ เมฆนั้นเมอบนคาดให้ฝนตกลงยังแม่น้ำแต่สระ โบกชรณนี้ แต่บ่อชอกชารแต่ที่ตมทั้งหลาย “ ปรีปรี ” ให้เต็มไป “ อุกุทธราหิ ” ด้วยท่อชารแห่งน้ำ “ ยถา ” มีกรุณาดันใด พระโยคาวจรเจ้า ก็ยังธรรมเมฆคือพระโคตมปิฎก แด

พระโลกุตตรธรรมเจ้าให้ตกลงยังน้ำจิตแห่งคนอันปราถนา พระโลกุตตร
ธรรมเจ้าให้เต็มบริบูรณ์ดุจเมฆฝน อันยังนทีสระ โบกขรณให้เต็มบริบูรณ์
“ ตถา ” ก็มีอุปมาเหมือนดั่งนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งเมฆคำรบ ๕ ยุติ
ด้วยคำที่พระธรรมเสนาบดีดำรับตรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ โโพชนเยยฺย ปชฺชํ ทิสฺสุวา สคฺคสฺสทฺสฺสปี โยชนํ

ชฺเชนฺน อุปฺกนฺตฺวาน โโพเชติ ตํ มหามุนี ”

มีความว่า ส้มเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าเป็นจอมมุนีผู้ประเสริฐ
“ ทิสฺสุวา ” พระองค์ออกจากพระมหากษัตริย์เจ้ามาคิด พิจารณาดีโพชนเยย
สัตว์อันควรจะรับรรคผล เมื่อพระองค์เห็นโพชนเยยชนแล้ว ถึงทางจะ

ไถดตั้งแด่นโยชนํ ก็ออกสู่หะเสด็จไปโปรด “ โโพเชติ ตํ ” ยังผู้เงในโย
โพชนเยยสัตว์นั้นให้บรรลุรรคผล โดยควรแก่ขณะ ดั่งนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทรราชบิดาจึงมีพระราชโองการตรัสถามค่อ
ไปว่า “ ภาเนเต นาคเสน ” ข้าแต่พระนาคเสนผู้เป็นเจ้า ผู้ปรีชาเฉฉิม
ปราชญ์ ที่พระผู้เป็นเจ้ากล่าวว่ องค์แห่งมณรรตนะ ๓ ประการนั้น
เป็นอย่างไร

พระนาคเสนจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตรานะบพิตรพระราช
สมภารผู้ประเสริฐ “ มณรรตนะ นาม ” ชนชอวามณรรตนะ “ เอกนุคปริ-
ตฺตฺธิ ” บริตฺตฺธิโดยแท้ “ ยถา ” มีครุวนานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็
เพียงชีวิตเป็นเอกนคบริตฺตฺธิ ดุจแกวมณรรตนะนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งมณ
รรตนะเป็นปฐม

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
 พระราชดำมการผู้ประเสริฐ “ มณิรตน ” อันว่ามณิรตนะนั้น มิได้เจ้อไป
 ด้วยมถินดังอันใดอันหนึ่ง “ ยถา ” มีครุวนาณโต พระโยคาวจรเจ้า
 ก็มิได้เจ้อไปด้วยสหายปาปมิตรโใจบาป ตูจมนิรตนะอันมิได้เจ้อด้วยมถิน
 ดังใดอันนั้น นี้แหละเปนองค์แห่งมณิรตนะคำรบ ๒

“ ปุณ ๑ ปรี ” อีกประการหนึ่งเด้า “ มหาราช ” ตูรานะบพิตร
 พระราชดำมการผู้ประเสริฐ “ มณิรตน ” มณิเป็นชาติวิรตนะ คือประกอบ
 ด้วยแก้วอนัมชาติ “ ยถา ” มีครุวนาณโต พระโยคาวจรเจ้า ย่อมอยู่
 ด้วยท่านอนัมชาติอันอุดม คือท่านผู้ตั้งอยู่ในพระโธตถา พระสถิตากามิ พระ
 อนากามิ พระอรหันต์ เปนเด็กชบคคต เปนผลัดมั่งคั่ง แด่ท่านที่ใด ไตรวิชชา
 ไต่อกัญญา ๖ ตูจมนิรตนะควรจะอยดวยชากิมณิรตนะนี้ แหละเปนองค์แห่ง
 มณิรตนะคำรบ ๓ ยุติด้วยพระพุทธุฎกาที่ดัดมเด็จพระมหากรุณาครดีไว้ว่า

“ สุตฺธา สุตฺเทหิ สิวาลิ กปฺเปยฺย โว ปคิธฺสตา
 ตโต สฺมคฺคา นิปกา ทฺถุชฺชธฺนฺตํ กิริธฺสธ ”

แปลความว่า ท่านทั้งหลายเปนมุขมศีลบริสุทธิตมดีดี ชอบแต่จะ
 อยดวยพระภิกษุทมศีลบริสุทธิต แต่่นไปก็จระดมคสิมธรมบญญวริกษาคน
 แก่กดาชน “ ทฺถุชฺชธฺนฺตํ กิริธฺสธ ” ก็จระฝองแผ้วกระทำซึ่งที่สุดแห่ง
 ความทุกขได้ ดงนี้ ขอถววยพระพร

ดัดมเด็จพระเจ้ามดินทภูมินทราชิบัต จึงมีพระราชโองการครดีตามค้อ
 ไปว่า “ ภูนฺเต นาคเสน ” ข้าแต่พระนาคเสนผู้เป้นเจ้าผู้ปรีชาเฉลิมนปราชญ์
 พระผู้เป้นเจ้ากถาวโ้วว่าองค์ ๔ แห่งพรานเนอนั้นเป้นประการใด

พระนาคเดินจึงคิดว่า “มหาราช” ตรานะบพิตรพระราชดำการ
 ผู้ประเดริฐุ ธรรมดว่าพรานเนื้อ เมื่อแสวงหาเนื้อ ก็มีได้ดิบนอน
 ย่อมปราศจากเงียบเหงาหาจนอน “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคา
 วจรเจ้า ก็ปราศจากหดับ ดุจพรานเนื้อคนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งพราน
 เนื้อเป็นปฐม

“ปุน จ ปวี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตรานะบพิตร
 พระราชดำการผู้ประเดริฐุ “มากวิโก” พรานเนื้อนั้น ผลจิตคิดแต่
 จะฆ่าเนื้อ “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ผูกอารมณ์ที่
 จะได้ธรรมวิเศษ ดุจพรานเนื้ออันผูกจิตต่อยุควยเนื้อคนนั้น นี้แหละเป็น
 องค์แห่งพรานเนื้อคำรบ ๒

“ปุน จ ปวี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตรานะบพิตร
 พระราชดำการผู้ประเดริฐุ เป็นอรรถกษัตริย์อันประเดริฐุ พรานเนื้อย่อม
 จักกาทที่จะยิงเนื้อนั้น “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า พึง
 รู้ว่ากาดนเป็นกาดชมมาน กาดนเป็นกาดที่จะออกจากกาดน ดุจพรานเนื้อ
 อันรู้ กาดที่จะยิงเนื้อคนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งพรานเนื้อคำรบ ๓

“ปุน จ ปวี” อีกประการหนึ่งแต่ “มหาราช” ตรานะบพิตร
 พระราชดำการผู้ประเดริฐุ เป็นอรรถกษัตริย์อันประเดริฐุ “มากวิโก”
 พรานเนื้อเห็นแล้วซึ่งเนื้อย่อมยังความยินดีให้บังเกิดว่าอาตมาจะได้เนื้ออัน
 “ยถา” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ได้อารมณ์อันน่ายัสต์
 แล้ว ก็ยังความยินดีราเวงให้บังเกิดว่า อาตมาจะได้ซึ่งธรรมวิเศษ

อนวิเศษณนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งพรานเนื้อคำรบ ๔ ยุคด้วยกันที่พระ
โมคคัลลานเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ อารมฺมเณ ติฏฺฐวา ปหิตฺตฺเตน ภิกฺขุณา
ภิกฺขุโย หาโส ชเนตฺตฺโพ อธิจฺจนามิ อุกฺคฺตฺริ ”

แปลความว่า พระโยคาวจรเจ้า ผู้ตั้งความเพียรตั้งจิตต์ในสมาธิ
บำเพ็ญภาวนาได้อารมณ์แล้ว ก็มีความยินดีว่าเรื่งบังเกิดขึ้นว่า เราจะได้
บันฑุธรรมวิเศษยิ่งขึ้นไป ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทภูมินทรราชบิด จั้มีพระราชโองการตรัสถามด้วย
องค์ ๒ แห่งพรานเบ็ดคือไป

พระนาคเฒ่าจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ฐานะบิพิตรพระราช
ดำการผู้มั่งคั่งเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ธรรมดาว่าพรานเบ็ดย่อม
ตกปลาด้วยเบ็ด “ ยถา ” มีครุณานันโต พระโยคาวจรเจ้า ก็ตก
เอามาซึ่งด้ามฉมตอันยังด้วยเบ็ดคือบญญา คุจพรานเบ็ดตกปลานั่นนี้
แหละเป็นองค์แห่งพรานเบ็ดเป็นปฐม

“ ปฺน ๑ ปรี ” ประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ขอถวายพระพร
พรานเบ็ดนั้น ได้เหยื่อแต่น้อยก็ไปปลาตัวใหญ่ “ ยถา ” มีครุณานันโต
พระโยคาวจรเจ้า ดั่งเตี้ยซึ่งโลกาผิดอันน้อย ก็ถึงซึ่งภาวะไวดดีในพระ
ด้ามฉมตอันไพบลูย์ คุจพรานเบ็ดเตี้ยเหยื่อน้อยก็ไปปลาใหญ่ฉนั้นนี้แหละ
เป็นองค์แห่งพรานเบ็ดคำรบ ๒ ยุคด้วยกันอันพระราหุลเถรเจ้ากล่าวไว้ว่า

“ อนิมิตฺตํ วิโมกฺขํ วา คุญฺจนตาปณฺหิตํ ๑

จตุตาโร ฆเต ฉพฺภิกฺกณฺวา วชฺชิตฺตฺวา โลกามิสฺสํ ติฏฺฐิ ”

มีความว่า พระโยคาวจรเจ้า สตะซึ่งโศกามิสได้เสียแล้ว ทำความ
เพียรไป ก็ได้สำเร็จอนิมิตตวิโมกข์ สัจฉญาณวิโมกข์ อภินิหิตวิโมกข์
แฉก ๔ อภิญญา ๖ ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทรมินทราธิบดี จึงมีพระราชโองการตรัสถามด้วย
องค์ ๒ แห่งข้างฉากไม้ค่อไป

พระนาคเสนจึงถวายพระว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระราช
ดำณการผู้ประเสริฐ ชรรมดาว่าข้างฉากไม้ค่อนั้น ย่อมอนุโตมแดคตามสาย
บันทัดทอดแล้ว ถากตามสายบันทัดไป “ยถา” มีครุวนาฉันโต พระ
โยคาวจรเจ้า ก็อนุโตมตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระชินวรเจ้า ยืนเห็นอ
พินปฐพีพิศถาวคือคัต เขาพระหัตถ์ถักถาวคือพระศรัทธา จับแล้วซึ่งชวาน
แก้วคือพระปัญญา “กิลเลสา ตจฺเจตพฺพา” ก็ถากเสียซึ่งกิเลสทั้งหลาย
ให้สูญหายเหือดแห้งไปจากสันดาน ปานประคุนนายข้างฉากไม้ค่อนั้น นี้
แหะเพนองค์แห่งข้างฉากไม้เป็นปฐม

“ปุณ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเถา “มหาราช” ตูรานะบพิตร
พระราชดำณการผู้มคคตเป็นอรรคกษัตริย์อันประเสริฐ ชรรมดาว่านาย
ข้างฉาก “เผคฺคิ อุปฺหิตฺวา” ถากเสียซึ่งกระพี้ ถือเอาแต่ไม้ที่เป
แก่นดาร์ “ยถา” มีครุวนาฉันโต พระโยคาวจรเจ้าก็เหมือนกัน ถาก
เสียซึ่งทิฏฐิ คือความยึดถือเป็นดั่งสัตทิฏฐิ แดอฺเจตทิฏฐิ อันมีประการ
เป็นอันมาก เปนดังกระพือกอยหาแก่นดาร์มิได้นนเดีย เดือกถือเอาแต่
ชรรมที่มแก่นดาร์ คือพิจารณาเห็นเที่ยงแท้ว่า ดังชารชรรมนเป็นอนิจจัง

เนื้อ องคแห่งพรานเบ็ด องคแห่งช่างถาก เหล่านี้ ท่านจัดเป็นวรรคอื่น
หนึ่ง ดงนแด

กุมภวรรคที่ ๗

ตั้งเจ้าพระเจากรุงมิตินท์ ป็นศาสดราชมีพระราชโองการประกาศตาม
ว่า “ ภาณุเต นาคเด่น ” ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้ปรีชาเฉติมปราษฎ์ พระ
ผู้เป็นเจ้ากล่าวว่ของคอื่น ๑ แห่งหมอนั้นเป็นประการใด

พระนาคเด่นจึงถวายพระพรว่า “ มหาราช ” ตราบะบิพตรพระราช
ตั้งภาณุผู้มศักดิ์เป็นอรรคยศกรียอนประเดริฐ “ กุมภโกนาม ” ชื่อว่าหม้อ
ถาใส่น้ำเบยมปากแฉว “ น สัททยติ ” ถึงคนจะเขาะกมิโตกระทำเลี้ยง
กักของ “ ยถา ” มีครวนานันโต พระโยคาวจรเจ้า เมื่อมีพระบารมี
ในพระไตรปิฎก แดพระโตกุตตร ธรรมดำเร็จแล้ว จะได้ประกาศอ้างอวด
ชิงไปหามิได้ จะได้เห็นแก่ตภัสการอันเกิดแต่พระไตรปิฎก แดพระ
โตกุตตรธรรมนนักหามิได้ จะได้นมมานะถือว่อาตมารักหามิได้ กำจัด
เลี้ยงซึ่งมานะแถความกระตางให้ ลินจากต้นตานมีจิตตเป็นอชภต มิได้อวด
อ้างคนอออชิงไป ดูจุหม้ออันเบยมไปดวยนาอหมโตกระทำเลี้ยงฉนนั้น น
แหดะเป็นองคอื่น ๑ แห่งหม้อ ยุคดวยพระพุทชฎีกา ที่ตั้งเจ้าพระตั้งมา
ตั้งพุทชฎัพพิญญบรมครูเจ้าครวัดไฉวว่า

“ ยทูนกั คิ สัททยติ ยิ ปริ สนุคเมว คิ
อชตมกุมภโกปโม พทโต รหโท ปุโรว ปนุชิตโต ”

มีความว่า หมอโอบโคบกพร่องมิได้ ให้นำให้เต็ม หมอโอบนั้นแต่
 เดียงมีกของนัก หมอโอบโคได้นำไว้เต็ม หมอโอบนั้นยอมเจียบเคียงส่งบอ
 คนอันรพาด ท่านกล่าวไว้ว่าคฤหบดีอันมาไตรภพหนึ่ง ย่อมจะมีเคียง
 สันนัตนไป ส่วนว่านักปราชญ์นั้นไซ้ คฤหบดีอันมาเต็ม จะได้เฝ้าอย่าง
 คุยโอบให้มิได้ดังนี้ ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามิตินทกษัตริย์กับสมเด็จพระราชโองการตรัสว่า “ภนฺเต
 นาคเดโณ” ข้าแต่พระนาคเดโณผู้ประเสริฐ อันว่าองค์ ๒ แห่งกาดักนั้น
 ประการใด

พระนาคเดโณจึงวิดิษนาว่า “มหาราช” ครุานะบพิตรพระราช
 ตมภการผู้ประเสริฐ “กาฬายโธ นาม” ชื่ออันว่ากาดักนั้น “สุบิโต”
 ย่อมคดคอกทั้งชนมา “ยถา” มีครุานาณโค พระโยคาวจรเจ้า ก็พึง
 คดคิมซึ่งฉันทอชยาศรัย นำไปด้วยโยนิโธมนสิการ ครุากาดักนั้น
 นั้นแหละเป็นองค์แห่งกาดักนั้นเป็นปฐม

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเถา “มหาราช” ขอถวายพระ
 พร “กาฬายโธ” ชรรมดาว่ากาดักนั้น บุคคลคดเขาทีเดียวแต่กวคด
 นั้นนมากไป จะได้คายนำเสียหามิได้ “ยถา” มีครุานาณโค พระ
 โยคาวจรเจ้า ยิ่งประสาธศรัทธาเต็มใส่ว่า “อุฬารโ พุทฺโธ” คุณ
 แห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าอุฬารเดโณยิ่ง “สุวากุขาโต ชมุโม” อันหนึ่ง
 คุณ แห่ง พระชรรมนั้น ตมเด็จพระสัมพันธู์เจ้า ครุดีเทศนา เป็นอันดี
 “สุปฏิปนุโน ตโม” แดพระอรียสังฆทรงคุณ ก็อุปฐิบทอันดี ดัง
 แล้ว ต้องบัญญัติพิจารณาไปว่า “รูป” อันว่ารูปธรรมในกายน

“อนิจจัง” ไม่เที่ยง “เวทนา” อันว่าเวทนา “อนิจจัง” ไม่เที่ยง
 ดัญญุกไม่เที่ยง ดังซารกไม่เที่ยง วิญญาณกไม่เที่ยง ครั้นเห็นดังนี้แล้ว
 ก็มิให้กตบถอก ตุงกาตักนำ อันบุคคลคิดแต่ด้วยแล้ว ก็ดูตนาไคว่าไป
 ฉะนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งกาตักนำคาร์บ ๒ ยุคโดยพระพุทธรูปที่กาตักวัด
 พระธรรมเทศนาไว้ว่า

“ทสฺสํนฺนํหิ ปริโธสิโต นโร
 อริยธมฺเม นิยโต วิเสตฺตํ
 น ปเวระติ อเนกภาคโธ
 สัพฺพโต จ มุชฺสาวา ตเถว โธ”

แปลว่าบุรุษที่เป็นนักปราชญ์ เที่ยงในอริยธรรม ถึงซึ่งธรรมวิเศษ
 มิได้หวาดไหว โดยอเนกภาคด้วยประการทั้งปวง เพราะชำระตนให้หมด
 จลตอาดโดยรอบในอริยทัตถธรรม ฉะนั้น พระโยคาวจรเจ้า ก็ยังคุณ
 ธรรมให้วิเศษ แต่มิได้หวั่นไหวเหมือนอย่างนั้น ดังนี้ ขอถวายพระพร
 สืบแต่เจ้าพระเจ้านันทมุนิทรราชบิดมพระราชโองการตรัสว่า “ภนฺเต
 นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชาเฉติมปราชญ์ อันว่าองค์ ๓ แห่ง
 ฉัตรนั้น เป็นประการใด

พระนาคเสนจึงวิสัชนาแก่ไขว่ว่า “มหาราช” ตูรานะบพิตรพระ
 ราชส่มภารเจ้าผู้ประเสริฐ “ฉศุติ นาม” ธรรมด่าว่าฉัตรบุคคลย่อม
 กันไว้เหนือศีรษะ “ยถา” มีครุวนาฉนโต พระโยคาวจรเจ้า ก็พึง
 ประพศกจิตต์ ในเบื้องบนแห่งกิเลตต์ ตุงฉัตรฉนนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่ง
 ฉัตรเป็นปฐม

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตรานะบพิตร
พระราชดำมการผู้ประเสริฐ ชรรวมคณาทรยอมอุปถัมภ์ ในเมืองนครีษะ
ให้ร่มดบาย “ ยถา ” ฉันทโต ฝ่ายพระโยคาวจรเจ้า ก็พึงอุปถัมภ์แก่
โยนิโด้มนตีกาบบัญญา ดังฉัตรฉันทัน นั้นแหละเป็นองค์แห่งฉัตรคาร์บ ๒

“ ปุณ จ ปรี ” อีกประการหนึ่งแต่ “ มหาราช ” ตรานะบพิตร
พระราชดำมการผู้ประเสริฐ ชรรวมคณาทรยอมอุปถัมภ์ ซึ่งแดดแดฝน
ได้ “ ยถา ” มีครุณาฉันทโต พระโยคาวจรเจ้า พึงตั้งอารมณ์ก่าจัด
เดี่ยวซึ่งกิดัด คือเพลิง ๓ ประการ ขยาพึงถือตามถ้อยคำดำมณะพราหมณา
จารย์ ที่หนาไปด้วยวิทยุวิธีประการต่าง ๆ และมีวาทะต่าง ๆ ฉันทัน นั้น
แหละเป็นองค์แห่งฉัตรคาร์บ ๓ ยุคด้วยคำที่พระชรรวมเสนาบดีดำรับบุร
เจ้ากล่าวไว้ว่า

“ ยถาปี ฉตุตฺ วิปตุํ อจุติทุทํ ถิริดีหิตํ
วาตาคบํ นิวาเรติ มหิตํ เมฆวฏฺจียโย
ศเถว พุทฺธปฺตุโตปี สัตถฉตุตฺทโร สติ
กิลัดวฏฺจีย วาเรติ สันตบํ ติวิริศคโย ”

แปลความตามพระคาถาว่า “ ฉตุตฺ ” อันว่าฉัตรคือร่ม “ วิปตุํ ”
ไพบูลย์ “ อจุติทุทํ ” หารของทลุมได้ “ ถิริดีหิตํ ” ถือกนไวมนคง
“ วาตาคบํ นิวาเรติ ” อาจกนลมแดดแดดฝนเป็นอันมากได้ “ ยถา ”
ฉันทโต “ พุทฺธปฺตุโตปี ” แม้อันว่า พระพุทธบุตร “ สติ ” มีจิต
สอดอดเป็นกุด “ สัตถฉตุตฺทโร ” ทรงไว้ซึ่งฉัตรคือศัด “ วาเรติ ” กน
เดี่ยว “ กิลัดวฏฺจีย ” ซึ่งฝนคือกิลัด “ วาเรติ ” กนเดี่ยว “ สันตบํ

คิริชคโคโย” ให้ตบเลี้ยงซึ่งความรอนกตาวคือเพลิง ๓ ประการ ดังนี้ ขอ
ถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลนทรราชธิบดี มีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนฺเต นาคเสน” ข้าแต่พระนาคเสนผู้มีปรีชา อันว่องคืบแห่งนานัน
เป็นประการใด

พระนาคเสนวิดิษณาแก้ไขว่า “มหाराช” ตูรานะบพิตรพระราช
สมภารผู้ประเสริฐ ชรรมดาว่านานัน ต้องประกอบด้วยหม่อมบุคคตใด
อาศรัยวิตนํไปแต่หม่อมนน เติงคนชาวโห่งอกงาม “ยถา” มีครุณา
ฉนฺใด พระโยคาวจรเจ้า ผู้ประพฤตัสุจริต ก็ต้องประกอบด้วยหม่อม
กคือวคตปฏิบัตฉนนน น้แหตะเปนองค้แห่งนาเปนปฐม

“ปุณ ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งเต่า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
พระราชสมภารผู้ประเสริฐ นานนบุคคตย่อมนยกคณด้าหรับให้ ถึแตลกนํ
ไว เติงคนชาว “ยถา” มีครุณาฉนฺใด พระโยคาวจรเจ้าก็คองประกอบ
ด้วยคนคองคต ด้าหรับให้รทษาสัมนะชรรวม ถึแตเอซังพระด้ามณฺญผล ๔ คุ
คณนฉนนน น้แหตะเปนองค้แห่งนาค้ารบ ๒

“ปุณ ๑ ปรี” อีกประการหนึ่งเต่า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
พระราชสมภารผู้ประเสริฐ ชรรมดาว่านา ย่อมยงเจาของให้ ไตซุมซัน
ถึงพชนจะหว้านตงนอยกให้ผลตมาก หว้านตงมากก็ให้ผลตมากยง ๆ ซนไป
“ยถา” ฉนฺใด พระโยคาวจรเจ้า พังให้ผลโตพมดัยแก่ทายก พังยง
ความยนค้แห่งทายกให้บงเกิด ถึงจะให้นอย ก็ให้ ไตผลตมาก เมือทายก

“ดีชารานี ดภาวคฤ โทฏฐุกาเมน โยคินา
อกเทเนว ภวิตพัพพิ กิเตตวิสันดาเน”

มีความว่า พระโยคาวจรเจ้า มีความปรารถนาจะเห็นซึ่งดีภาวะความ
เป็นจริงแห่งสิ่งขารทั้งหลาย พึงกำจัดเสียซึ่งพิษแห่งคอกหมกเถิด ดุจดับพิษ
ขางนูน ตงน ซอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้ามณฑลเทศาภิบาล จึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า
“ภนุเต นาคเด็น” ข้าแต่พระนาคเด็นผู้ปรีชา อันว่าองค์ใด แห่งโกษณะ
นั้น ประการใด

พระนาคเด็นจึงแก้ไขว่า “มหาราช” ตราพระบพิตรพระราชสมภาร
ผู้ประเสริฐ “โกษณะ นาม” ชื่ออันว่าโกษณะ ย่อมอุปถัมภ์เลี้ยงชีวิต
สัตว์ไว้ “ยถา” มีครุณาฉันใด พระโยคาวจรเจ้าพึงอุปถัมภ์แก่สัตว์ทั้ง
หลาย ดุจโกษณะฉันนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งโกษณะเป็นปฐม

“ปนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเหตว่า “มหาราช” ตราพระบพิตร
พระราชสมภารผู้ประเสริฐ โกษณะนั้นย่อมยังกำลังสัตว์ให้เจริญ “ยถา”
มีครุณาฉันใด พระโยคาวจรเจ้า พึงยังกำลังคอบุญให้จำเจริญแก่สัตว์
ดุจโกษณะอันให้สัตว์เกิดกำลังฉันนั้น นี้แหละเป็นองค์แห่งโกษณะคาร์บ ๒

“ปนุ จ ปรี” อีกประการหนึ่งเหตว่า “มหาราช” ตราพระบพิตร
ผู้ประเสริฐ โกษณะเป็นที่ปรารถนาแก่สัตว์ทั้งปวง “ยถา” มีครุณาฉัน
ใด พระโยคาวจรเจ้าเป็นที่ปรารถนาแห่งโลกทั้งปวง ดุจโกษณะอันเป็นที่

ไม่มีความจำเริญ “ดาส์กโต” มีความรังเกียจ “ลัสชโต” มีบัจฉิ
 ประชุมตกแต่ง “มารมิลลโต” เจอไปด้วยมาร “ชาติธมฺมโต” มีแต่
 จะเกิด “พฺยาริธมฺมโต” มีความเจ็บไข้เป็นนิตย์ “ชราธมฺมโต” ถึง
 ภาวะแก่เฒ่าชรา “มรณธมฺมโต” ครั้นแล้วก็ตายไปหาแก่นสารมิได้
 ทั้งประกอบไปด้วยได้กปริเทวนารำให้ผู้อื่นอาศัยอยู่ในภพทั้ง ๓ ย่อมมี
 โทษเป็นอันมากดังนี้ พระโยคาวจรเจ้าท่านก็พิจารณาเพ่งดู คุณนายขมัง
 ธนุเพ่งตั้งเป้าอันเป็นเหตุกตจะยงฉนั้น นั้แหละเป็นองค์แห่งนายขมังธ
 นุ ค่ำรบ ๓

“ปุน จ ปรี” อีกประการหนึ่งเล่า “มหाराช” ตูรานะบพิตร
 พระราชดำมการผู้ประเสริฐ นายขมังธนั้น ย่อมฝึกยิงธนูในเวลาเช้า
 เวลาเย็นมิได้ขาด “ยถา” มีครุฑนาถนั้นใด พระโยคาวจรเจ้า ก็พึง
 พิจารณาหัวใจของอาตมาโดยอารมณ์ ทุกเวลาเช้าเวลาเย็น คุณนายขมัง
 ธนุอันฝึกหัดยิงธนูฉนั้น นั้แหละเป็นองค์แห่งนายขมังธนุ ค่ำรบ ๔ ยุคด้วย
 คำที่พระธรรมเดชาบศดาร์บุตรกล่าวไว้ว่า

“ยถา อิตฺตํศุทฺตโก นาม ส่าย ปาตี อฺปาตี
 อฺปาสนํ น วิณฺชณฺโต ธกฺติ ภคฺตเวคณํ
 ตเถว พุทฺธปฺคฺโตปี กโรติ กายฺปาสนํ
 กายฺปาสนํ น วิณฺชณฺโต อรหฺตํ อธิกจฺจติ”

มีความว่า “อิตฺตํศุทฺตโก นาม” ชื่ออันว่านายขมังธ “อฺปาตี”
 ย่อมจะหัดยิงธนูไปทุกเช้าเย็น จะได้เวรณะทั้งสี่ห้ามได้ “ธกฺติ ภคฺต
 เวคณํ” ครั้นไปยิงถวายเป็นได้พระบรมกษัตริย์ ก็แมนแท่งฝึกไว้

ย่อมได้รบพระราชทานรางวัลเป็นที่ปลื้มใจว่ารอยทรัพย์ “ยถา” มี
ครุณาณินโด “พุทธบุตโตปปี” แม้อันว่าพระโยคาวจรผู้เป็นพุทธบุตร มา
กระทำกรรมกบฏของตนให้ช้านช้านาญแล้ว เมื่อปราถนาจะพ้นทุกข์ก็
กระทำกายของตนเหมือนทมิฬไว้ “อรหตุต อธิคจตุต” จะไ้รางวัล
คือพระอรหัตคุณอันประเสริฐ คุจนายขมิ่งจุนอันไ้รางวัลฉนั้น ฉนั้น
ขอถวายพระพร

* จบอดีตตถบัญญัติที่ ๕^๑ ในกุ่มภวรรคที่ ๗ เพียงเท่านั้น

มิตินที่บัญญัติที่เป็นอาคตบัญญัติมาในคัมภีร์นี้ ๒๖๒ บัญญัติระดับ

ไปด้วยกณที่ ๖ กณที่ จิตเป็น ๒๒ วิวรรค จบเพียงนี้

อนึ่งมิตินที่บัญญัติ ยังเป็นอนาคตบัญญัติ มิได้มาในคัมภีร์ นอก

๔๒ บัญญัติ รวมทั้งหมดไม่ได้มาเป็น ๓๐๔ บัญญัติ แม้ทั้งหมด

นับเข้าในมิตินที่บัญญัติ

* ๑ เข้าใจว่าใช้สังขยาชนิด ที่ถูกควรเป็นที่ ๑ เพราะนับแต่ต้นวรรคที่ ๑ นี้ มา
จนบัญญัติ เป็นที่ ๑ หาใช่ที่ ๕ ไม่ ตามที่ท่านบอกจบบัญญัติ ไม่บอกจบวรรค
ดังข้างต้นนี้ คงไปด้วยท่านเรื่องไม่จบวรรคมาพักไว้กลางคัน จะบอกจบวรรค
ไม่ได้ จึงต้องบอกจบบัญญัติ

๒ ลองนับตรวจดูได้เพียง ๒๓๔ บัญญัติเท่านั้น ไม่ทราบว่าจะขาดไปด้วยเหตุใด
หรือท่านจะนับข้อบัญญัติซึ่งถามกันเป็นตอน ๆ ในอนุมาณบัญญัติที่ ๘ ในนวมวรรค
แห่งเมฆทกบัญญัติเข้าด้วย ลองสอบดูได้เพียง ๑๖ ตอนเท่านั้น แม้บวกกัน
เข้าก็ยังไม่ครบ นอกจากนั้นมองไม่เห็นเค้าที่โหนเป็นอันยังไม่ได้ความชัด

๓ การจัดกัณฑ์ ในตอนต้นมิได้พูดถึงเพียงแต่บอกไว้ในอารัมภกถาว่า ใน
มิลินทปัญหา มี ๘ สถาน คือ ปุพพปโยคสถาน ๑ มิลินทปัญหาสถาน ๑ เมฆทก
ปัญหาสถาน ๑ อนุมาณปัญหาสถาน ๑ ลักขณปัญหาสถาน ๑ อุปมาถาปัญหา

สถาน ๑ แล้วอธิบายไว้ตั้งแจ้งอยู่ในอารัมภกถานำ ๕.๑๐ แต่เมื่อพิจารณาตาม
 ลักษณะที่แก้มาโดยลำดับ เห็นว่าทำนองคละกันไป เช่นลักษณะปัญหาหาวรวม
 ในมิลินทปัญหา อุนมณปัญหาหาวรวมในเมตตกปัญหา เป็นต้น ขาดที่จะแยกออก
 เป็นกัณฑ์ๆ ได้ แลการที่ตัดตอนในระวางบางแห่ง เช่นโคตมมีวัตตทานปัญหา
 ก็มีได้จัดว่าเป็นส่วนไหน คงตกอยู่ในระวางนำสงสัยแต่โดยความเข้าใจ ที่ว่า
 ๖ กัณฑ์ในที่นี้ ก็คือ ๖ สถาน ในอารัมภกถานั้นเอง

๔ ตรวจได้ ๒๓ วรรค เกินไป ๑ วรรค หรือท่านจะตัดอวารรคที่ ๗ ในอุป
 มากถาปัญหาอันยังกล่าวความไม่จบนั้นออกเสีย ถ้าเช่นนั้นได้จำนวนพอเหมาะกัน
 ไม่ขาดไม่เกิน

๕ อนาคคปัญหานี้ คงหมายเอาข้อที่ว่าด้วยองค์ต่าง ๆ ซึ่งตั้งเป็นบทมาติกาไว้
 ในอุปมากถาปัญหา อันท่านแจกยังไม่ครบก็จบเสีย คือแจกมาเพียงปัญหาที่ ๓
 ในกุ่มกวรรคที่ ๗ เท่านั้น ต่อนั้นไปปล่อยค้างไว้ได้สอนดูในบทมาติกา คงได้
 ส่วนที่ยังค้างอยู่เพียง ๑๔ ปัญหา คือในวรรคที่ ๗ สามปัญหา วรรคที่ ๘ สิบปัญหา
 วรรคที่ ๙ สิบเอ็ดปัญหา วรรคที่ ๑๐ สิบปัญหา วรรคที่ ๑๑ เจ็ดปัญหาคลาดจากจ
 นวนที่กล่าวนี้ ๑ ปัญหา จะตกหล่นอยู่ที่ตรงไหนไม่ได้ความ

๖ เมื่อความคลาดเคลื่อนเป็นมาดังที่กล่าวแล้วข้างต้น จำนวนก็ไม่เต็มเท่านี้
 เพราะฉนั้นเมื่อรวมอาคตปัญหา แลอนาคคปัญหาเข้าคงได้เพียง ๒๗๕ ปัญหา
 เท่านั้น ขาดไป ๒๘ ปัญหาไม่ได้เต็มตามจำนวนที่ว่า ๓๐๔ ปัญหา

อปรภาคกถา

“ วัฒนโย ๑ เกรสุต ๑ ปุจฉาวธำเน ” เมื่อจบปุจฉาแควตีชันนา
 แห่งพระเจ้ามิตินท บันนราชิปตี แดพระนาคเสนเถรตงในครั้งนั้นก็บังเกิด
 มหัทศัจรรยบันตาดมี คืออุปฐัพพอนิใหญ่หนาได้ ๒ แฉน ๔ หมั้นโยชน
 มีนารองเป็นที่สุด “ ปกมบีตถ ” ก็กัมปนาทหวาดหวั่นไหว “ วิชชุตตา ”
 อันว่าด้ายฟ้า “ นิจุฉริต ” ก็แถบทั่วทุกทิศ “ ทิพพปุณณ วสุตัสสิ ” ฝูง
 เทวดาก็ไปรยปรายทิพพบุบผามาลาดวรวรคตงมากระทำสักการบูชา “ มหา-
 พุรหุมา ” อันว่าทำวมหาพรหมกษณชมสาธุการโมทนา “ มหาโฆโล อโหสิ ”
 ได้มีความกักก้องโกธาทดสะเทือนสะท้าน ตุงมหาเมฆอันคองเป็นระลอก
 กระทบกณณอยู่ในมหาสมุทรณนั้น

“ อติโล มิตินุโท ราช ” ครั้งนั้น อันว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงกษัตริย์
 จอมมิตินทภูมินทรราชิปตี พร้อมด้วยโยธาเสนาข้าหลวงแฉนอรรคนาธิบดี
 ดนมทั้งปวง ต่างก็พากันบนอัญชัตนมัสการตั้งด้วยกัน ตั้งนมตั้ง
 พระภูมิมาดจอมมิตินทรราช มีพระหฤทัยเต็มได้ประดำทยืนตีปรีดาราเวง
 นึกหนา ทรงเห็นแก่นสารในพระพุทศำสนา ดันดั่งดัยดอดแคว
 กิณแห่งในพระรัตนตรัยทรงเต็มได้ในคณบรรพชา แดปฏิปทาอิริ
 ยาบถของพระเถร โดยจตุคณะบริบูรณ “ นิตถมานทปโป ” ดันมานะ
 แดกระต้างอดคต “ อุตุชทาโจ วีย ภูชกนิโท ” ตุงพระยานาคฤทธิรวิัย
 อันเขาถอนเขยวเดี้ยแคว ก็ไม่มีพิษณนั้น จึงประนมกรนมัสการ มี
 พระดำรัสตรัดกับพระนาคเสนต่อไปว่า “ ภาเต นาคเสน ” ข้าแต่พระ
 นาคเสนผู้ปรีชา ปัญหานี้ เป็นพุทศวิสัย พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามาแก้ไขได้เป็น

อนันต์ พระธรรมกถึกในพระพุทธศาสนา นี้ ยกพระธรรมเดิมาบัดดำรงบุตร
 เดียวแล้ว จะมณ โดอันอาจแก บุญหาพทด้วยเปรียบเทียบด้วยพระผู้ เป็น
 เจ้านัน หามได้ มประเสริฐ โดดแต่พระผู้ เป็นเจ้าของคนเดียวเท่านั้น "ขมถ"
 พระผู้ เป็นเจ้าจงดโตโทษ โยมขอขมา แต่พระผู้ เป็นเจ้าจงดทรงไว้ว่า
 โยมเป็นอุบาสกถึงซึ่ง ปาณเปตต์รณคมน์ แล้วฉันเป็นตนไป โยมจะขอเอา
 พระผู้ เป็นเจ้าเป็นทพังจนกราบ เทาต้นชีวิต ดังนี้ ครั้นแล้วกมพระราช
 โองการให้สร้างวิหารชื่อมิตินทวิหาร ถวายพระนาคเด้นกับพระชินาต์พ
 ทงหลายอันมาอยู่ ด้วยรอย โกฎิ ตั้งแต่นั้นก็โปรดปรานปฏิบัติถวายจุ
 บังจยให้ดำรงอยู่ ในมิตินทวิหารนั้น ครั้นนานมาทรงยินดีเต็มได้ใน
 บัญญาพระมหาเถรนาคเด้นผู้ เด็ดคอห็นดี ก็ทรงมอบราชสมบัติให้แก่
 พระราชบุตร แต่พระนามของพระราชบุตรนั้น จะเปนนามไร้มิได้
 ปรากฏในวารพระบาดี

ส่วนสมเด็จพระเจ้ามิตินทราชบดิ เห็นโทษตามกมิตินโตกย
 กามคุณ อันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มิตั้งอยู่จริงกาลนานซ้ำ จะ
 พาให้ อาดยหลงอยู่ ในวิฏฐดังดำรแต่้นทะเลเวหน ยัง ทรงพระรำพึง จะหาที่พึง
 หนัภพทั้ง ๓ คือ กามภพ ๑ รูปภพ ๑ อรูปภพ ๑ ดีริเป็นภพดำม พิเคราะห์
 ดูกามภพทั้ง ๑๑ ชั้น คือ อายภม ๔ มนุษย์ โดก ๑ เทว โดก ๒ ชั้น
 ดังแต่จากุมหาราชิกาไปจนชั้นปรนิมิตตวลวัตติ แล้วพิจารณาตชั้นพรหม
 ๑๖ ชั้นซึ่งมรูปกาย พิเคราะห์ตชั้นอรปพรหม อันหารูปมโตทง ๔ นกต
 ก็ไม่เห็นจาจะเป็นทพังใด เหตุภพทงดำมนี้ไซ้ยังจะให้ เว้นเกิดเว้นตาย
 กลดบาตายได้ ไม่เป็นที่แน่นอน เหมือนนครุงแกวอันกล่าวแล้ว คือพระ

อมตมหานครนฤพาน อันเกษมดำรงอายุชดช้อยมิได้ เวียนว้ายตายเกิด
 อีกร้อไป ท้าวเธอมีพระฤทธิยุคลพิณซ์ ในที่จระได้อำเจ้าพระนฤพาน ตัด
 กัณคารเดี่ยวให้ขาดเต้งแต่ในปัจจุบัน ชนนั้น ก็ทรงสดเดี่ยวซึ่งมานะ
 เด็ดจ้อออกจากพระราชเคหาทรงบรรพชาเพศเป็นอนาคาริกบรรพชิต บำ
 เพ็ญสมณะกิจเจริญพระวิบัสสนาไป ก็ได้อำเจ้าแก่พระวิมุตติเดวครณิศร
 กระทบทำให้แจ้งชัดซึ่ง พระนฤพานเป็น พระอรหันต์ ชีนาศพอนประเสริฐ ดั้น
 กิเตศ "เคน วุฑฺฒิ" เหตุคั้งนั้นพระคณิศรนาจารย์ จึงนิพนธ์ผูกกถา
 สรรเสริญคุณแห่งปัญญาไว้ในที่คั้งนี้ว่า

“ปัญญา ปสฺสจฺจา โลกธมฺมึ	คตา สทฺธมฺมจฺจิตฺยา
ปญฺญา ย วิมตฺติ หนฺตฺวาน	ธมฺมคฺคิ ปปฺโปปฺปติ ปณฺฑิตา
คธมฺมึ ชนฺนเช จิตฺตา ปญฺญา	ธตฺติ ยถฺถ อหฺนฺนกา
ปฺชวา วิเสสฺสธฺสฺส จโร	อคฺโค โสว อหฺนฺนคฺคโร
คธฺมา หิ ปณฺฑิตฺโต โปโส	ธฺมฺมํ สมฺปสฺสธฺมคฺคโน
ปญฺญวนฺตฺวาภิเชยฺย	เจตฺย วิย ปสฺสิตฺ”

มีความว่า ปัญญาเป็นที่โลกสรรเสริญ เพราะเป็นที่บันถึถึงความ
 คั้งนั้นแห่งพระดีทธรรม นักปราชญ์จะคั้งตั้งดีด้าเจ้าแก่ธรรมมาภิดมัย
 ก็เพราะปัญญา อนึ่งคั้งตั้งบริบูรณ์ไม่บกพร่องในขันธใด ปัญญาก็
 คั้งอยู่ใด ในขันธนั้น ผู้ประกอบคั้งด้วยปัญญาเป็นผู้ควรรับบูชาอันวิเศษ
 แต่เป็นผู้เลิศประเสริฐ หากใดจะเต็มอเหมื่อนมิได้ เหตุคั้งนั้นแต่บุรุษ
 ผู้มีปรีชา เมื่อพิจารณาเห็นความดีชแก่คนแล้ว พึงดีการเคารพท่าน
 ผู้มีปัญญา คั้งหนึ่งว่าบชาพระเจดยอนเป็นที่ดีการคั้งนั้น คั้ง

หมตอายุ 01/09/2566

“มิตินทสุด เจว นาคเด่นเถรสุด ๆ ปญหาปุจฺเจยฺยากรณปุปรณ
ตมกั”

กัมีร์แสดงคำไวยากรณ์แห่งการถามปัญหา ของพระเจ้ามิตินท์แด่
พระนาคเด่น จบเพียงนี้ “เอว” กัมี ด้วยประการนี้

มิตินทบัญญัติ จบบริบูรณ์

หมดอายุ 01/09/2566